

Apie 2001-2002 m. ataskaitą

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas pradėjo ketvirtuosius galiojimo metus. Kaimyninėse šalyse dar vis vykstant diskusijoms dėl tokio teisės akto būtinybės, Lietuvoje galvojama apie naujus žingsnius lyčių lygybės veikloje.

Net daugeliui politikų 1998 m. kėlęs nepasitikėjimą, įstatymas atlaikė skeptišką požiūrį ir tapo šalies gyvenimo norma. Įstatymas sustiprino Lietuvos, kaip demokratinės valstybės įvaizdį ir daugeliui visuomenės narių tapo dar viena žmogaus teisių gynimo galimybe.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas – valstybės nuostata, kad lyčių lygybės siekis ne deklaracija, o realių veiksmų paieška, buvo pastebėtas ir tarptautinės bendrijos. Tai patvirtino 2001 m. birželio 15-17 d. Vilniuje įvykusios konferencijos "Lygios moterų ir vyrų galimybės demokratinėje visuomenėje. Reikjavikas - Vilnius" dalyvių vertinimai ir palinkėjimai.

Konferencijos rengėjai ir dalyviai išreiškė įsitikinimą, kad tarptautinė konferencija "Lygios moterų ir vyrų galimybės demokratinėje visuomenėje. Reikjavikas - Vilnius" ne tik sąlygos aktyvesnį bendradarbiavimą tarp konferencijoje dalyvaujančių šalių, sprendžiant lyčių lygių galimybių įgyvendinimo klausimus, bet ir inicijuos naujų tarptautinių projektų atsiradimą, paskatins glaudesnę visuomeninių organizacijų bendradarbiavimą, dėmesį moterų ir vyrų galimybėms šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje.

Joje buvo vieningai pritarta siūlymams, kad konferencijoje dalyvaujančių vyriausybės turėtų teikti paramą nevyriausybinėms organizacijoms, kurios siekia pakeisti visuomenės požiūrį į moterų ir vyrų socialinį vaidmenį visuomenėje. Tradicinės visuomenės nuostatos lieka sunkiausiai įveikiama kliūtimi įgyvendinant lygias moterų ir vyrų galimybes Lietuvoje.

Europos komisijos 2000 m. pranešime apie padarytą pažangą stojant į Europos Sąjungą teigiama: "Vienodo moterų ir vyrų traktavimo srityje Lietuvos įstatymai iš esmės atitinka ES *acquis*". Harmonizacija su *acquis* neturi remtis vien stajimu į Europos Sąjungą. Tai svarbu ir mums patiems. Tačiau tai pareikalaus mūsų finansinių bei intelektualinių pajėgumų, politinės drąsos bei visuomenės paramos mobilizavimo ir panaudojimo. Lietuva jau žengė reikiamus žingsnius lyčių lygybės srityje, tačiau pagrindinės pastangos turi būti koncentruotos į ateitį.

1999 m. Lietuva pradėjo derybų su Europos Sąjunga procesą, ir, kaip numatoma Lietuvos Respublikos Derybinėse pozicijose, 2004 m. sausio 1 d. Lietuva bus pasiruošusi priimti visus pilnavertės Europos Sąjungos šalies-narės įsipareigojimus. Iš esmės jau dabar Lietuvos įstatymai garantuoja lygias teises moterims ir vyrams, o iki 2002 m. planuojama pilnai suderinti juos su *acquis*. Lietuva yra pasirengusi Europos Sąjungos Tarybos direktyvas lyčių lygybės srityje taikyti nuo pat įstojimo į Europos Sąjungą dienos, neprašydama pereinamųjų laikotarpių ar išlygų. Moterų ir vyrų lygių galimybių klausimai, kurie įtraukti į 13-ąją derybų skyrių, yra pavesti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo rinkos ir lygių galimybių skyriui.

Nors lygios galimybės yra vienas derybų objektų, joms nėra teikiamas pakankamas dėmesys derybų procese. Tai labiausiai lemia visuomenės požiūris, žymiai didesnę prioritetą nei lygios galimybės teikiančios ekonominės ir socialinės problemoms. Kita vertus, sukurtas nacionalinis lygių galimybių mechanizmas, kurį sudaro specialios institucijos, parodo valstybės siekį keisti esamą situaciją tiek valdžios, tiek eilinių piliečių lygmeniu.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontroleriaus tarnyba nuolat domisi Europos Sąjungos teisės aktų nustatytais standartais moterų ir vyrų lygybės užtikrinimo srityje. 2001 metais pradėtas vykdyti monitoringas dėl Europos Sąjungos direktyvų ir Lietuvos teisės aktų nuostatų tarpusavio atitikimo. Išanalizuotos šios direktyvos: 1975 m. vasario 10 d. direktyva 75/117/EEC "Dėl lygaus apmokėjimo moterims ir vyrams principo taikymo šalių narių įstatymuose", 1976 m. vasario 9 d. direktyva 76/207/EEC "Dėl Moterų ir vyrų lygaus traktavimo darbo, profesinio mokymo ir skatinimo bei darbo sąlygų srityje principo įgyvendinimo", 1992 m. spalio 19 d. direktyva 92/85/EEC "Dėl priemonių, susijusių su sveikų ir saugių darbo sąlygų sudarymo nėsčioms ir neseniai pagimdžiusioms darbuotojoms, taikymo", 1997 m. gruodžio 15 d. direktyva 97/80/EEC "Dėl įrodymų diskriminacijos dėl lyties byloje", 1997 m. gruodžio 15 d. direktyva 97/81/EEC "Dėl rėminio susitarimo dėl trumpesnio darbo laiko".

Monitoringą inicijavo Atviros visuomenės institutas keliuose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse. Vykdyto monitoringo metu buvo išanalizuota Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktų daroma ir pateikti siūlymai situacijos tobulinimui:

- daugelis lengvatų ir privilegijų suteikiamos tik dirbančioms motinoms, turinčioms vaikų, o tėvams tos lengvatos teikiamos tik tuomet, jei jie vaikus auginami vieni. Siekiant panaikinti šias diskriminacines teisės aktų nuostatas, būtina įtvirtinti vienodas galimybes dirbantiems vyrams ir moterims, turintiems mažus vaikus, naudotis valstybės numatytais darbo ir socialinėmis garantijomis;
- patikslinti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme esantį moterų ir vyrų lygių galimybių apibrėžimą;
- Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą papildyti tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos apibrėžimais;
- Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą papildyti pozityvios diskriminacijos (positive action) apibrėžimu bei nustatyti šios diskriminacijos taikymo galimybes ir atvejus;
- nuostata neskirti kompensacijos diskriminacijos aukai yra neteisinga nukentėjusiojo atžvilgiu: nukentėjusiam asmeniui yra ne tik neatlyginama moralinė ar kita žala, bet ir neskaitoma, asmenų, patyrusių diskriminaciją, kreiptis į teisėsaugos institucijas, kad būtų išaiškinti diskriminacijos atvejai;
- reikėtų numatyti efektyvias priemones, skirtas geresniam visuomenės švietimui ir informavimui ne tik apie galiojančius lyčių lygybę reglamentuojančius teisės aktus, bet ir Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas, tikslinga intensyviai informuoti per masinės informacijos priemones, įvairių leidinių publikavimą, organizuoti daugiau mokymų lyčių lygybės klausimais politikams, valstybės tarnautojams, darbdaviams, nevalstybinių įdarbinimo agentūrų darbuotojams ir kitiems asmenims;
- apsaugoti galimybę papildyti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą nuostata, įpareigojančia darbdavius rengti priemones, įgalinančias pasiekti moterų ir vyrų lygybės darbo vietose, t.y. rengti lygybės planus);
- tobulinti statistinių duomenų rinkimą pagal lytis: apie moterų ir vyrų padėtį darbo sferoje, pavyzdžiui, būtina rinkti daugiau duomenų apie ne visą darbo dieną dirbančius asmenis, apie vyrus ir moteris, dirbančius privačiame sektoriuje, apie savarankiškai dirbančius moteris ir vyrus ir kt.;
- atlikti dirbančiųjų priklausomumo profesinėms sąjungoms išsamų tyrimą pagal atskiras ūkio šakas, kad būtų žinomos profesinių sąjungų galimybės inicijuoti ir įtakoti susitarimus dėl darbo sąlygų ir socialinių garantijų;
- iširti, kaip įmonėse, organizacijose sudarytos kolektyvinės sutartys reglamentuoja darbo užmokesčio dydį, darbo užmokesčio nustatymo principus bei mokėjimą moterims ir vyrams;
- atlikti moterų ir vyrų apklausą tikslu išsiaiškinti nuomonę dėl jiems mokamų skirtingų atlyginimų už tą patį ar vienodą vertės darbą;
- papildyti Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatas dėl vienodo darbo užmokesčio ir nustatyti, kad moterims ir vyrams turi būti mokamas vienodas atlyginimas už vienodą ir vienodos vertės darbą;
- rekomenduoti vienodą teismų praktiką formuojantiems Lietuvos Respublikos Aukščiausiajam teismui ir Lietuvos Respublikos Vyriausiajam administraciniam teismui padaryti teismų praktikos apibendrinimą apie išnagrinėtas civilines ir administracines bylas dėl vienodų elgesio principo taikymo moterims ir vyrams pažeidimo įsidarbinimo, profesinio mokymo, karjeros darymo, darbo sąlygų nustatymo srityje. Apibendrinimo tikslas būtų išaiškinti teismams, kam tenka įrodinėjimo našta tokiose byloje ir skatinti teisėjus įrodinėjimo našta perkelti atsakovui.

Siekiant narystės Europos Sąjungoje, būtina suderinti Lietuvos teisinę sistemą su Europos Sąjungos teisės aktais. Harmonizacijos procesas rodo, kad anksčiau buvusi tik užsienio politikos reikalu, Europos integracija tampa svarbia vidaus politikos užduotimi. Stengiamasi, kiek įmanoma, perimti ir įgyvendinti *acquis* dar prieš numatytą įstojimo datą. Būtina pažymėti, narystės Europos Sąjungoje perspektyva mobilizuoja veiksmus reformoms įvairiose srityse ir skatina jų įgyvendinimą.

Turime pripažinti realijas ir manome, jog tikslinga tęsti diskusijas dėl diskriminacijos sampratos ribų išplėtimo, užtikrinant tinkamą žmogaus teisių apsaugos mechanizmą Lietuvoje.

Šioje ataskaitoje tarnybos praktika 2001-2002 m. ataskaitiniu laikotarpiu nagrinėjama šiais aspektais:

1. **Bendradarbiavimas su valdžios ir valdymo institucijomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis**
2. **Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo kontrolė ir skundų tyrimas**
3. **Diskriminaciniai skelbimai**
4. **Informacinė veikla**
5. **Mokslo ir studijų institucijų kontrolė**

6. **Tarptautinis bendradarbiavimas**
7. **Tarnybos dalyvavimas projektuose**

Tarnybos bendradarbiavimas su valdžios ir valdymo institucijomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis (2001-2002)

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio nuostatos įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas pagal kompetenciją užtikrinti, kad visuose rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, taip pat numato, kad šios institucijos privalo rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, kurios keistų visuomenės nuostatas, jog viena lytis pranašesnė už kitą. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 10 straipsnis įpareigoja Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą atlikti šio įstatymo vykdymo priežiūrą.

Tuo tikslu per ataskaitinį laikotarpį buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių, Teisės ir teisėtvarkos, Socialinių reikalų ir darbo komitetus, Lietuvos Respublikos Teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Vidaus reikalų ministerijas dėl įstatymų ir kitų teisės aktų pakeitimų. Į pateiktus pasiūlymus atsakingos valstybinės institucijos atsižvelgė. Padaryti arba rengiami pakeitimai dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, Civilinio proceso kodekso, Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus įstatymo, Bedarbių rėmimo, kitų darbo santykius, socialinių garantijų teikimo tvarką, sveikatos apsaugos bei nuteistų laisvės atėmimu asmenų laikymo sąlygas reglamentuojančių įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų atitinkamų nuostatų.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos teikti siūlymai inkorporuojami į rengiamą Lietuvos Respublikos Darbo kodeksą, Piniginės socialinės paramos įstatymą, kitus teisės aktų projektus. Siekiant suvienodinti moterų (motinų) ir vyrų (tėvų) padėtį po moters nėštumo, gimdymo ir žindymo laikotarpių, kurių metu įstatymai bei Vyriausybės nutarimai yra numatę atitinkamas privilegijas tik moterims, siūlyta, kad lengvatos ir garantijos būtų suteikiamos ne tik moterims, auginančioms vaikus, bet ir vyrams, tiek vieniems, tiek kartu su motina auginantiems vaikus. Mažamečių vaikų tėvai - motina ir tėvas - turėtų būti vienodai socialiai apsaugoti ir ginami darbe.

Buvo pasiūlyta, rengiant naujus bei keičiant jau šiuo metu galiojančius teisės aktus, reguliuojančius darbo santykius, taip pat valstybės tarnybą, nustatyti vienodas lengvatas ir garantijas moterims bei vyrams, auginantiems mažamečius vaikus. Tam tikrais atvejais galima numatyti alternatyvinį variantą, pavyzdžiui, atitinkamos materialinės garantijos galėtų būti nustatytos arba moterims, arba vyrams, auginantiems mažamečius vaikus.

Nuomonė dėl teisės aktų koregavimo derinama su Lietuvos Respublikos teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo, Vidaus reikalų ministerijomis, Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos teisės universiteto, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto, Teisės instituto, Žmogaus teisių centro specialistais, konkrečių teisės šakų žinovais.

Pažymėtinas konstruktyvus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos bendradarbiavimas su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlyta pakoreguoti

ministerijos nuostatus, taip, kad valstybės valdymo lygmenyje ši ministerija būtų įgaliota koordinuoti visų klausimų, susijusių su moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimu, sprendimą. Kartu su šia ministerija rengiamos ataskaitos tarptautinėms organizacijoms, socialinių partnerių vaidmenyje dalyvaujama įvairiuose projektuose, skirtuose nevyriausybinėms organizacijoms bei valstybės tarnautojams dėl lyčių lygių galimybių principo įgyvendinimo. Vertinga šios ministerijos teikiama informacija apie moterų ir vyrų padėtį darbo rinkoje, jų užimtumo lygį, socialines garantijas. Su Valstybine darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudaryta sutartis dėl bendradarbiavimo. Pagal šią sutartį nuolat dalinamasi informacija apie išaiškintus Darbo sutarties įstatymo arba Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus.

Per ataskaitinį laikotarpį efektyviai dalyvauta Tarpžinybinės moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos veikloje. Kontrolierė arba įgaliotas Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos pareigūnas ne tik stebėjo teisėmis dalyvavo visuose šios komisijos posėdžiuose, teikė pasiūlymus dėl konkrečių priemonių lygių galimybių įgyvendinimo srityje, bet ir dalyvavo seminaruose bei konferencijose, skirtose komisijos narių mokymams.

Vidaus reikalų ministerija, atsižvelgusi į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pageidavimus, atnaujino duomenų apie nukentėjusius asmenis kaupimą pagal jų lytį. Tokie statistiniai duomenys svarbūs, kuomet kalbama ir diskutuojama dėl smurto prieš moteris masto bei priemonių, kurios būtinos, kad pažabotume tokius neigiamus reiškinius. Svarbu pažymėti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002m. sausio 17d. nutarimu Nr. 62 patvirtino Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002 – 2004 metų programą, parengtą Vidaus reikalų ministerijos. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ne kartą anksčiau kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir Vidaus reikalų ministeriją dėl būtinumo parengti tokią programą, vėliau dalyvavo šio projekto rengime kartu su kitomis suinteresuotomis institucijomis. Pažymėtinas ir šios ministerijos Valstybės tarnybos departamento bendradarbiavimas su Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Svarbūs šio departamento pateikiami duomenys apie asmenis, dirbančius valstybės tarnyboje, skirstant juos pagal lytį, o taip pat ne mažiau aktualus bendradarbiavimas, siekiant ištirti skundus, gautus dėl galimų pažeidimų valstybės tarnyboje.

Atskirai paminėtinas bendradarbiavimas su Policijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos. Atsižvelgiant į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos rekomendacijas, kad teikiant informaciją visuomenei apie sulaikytus asmenis būtų nepažeidžiamas jų orumas, o taip pat siekiant išvengti sulaikytųjų asmenų pažeminimo, užgaulaus elgesio su jais ar diskriminacijos dėl lyties, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ėmė rengti Teisėtumo užtikrinimo ir laikinai sulaikytųjų asmenų laikymo sąlygų humanizavimo policijos įstaigų budėtojų padaliniuose programą.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nuolat palaiko ryšius su Užsienio reikalų ministerija. Abipusiai dalijamasi būtina informacija apie planuojamus ir įvykusius tarptautinius renginius lyčių lygybės klausimais bei priimtus tokiuose renginiuose sprendimus, pateikiama informacija apie moterų ir vyrų lygių galimybių principo įgyvendinimą, įstatymo nuostatų bei atitinkamų tarptautinių dokumentų vykdymą Lietuvoje.

Bendradarbiaujant su Teisingumo ministerija, išspręsti kai kurie nuteistųjų laisvės atėmimu asmenų tinkamo laikymo įkalinimo įstaigose klausimai.

Sveikatos apsaugos ministerija ataskaitiniu periodu pozityviai reaguodavo į pateikiamas pastabas dėl atitinkamų teisės aktų pataisų, taip pat laiku ir kvalifikuotai pateikdavo tyrimams būtinas ekspertines išvadas.

Ataskaitos laikotarpiu iš esmės pakito bendradarbiavimas su Krašto apsaugos ministerija. Šiuo metu abi institucijos randa bendrą sutarimą sprendžiant įvairius klausimus, susijusius su moterų tarnybos kariuomenėje bei studijų Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje klausimais. Ministerijos pateikti statistiniai duomenys apie moterų skaičių bei jų turimus karinius laipsnius vertingi pristatant moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo klausimus tarptautiniu mastu.

Pažymėtinas bendradarbiavimas su Žurnalistų etikos inspektoriumi, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Nacionaline vartotojų teisių apsaugos tarnyba dėl klausimų, susijusių su galima diskriminacija dėl lyties visuomenės informavimo srityje, reklamoje, prekių ir paslaugų teikimo sferoje. Šio bendradarbiavimo pasekoje rengiami Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pakeitimai, nukreipti prieš diskriminaciją dėl lyties prekių ir paslaugų teikimo vartotojams sferoje, reklamoje.

Europos teisės departamento, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos paaiškinimai ir išvados svarbios tam, kad atlikus tyrimus būtų priimtas nešališkas ir objektyvus sprendimas.

Švietimas - vienas iš pagrindinių faktorių, lemiančių valstybės, visuomenės įvairių sričių raidą, jis grindžiamas visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei lemia žmonių kultūrinę pažangą, solidarumą ir toleranciją.

Esant pozityvioms tendencijoms, sprendžiant moterų ir vyrų lygių galimybių principo įgyvendinimo klausimus įvairiose valstybės institucijose, tenka tik apgailestauti, kad mažiausiai dėmesio šiai sričiai skiria Švietimo ir mokslo ministerija, kuri turėtų būti itin susirūpinusi vaikų ir jaunimo auklėjimu žmonių lygiateisiškumo dvasioje. Per tris Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos veiklos metus, nežiūrint į priminimus, ši ministerija nesugeba imtis konkrečių priemonių, taip pat nerengia programų, kurios vaikų ir jaunimo tarpe propaguotų žmogaus nediskriminaciją bei skatintų vaikus ir jaunimą gerbti žmogų bei jo teises.

Vienintelis pozityvus šios ministerijos pažadas – parengti rekomendacijas mokyklinių vadovėlių autoriams, kad juose nebūtų diskriminacijos dėl lyties propagavimo.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba bendradarbiauja su Lietuvos darbo birža ir Statistikos departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Toks bendradarbiavimas yra svarbus, nes gaunamos iš šių institucijų oficialios informacijos pagrindu galima spręsti apie realų moterų ir vyrų užimtumą bei galimybes. Pradėti gauti duomenys pagal lytį apie socialinių paslaugų teikimą gyventojams.

Ataskaitos laikotarpiu Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tęsia bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis. Ši veikla susijusi su Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 3 punkto, nustatančio būtinumą remti visuomeninių organizacijų veiklą šioje srityje, įgyvendinimu.

Dalyvauta daugelyje nevyriausybinių organizacijų ir valstybių institucijų rengtose konferencijose, kuriose buvo skaityti pranešimai apie tarnybos veiklą. Skaitytos paskaitos ar diskutuota klausimais dėl moterų ir vyrų lygių teisių ar galimybių įgyvendinimo.

Paminėtini tokie renginiai: “Teisinės sistemos reforma, institucijų problemos”, “Įstatymų kūrimas ir įstatymų leidybos procesas”, “Moterys amžių sandūroje”, “Moterų atleidimai iš darbo – prielaida socialinei diskriminacijai”, “Reprodukcinė sveikata ir teisės Lietuvoje: įstatymai ir politika”, “Smurto prieš moteris įveikimo galimybės”, “Prekyba žmonėmis ir žmonių dingimas: problemos ir sprendimai”, “Moterys sprendimų priėmimo procese”, “Socialinis darbas ir žmogaus teisės”, “Visuomeninių moterų

organizacijų vaidmuo, atstovaujant lygias lyčių galimybes”, “Europos šalių partnerystė: naujos galimybės, sprendžiant moterų nedarbo problemas”, “Lyčių politika, visuomenė, kultūra”, “Moterų įvaizdis žiniasklaidoje”, “Lyčių statistika Baltijos šalyse”, “Lygių galimybių įstatymo veikimas ir problemos”, “Moters ir konstruktyvūs veiksmai”, “Moteris ir jos teisės besikeičiančioje visuomenėje”, “Moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimas Europos Sąjungos direktyvų kontekste”, “Moters vaidmuo XXI amžiaus Lietuvoje”, “Darbas su smurtaujančiais vyrais ir vyrais krizinėse situacijose”.

Paminėtos tik kelios konferencijos ir seminarai, kuriuose dalyvauta per ataskaitinį laikotarpį. Itin svarbus renginys, kuriame teko dalyvauti, o Lietuvos atstovų vadovaujamoje darbo grupėje kontrolierė skaitė pranešimą, buvo tarptautinė konferencija, vykusį 2001 m. birželio mėn. “Lygios moterų ir vyrų galimybės demokratinėje visuomenėje”.

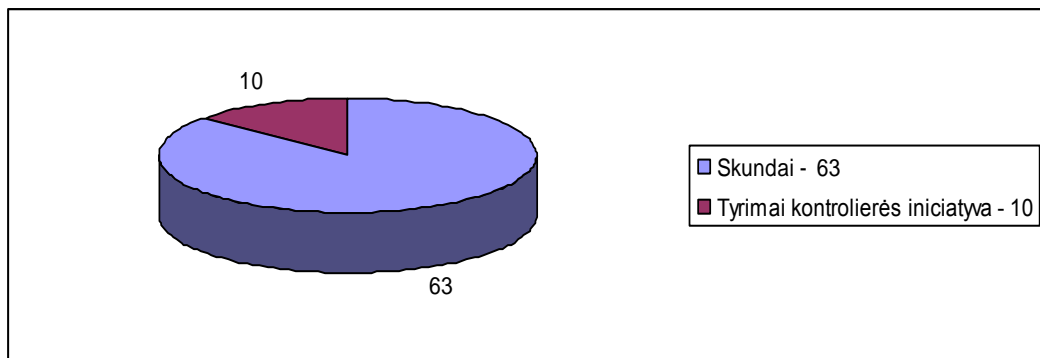
Nevyriausybinių organizacijų atstovai dažnai lankosi tarnyboje, konsultuojasi darbo klausimais, pateikia veiklos ataskaitas, atvyksta dėl informacijos apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimą, pateikia savo informaciją apie Lietuvos bei tarptautinių forumų metu spręstas problemas bei priimtas rezoliucijas. Tarnyba taip pat teikia šių organizacijų atstovams informaciją apie savo darbą, rekomendacijas dėl parengtų projektų tikslingumo, konsultuoja dėl konfliktinių situacijų sprendimo bei žmogaus teisių gynimo būdų.

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo kontrolė ir skundų tyrimas

Daugiau nei trejų metų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos praktika akivaizdžiai rodo, kad Lietuvos gyventojai, tiek moterys, tiek vyrai, vis dažniau savo teisių suvaržymą ar jų apribojimą atitinkamoje visuomeninio gyvenimo srityje sieja su diskriminacija dėl lyties. Vis didėjantis gaunamų skundų, prašymų skaičius – tai dar ne įrodymas, kad kiekvienais metais didėja Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų. Aktyvesnis gyventojų kreipimasis su savo problemomis į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą – tai ir žmonių sąmonėjimo, savišvietos pasekmė, tai pasiryžimo ginti pažeistas teises ir siekio atstatyti teisybę rezultatas. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, įgyvendindama įstatymo jai suteiktas funkcijas, be abejonės, stengiasi, kad teisėti ir pagrįsti besikreipiančių asmenų prašymai būtų patenkinti.

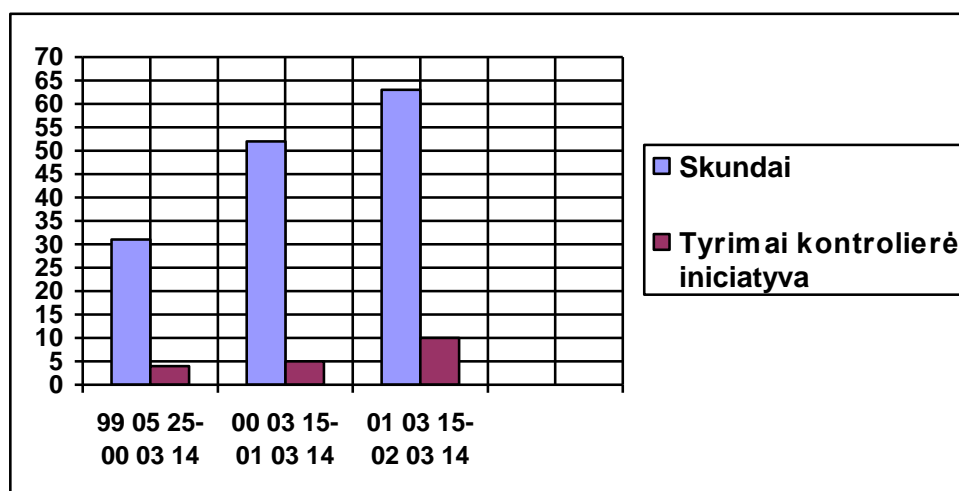
Per atsiskaitomąjį laikotarpį Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gavo 63 skundus, iš kurių 57 yra iširti, likusieji 6 dar tiriami. Kontrolierės iniciatyva buvo atlikta 10 tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimų (1 pav.).

1 pav. Tarnybos gauti skundai ir tyrimai kontrolierės iniciatyva:

Taigi, palyginus su dviem praėjusiais ataskaitiniais laikotarpiais, skundų bei kontrolierės iniciatyva atliktų tyrimų skaičius žymiai padidėjo. Jeigu per pirmąjį ataskaitinį laikotarpį buvo gautas 31 skundas, kontrolierės iniciatyva atlikti 4 tyrimai, per praėjusįjį ataskaitinį laikotarpį buvo gauti 52 skundai ir kontrolierės iniciatyva atlikti 5 tyrimai, tai per šį ataskaitinį laikotarpį buvo gauti jau 63 skundai ir kontrolierės iniciatyva atlikta 10 tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų (2pav.).

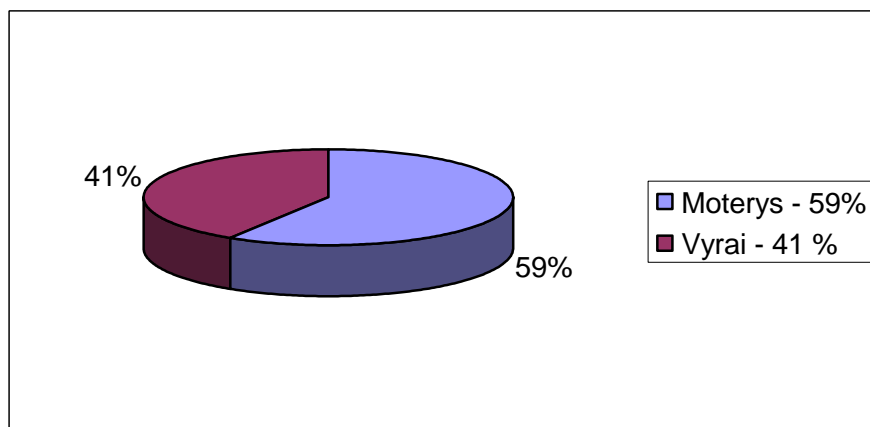
2 pav. Skundų ir kontrolierės iniciatyva atliktų tyrimų skaičiaus palyginimas ataskaitiniais laikotarpiais:

Kai Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir įsteigė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą atlikti šio įstatymo vykdymo priežiūrą, daugelio žmonių nuomone, tarnyba atliksianti moterų gynimo funkcijas. Tačiau realybė

akivaizdžiai parodė, kad vyrai Lietuvoje jaučiasi ne mažiau diskriminuojami nei moterys. Į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą dėl moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimų ir per šį atsiskaitomąjį laikotarpį kreipėsi nemažai vyriškosios lyties atstovų, prašydami apginti pažeistas teises. (3 pav.).

3 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal lytį:

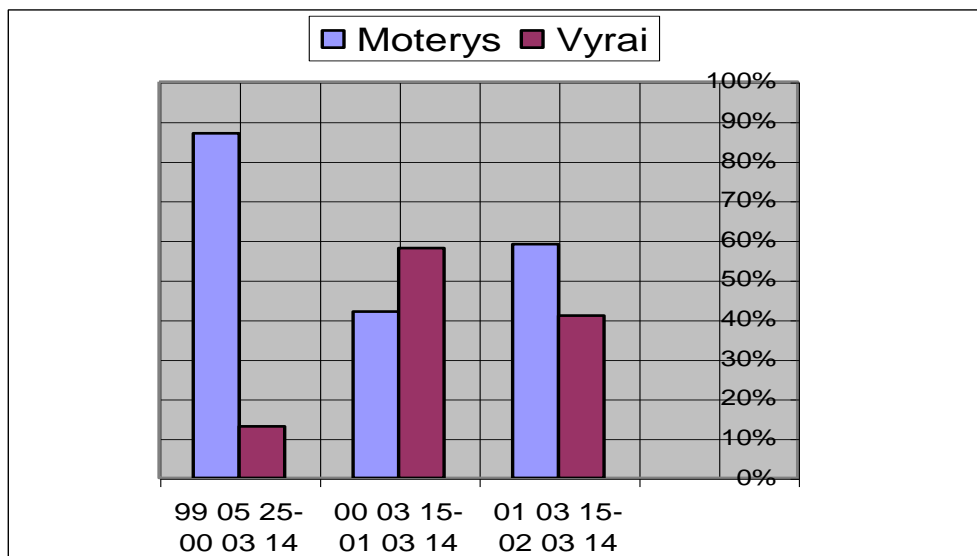
Apibendrinant visus tris Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atsiskaitomuosius laikotarpius, pažymėtina, kad didžiąją daugumą besikreipiančių asmenų sudaro moterys, išskyrus praėjusįjį ataskaitinį laikotarpį (2000 03 15 – 2001 03 14) kai į tarnybą dėl savo pažeistų teisių žymiai dažniau kreipėsi vyrai (4 pav.).

4 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal lytį ataskaitiniais laikotarpiais:

1999 05 25 – 2000 03 14 : moterys – 87 %, vyrai – 13 %

2000 03 15 – 2001 03 14 : moterys 42 %, vyrai – 58 %

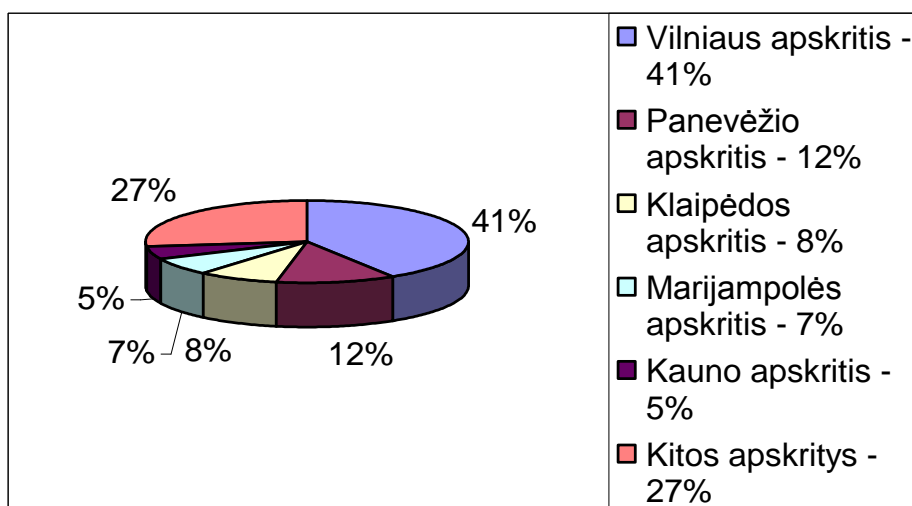
2001 03 15 – 2002 03 14 : moterys 59 %, vyrai – 41 %

Apibendrinus duomenis, paaiškėjo, kad ir per šį ataskaitinį laikotarpį, kaip ir per abu praėjusius, dažniau į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą kreipėsi Vilniaus gyventojai. Tokį didelį Vilniaus ir visos Vilniaus apskrities gyventojų aktyvumą sąlygoja ir patogi Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos geografinė padėtis, ir didesnis skaičius sostinėje vykstančių įvairių renginių, konferencijų, seminarų lyčių lygybės klausimais, kas, beje, taip pat labiau pasiekama vilniečiams. Tačiau

apskričių, rajonų centrų gyventojai yra ne mažiau aktyvūs, gindami savo pažeistas teises (5 pav.). Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba neturi struktūrinių padalinių Lietuvos apskrityse bei neturi galimybių tiesiogiai bendrauti, padėti, konsultuoti atokiausių Lietuvos kampelių gyventojų. Pažymėtina, kad per ataskaitinį laikotarpį visai nebuvo gauta skundų iš Alytaus ir Telšių apskričių, o tai pat iš kaimo vietovių gyventojų.

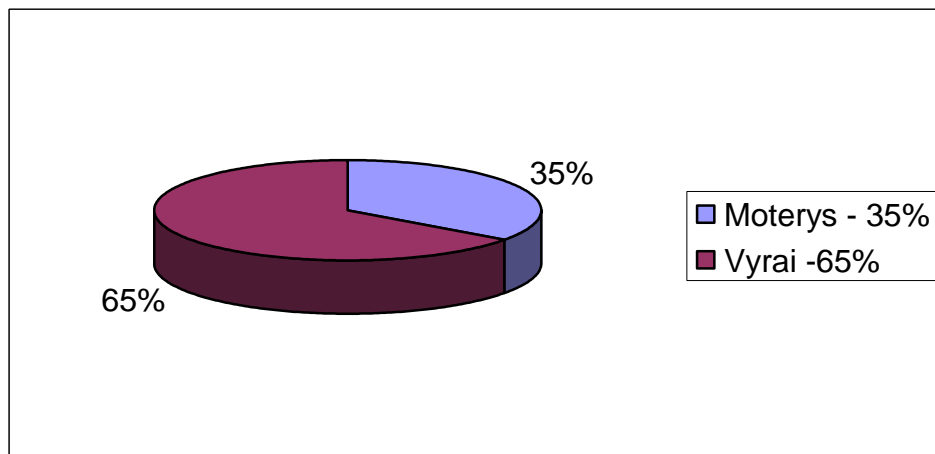
5 pav. Apskritys, iš kurių asmenys pateikė skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus

tarnybai:

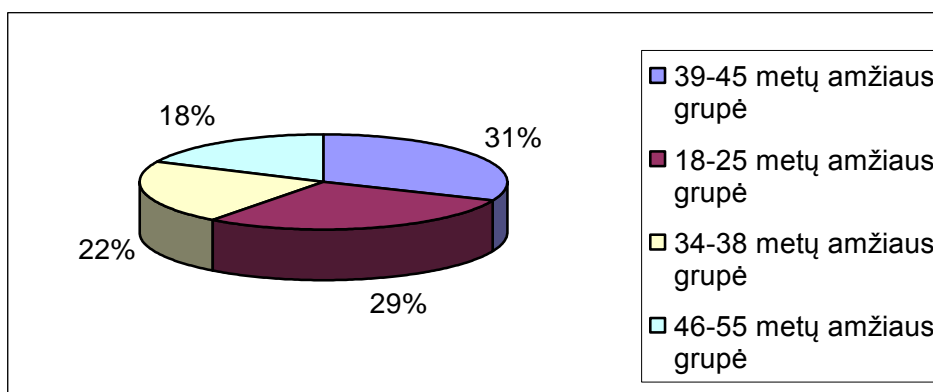
Aptariant apskundžiamų ir asmenų, dėl kurių veiksmų pradėtas tyrimas kontrolierės iniciatyva, lyti, pažymėtina, kad kaip ir per abu praėjusius laikotarpius, taip ir per šį atsiskaitomąjį laikotarpį daugiau skundžiamasi vyriškos lyties atstovų veiksmais, besikreipiančių asmenų nuomone, pažeidžiančiais moterų ir vyrų lygių galimybes (6 pav.).

6 pav. Apskundžiamų asmenų pasiskirstymas pagal lytį:

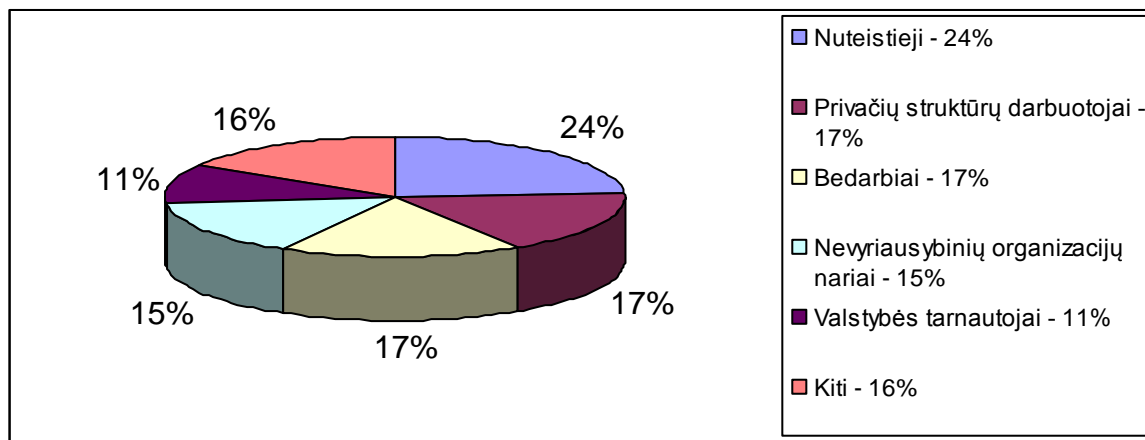
Apibendrinus duomenis apie besikreipiančiųjų į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą amžių pažymėtina, kad kaip ir per praėjusius atsiskaitomuosius laikotarpius, taip ir per šį atsiskaitomąjį laikotarpį aktyviausi yra brandaus amžiaus sulaukę Lietuvos gyventojai. Tai 46-55 metų amžiaus sulaukę moterys ir vyrai, baigę mokslus, įgiję vieną ar net kelias specialybes, sukaupę profesinių įgūdžių ir žinių, tačiau susidūrę su savo teisių pažeidimais ir nenorintys su tuo taikstyti. Beje, šiais metais aktyviai į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą kreipėsi ir žymiai jaunesni, t.y. 18-25 metų amžiaus asmenys, neturintys išsilavinimo, arba jį turintys, tačiau nesėkmingai bandantys įsidarbinti, ar realizuoti savo teises darbinėje veikloje. (7 pav.).

7 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal amžių:

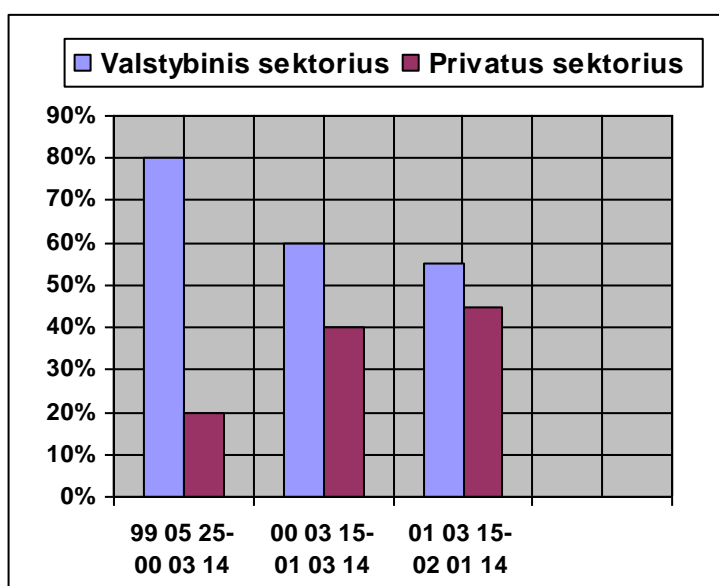
Apibendrinus duomenis, kurie yra nurodomi skunde, prašyme ir kuriais remiantis galima nustatyti, kokiai socialinei grupei priklauso besikreipiantis asmuo, pastebėta, kad per šį atsiskaitomąjį laikotarpį labai aktyvūs buvo nuteistieji, kurie jautėsi diskriminuojami dėl lyties. Nemažiau aktyvūs buvo nevyriausybinių organizacijų nariai ir bedarbiai. Palyginus su praėjusiais atsiskaitomaisiais laikotarpiais, šiais ir praėjusiais metais žymiai sumažėjo besikreipiančių valstybės tarnautojų skaičius, tačiau padaugėjo privačių struktūrų darbuotojų, pateikusių skundus dėl moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo (8 pav.).

8 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal socialines grupes:

Kaip žinome, Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos vienodai privalomos tiek valdžios ir valdymo institucijoms, tiek valstybės, tiek privačioms įmonėms. Per šį atsiskaitomąjį laikotarpį, palyginus su praėjusiais, padidėjo atliktų tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų privačiame sektoriuje skaičius (9 pav.). Tačiau, remiantis tokiais statistikos duomenimis, dar negalima daryti išvados, kad sumažėjo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų valstybės tarnyboje, valstybės įmonėse. Padidėjęs atliktų tyrimų skaičius dėl moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų privačiame sektoriuje greičiau liudija apie tai, kad šio sektoriaus darbuotojai įgijo daugiau drąsos ir pasiryžimo kovoti už savo teises, nesitaikstyti su įstatymo pažeidėjais, bijant prarasti darbą.

9 pav. Atliktų tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų valstybiniame ir privačiame sektoriuje pasiskirstymas ataskaitiniais laikotarpiais:

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas užtikrinti, kad priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, įvairiomis priemonėmis keisti visuomenės nuostatas, kad viena lytis pranašesnė už kitą, remti nevyriausybinės organizacijos programas, padedančias įgyvendinti lyčių lygybę. Švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas, darbdaviai taip pat įstatymo įpareigojami įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises. Įstatymas draudžia skelbimuose priimti į darbą ar mokytis nurodyti diskriminuojančius moteris ar vyrus reikalavimus. Taigi apibendrintai galima pasakyti, kad įstatymo nuostatos taikomos įsidarbinimo, užimtumo srityje, reguliuoja darbo teisinius santykius, santykius, atsirandančius siekiant išsimokslinimo, studijuojant. Kaip jau buvo minėta ankstesnėse tarnybos veiklos metinėse ataskaitose, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos netaikomos prekių ir paslaugų teikimo srityje, neįpareigoja privačių įmonių savininkų, vadovų užtikrinti lygias moterų ir vyrų teises priimamuose lokaliuose teisės aktuose. Tačiau Moterų ir vyrų lygių galimybių

kontrolieriaus tarnyba ir per šį atsiskaitomąjį laikotarpį gavo paklausimų, prašymų, sulaukė skambučių telefonu dėl tikro teisių apribojimo ir privilegijų teikimo paslaugų ir prekių įsigijimo srityje. Dažniausiai sulaukėme vyriškosios lyties atstovų paklausimų dėl to, kad jiems tenka daugiau nei moterims mokėti už įėjimą į barus, kavines, šokių klubus.

Kalbant apie gaunamų skundų bei kontrolierės iniciatyva atliktų tyrimų problematiką, pažymėtina, kad kaip ir per praėjusį atsiskaitomąjį laikotarpį, taip ir per šį laikotarpį daugiausia tyrimų buvo atlikta dėl teisės aktų nuostatų, galimai pažeidžiančių vyrų teises, tai yra nesuteikiančių vyrams tokių pačių teisių, kokias turi moterys. Lietuvos vyrai jaučiasi diskriminuojami dėl moterims ir vyrams nustatytų skirtingų gyvybės draudimo įmokų, dėl nevienodų laisvės atėmimo bausmės atlikimo sąlygų, dėl nustatytų apribojimų gauti socialines pašalpas.

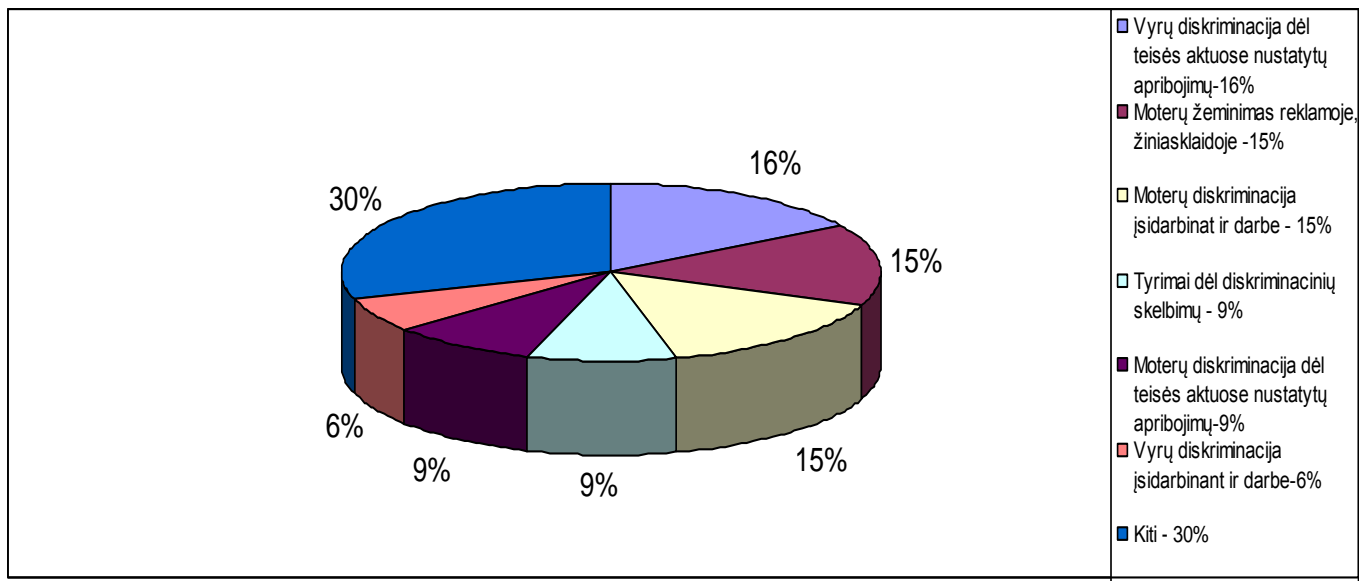
Per šį atsiskaitomąjį laikotarpį labai padaugėjo moterų skundų dėl moters žeminimo, moterį menkinančio įvaizdžio formavimo reklaminiuose leidiniuose, žiniasklaidoje. Moterys skundėsi, kad viešuose žinomų žmonių pasisakymuose ar verslo kompanijų organizuojamose akcijose moteriai suteikiamos kvailos, neprotingos moters savybės, priskiriant jai atitinkamus žmogų žeminančius epitetus. Moterys skundėsi ir dėl laikraščiuose bei žurnaluose spausdinamų nuogų moterų nuotraukų, kas, jų nuomone, menkina moterį.

Moterų diskriminacija įsidarbinant, siekiant paaugštinimo ar didesnio darbo užmokesčio – kita moterų skunduose aprašoma problema, su kuria jos susiduria gana dažnai, tačiau ne visada drįsta apie tai viešai kalbėti, juo labiau skustis kompetentingoms institucijoms.

Praėjusiais ir šiais metais vyrai žodžiu ir raštu kreipiasi į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, prašydami pagalbos privataus gyvenimo srityje, kuriai Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos netaikomos. Vyrai savo nusiskundimuose mini tėvystės nustatymo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, vyrų-tėvų bendravimo su vaikais problemas ir jaučiasi diskriminuojami dėl to, kad neva neturi galimybių lygiomis teisėmis su moterimis-motynomis auklėti vaikus, rūpintis jais, nors formaliai įstatymai jiems tai garantuoja.

Kontrolierė savo iniciatyva pradėjo tyrimus, reaguodama į dienraščiuose išspausdintus skelbimus dėl priėmimo į darbą, kuriuose buvo nurodyti reikalavimai, suteikiantys pirmenybę moterims, taip pat reaguodama į telefonu gautą informaciją.

10 pav. Skundų bei kontrolierės iniciatyva atliktų tyrimų problematika:

Toliau pateikiamos kelios skundų dėl vyrus diskriminuojančių teisės aktų nuostatų tyrimų santraukos.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas pareiškėjo E.K., atliekančio bausmę Vilniaus sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijoje, skundas dėl to, kad šioje kolonijoje moterims ir vyrams yra taikomos skirtingos mitybos normos. Pareiškėjas teigia, kad tokios skirtingos mitybos normos yra diskriminacinės vyrų atžvilgiu ir prieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui bei Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Pareiškėjas prašo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 393 “Dėl mitybos normų asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę, laikomiems tardymo izoliatoriuose ir pasiūstiems į gydymo ir darbo profilaktoriumus, nustatymo” patvirtintos mitybos normos moterims (priedėlyje Nr. 9) nėra diskriminacinės vyrams nustatytų mitybos normų atžvilgiu.

Tyrimo metu nustatyta, kad Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. vasario 12 d. priimtų Europos kalnimo įstaigų taisyklių (rekomendacija Nr. R (87) 3) 25 straipsnio 1 punktą nustato: “Vadovaudamasi sveikatos apsaugos įstaigų parengtais standartais, administracija turi įprastu laiku aprūpinti kalinius tinkamai paruoštu ir pateiktu maistu, kurio kokybė ir kiekis atitinka mitybos ir

šiuolaikinės higienos reikalavimus, atsižvelgiant į jų amžių, sveikatos būklę, darbo pobūdį, ir, jeigu tai įmanoma, į religinius ir kultūrinius poreikius”.

Lietuvos Respublikos Kaldomų kalnimo įstatymo 13 straipsnio¹² punkte nurodyta, kad kalnamiėji turi teisę tinkamai maitintis. Pagal minėto įstatymo 18 straipsnio 6 ir 8 punktus kalnamiėji maistą gauna nemokamai pagal fiziologines mitybos normas, kurias nustato Vyriausybė. Be to šio įstatymo 13 straipsnio 13 ir 14 punktuose nurodyta, kad kalnamiėsiems leidžiama patiems pirkti maisto produktus ir gauti siuntinius, o minėto straipsnio antrojoje dalyje numatyta, kad kalnamiėji turi teisę gauti siuntinius ir perdavimus.

Šiuo metu galioja mitybos normos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 393 “Dėl mitybos normų asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę, laikomiems tardymo izoliatoriuose ir pasiūstiems į gydymo ir darbo profilaktoriumus, nustatymo” (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 19 d. potvarkio Nr.528p redakcija). Šiame nutarime numatytos skirtingos maitinimo normos moterims ir vyrams, kurios neparemtos jokiais tyrimais bei kitų valstybinių institucijų, nagrinėjančių šias maitinimo problemas, skaičiavimais. Be to, galiojantis nutarimas neatitinka naujų fiziologinių mitybos normų, patvirtintų Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 25 d. įsakymu Nr. 510 “Dėl rekomenduojamų paros maistinių medžiagų ir energijos normų tvirtinimo”.

Tiriant skundą nustatyta, kad vidaus reikalų ministras 1999 m. kovo 17 d. raštu Nr. 3/2-336 “Dėl maitinimo organizavimo PRD prie Lietuvos Respublikos VRM įstaigose” pavedė Pataisos reikalų departamentui prašyti Sveikatos apsaugos ministerijos Respublikinį mitybos centrą parengti maisto racioną asmenims, esantiems Pataisos reikalų departamento prie VRM įstaigose. Tuo tikslu Pataisos reikalų departamentas ir Respublikinis mitybos centras 1999 m. birželio 25 d. pasirašė sutartį.

2000 m. birželio 2 d. Respublikinis mitybos centras parengė “Rekomenduojamus maisto racionus asmenims, esantiems PRD prie Lietuvos Respublikos VRM įstaigose” ir išsiuntė užsakovui.

Parengiant rekomenduojamus maisto racionus, buvo įvertinti nuteistųjų, esančių įkalnimo įstaigose, antropologiniai duomenys, kurių pagrindu nustatyta pagrindinė energijos apykaita. Įvertintas nuteistųjų fizinis aktyvumas, pagal kurį paskaičiuotas vidutinis energijos eikvojimas ir būtinas paros maisto kiekis. Iširta ir įvertinta šiuo metu galiojančių maisto produktų rinkinių, skirtų nuteistųjų mitybai maistinė ir energetinė vertė. Atlikti kai kurių įkalnimo įstaigų valgyklose ruošiamų patiekalų analitiniai tyrimai bei iširta kalinių faktinė mityba.

Šių tyrimų pagrindu buvo numatyta, kad nedarbančių kalinių dienos davinio energinė vertė turėtų sudaryti apie 1900 kcal moterims ir 2300 kcal vyrams o darbančių kalinių atitinkamai 2450 kcal ir 3400 kcal. Paauglių vidutinė maisto davinio energinė vertė turėtų būti apie 3000 kcal per parą.

Maisto davinių projektai buvo derinami su pataisos darbų kolonijų, tardymo izoliatorių, Vidaus reikalų ministerijos Respublikinės ligoninės, Vilniaus socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigos pareigūnais, taip pat buvo atsižvelgta į Nuteistųjų savitarpio ir paramos organizacijos “Tikslas” siūlymus.

SAM Respublikinis mitybos centras yra parengęs “Rekomenduojančių paros maisto racionų vidutinius produktų kiekius”, kuriuos turėtų patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybė, pakeisdama nuo 1990 metų galiojantį Vyriausybės nutarimą.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktoriaus pavaduotojas A.Bakučionis informavo, kad Teisingumo ministerija pateikė Sveikatos ir Finansų ministerijoms vizavimui Lietuvos Respublikos Vyriausybės naujo nutarimo projektą “Dėl fiziologinių mitybos normų asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo”. Šį nutarimo projektą vizavo sveikatos apsaugos ministras p. V.Janušonis, o finansų viceministras p. E.Žilevičius informavo, kad atsižvelgiant į tai, jog patvirtinus naujas fiziologines mitybos normas asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos 2002 metais papildomai reikės 3,1 mln. Litų ir pasiūlė šį projektą svarstyti kartu su 2002 metų valstybės biudžeto projektu.

Taigi šiuo metu asmenys, laikomi kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinami vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 393 “Dėl mitybos normų asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę, laikomiems tardymo izoliatoriuose ir pasiųstiems į gydymo ir darbo profilaktoriumus, nustatymo” patvirtintomis mitybos normomis, tačiau jos neatitinka naujų fiziologinių mitybos normų, patvirtintų Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 25 d. įsakymu Nr. 510 “Dėl rekomenduojamų paros maistinių medžiagų ir energijos normų tvirtinimo” bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimų.

Išanalizavus tyrimo metu surinktą medžiagą, buvo nuspręsta siūlyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei apsvarstyti ir patvirtinti 2001 m. vasario mėnesį Teisingumo ministerijos parengtą ir suderintą su Sveikatos apsaugos ir Finansų ministerijomis nutarimo projektą “Dėl fiziologinių mitybos normų asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo”, atsižvelgiant į Sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 25 d. įsakymu Nr. 510 nustatytas rekomenduojamas paros maistinių medžiagų ir energijos normas moterims ir vyrams.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002 m. sausio 9 d. nutarimu Nr. 14 “Dėl fiziologinių mitybos normų asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo” patvirtino naujas mitybos normas asmenims, laikomiems tardymo izoliatoriuose ir laisvės atėmimo vietose. Naujos mitybos

normos moterims ir vyrams patvirtintos remiantis atliktais tyrimais, atsižvelgus į skirtingas moterų ir vyrų fiziologines savybes.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gauti keturių nuteistųjų, atliekančių bausmę Vilniaus sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijoje, skundai dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 straipsnio nuostatos, galimai diskriminuojančios vyrus, pagal kurią moterims ir vyrams atlikti bausmę numatytos skirtingų režimų auklėjimo darbų kolonijos. Pareiškėjai teigia, jog jie paskirtą bausmę turi atlikti sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijoje, o moterims už tokį pat nusikaltimą, teismas gali paskirti atlikti laisvės atėmimo bausmę lengvesnio, t.y. bendrojo režimo, pataisos darbų kolonijoje. BK 25 straipsnio nuostata, jų nuomone, pažeidžia jų, kaip vyrų, nes nesuteikia galimybės atlikti bausmę bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje.

Skundo tyrimo metu nustatyta, kad pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 5 dalį atlikti bausmę kolonijose - gyvenvietėse skiriama moterims, pirmą kartą nuteisiamoms laisvės atėmimu už nusikaltimus, padarytus dėl neatsargumo, taip pat pirmą kartą nuteisiamoms už kai kuriuos tyčinius nusikaltimus, o visoms kitoms laisvės atėmimu nuteisiamoms moterims teismo skiriamos bausmės atlikimo vieta - bendrojo režimo kolonijoje. To paties straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad teismas skiria laisvės atėmimo bausmę atlikti kolonijose gyvenvietėse vyrams, pirmą kartą nuteisiamoms laisvės atėmimu už nusikaltimus, padarytus dėl neatsargumo, o bendrojo režimo kolonijose – vyrams, pirmą kartą nuteisiamoms laisvės atėmimu už nesunkius tyčinius nusikaltimus. Vyrams, pirmą kartą nuteisiamoms laisvės atėmimu už sunkius nusikaltimus, teismas skiria bausmę atlikti sustiprintojo režimo kolonijose, o nuteisiamoms už itin pavojingus valstybinius nusikaltimus, karo nusikaltimus, pirmiau atlikusiems laisvės atėmimo bausmę ir pripažintiems itin pavojingais recidyvistais - griežtojo režimo kolonijose. Taigi moterims, nuteisiamoms laisvės atėmimu nors ir už sunkius nusikaltimus ir nežiūrinti kelintą kartą, skiriama bausmę atlikti bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje, kai vyrams, nuteisiamiems už tokius pačius nusikaltimus, skiriama bausmę atlikti sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijoje.

Tiriant skundą pareikšti nuomonę, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 straipsnio nuostata, kuria moterims ir vyrams atlikti bausmę numatytos skirtingų režimų auklėjimo darbų kolonijos, neprieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 punkto reikalavimams, buvo paprašyti: Kalėjų departamento prie Teisingumo ministerijos direktorius, Lietuvos teisės universiteto

Socialinio darbo fakulteto dekanas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjas, Teisingumo ministras.

Lietuvos Teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto dekanė doc. L.Dromantienė informavo, kad pagal dabar veikiančią Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą laisvės atėmimo bausmė atliekama pataisos darbų įstaigose, skirtose moterims, vyrams ir nepilnamečiams. Tokia laisvės atėmimo vietų sistema įtvirtinta Pataisos darbų kodekse (žr. PDK 22 – 40 str.). Pilnamečiai vyrai bausmę atlieka bendrojo, sustiprintojo, griežtojo režimo pataisos darbų kolonijose, kolonijose - gyvenvietėse ir kalėjimuose. Moterys – bendrojo režimo pataisos darbų kolonijose, kolonijose - gyvenvietėse ir kalėjimuose. Nepilnamečiai berniukai – bendrojo ir sustiprintojo režimo auklėjimo darbų kolonijose, mergaitės – tik bendrojo režimo kolonijose. Nusikaltę valstybės pareigūnai (moterys ir vyrai) bausmę atlieka sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Situacija iš esmės pakeista naujajame Baudžiamajame kodekse ir Bausmių vykdymo kodekso (BVK) projekte. Pagal šių įstatymų normas laisvės atėmimo bausmė tiek moterims, tiek vyrams skiriama ir vykdoma pagal lygybės prieš bausmių vykdymo įstatymus principą (žr. BVK 6 str.). Bausmės atlikimo sąlygos gali būti lengvinamos tik nėščioms moterims ir moterims, turinčioms vaikų iki 3 metų amžiaus (žr. BVK 89 str.).

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorius J.Blaževičius paaiškino, kad įstatymų leidėjas, skirstydamas nuteistuosius moteris ir vyrus pagal pataisos darbų įstaigų rūšis, nustato jų nevienodas bausmės atlikimo sąlygas. Departamento direktoriaus nuomone, šiuo atveju buvo atsižvelgta ne vien į moterų ir vyrų fiziologinius skirtumus, bet ir į ekonomines bei finansines valstybės galimybes steigti naujas įkalinimo įstaigas. Direktorius informavo, kad 2001m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos pataisos darbų kolonijose bausmę atliko 7601 nuteistasis, iš jų tik 227 moterys. “Jei nuteistas laisvės atėmimu moteris pradėtume skirstyti pagal pataisos darbų įstaigų rūšis, vadovaudamiesi tais pačiais kriterijais, kaip ir skirstant vyrus, tuomet reikėtų Lietuvoje įsteigti dar dvi pataisos darbų kolonijas – sustiprintojo ir griežtojo režimų. Vien tik tokių kolonijų statyba ir įsteigimas kainuotų valstybei apie 100 milijonų litų, neįskaitant jų išlaikymui reikalingų lėšų”,- teigia J.Blaževičius.

J. Blaževičius paaiškino, kad nuteistuosius vyrus skirstyti pagal pataisos darbų įstaigų rūšis, vadovaujantis tais pačiais kriterijais kaip moteris, taip pat būtų netikslinga, nes atliekančiųjų bausmę vyrų skaičius kolonijose ženkliai didesnis negu moterų. Vyrų pataisos darbų kolonijose iškiltų ne tik psichologinių, bet ir jų priežiūros bei drausmės palaikymo problemų.

Direktorius J. Blaževičius nors ir pritaria minčiai, kad BK 25 str. 4 ir 5 dalys nustato nelygias moterų ir vyrų teises, tačiau mano, jog panaikinti šiuos skirtumus, steigiant naujas pataisos darbų kolonijas moterims, Lietuvoje kol kas būtų ekonomiškai netikslinga.

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjas V.Pavilonis paaiškino, kad diferencijuojant bausmės atlikimo vietą ir režimą įstatymas įpareigoja teismą įvertinti teisiomojo amžių (pilnametis, nepilnametis), lytį (moteris, vyras) padaryto nusikaltimo pavojingumo pobūdį ir laipsnį, ankstesnę nusikalstamos veiklos patirtį (pripažintas itin pavojingu recidyvistu) ir kt. Šie kriterijai turi užtikrinti skirtingas laisvės atėmimo bausmės atlikimo sąlygas priklausomai nuo amžiaus, lyties, nusikaltimo pavojingumo ir kt., kad užkirsti kelią daryti neigiamą poveikį labiau socialiai pavojingų nusikaltėlių kategorijoms mažiau pavojingiems, o taip pat sudaryti prielaidas individualizuoti bausmę ir taikyti pataisymui būtinas poveikio priemones.

“Taigi skirtingos bausmės atlikimo sąlygos laisvės atėmimo vietose apspręstos skirtingų pataisymo priemonių taikymo būtinumu priklausomai nuo anksčiau paminėtų kriterijų ir negali būti vertinamos kaip diskriminacija”, - teigia V.Pavilonis.

V.Pavilonis paaiškino, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarime pažymėta, kad diskriminacija paprastai suprantama kaip asmens ar asmenų grupės padėties kitų asmenų atžvilgiu pakeitimas be objektyviai pateisinamo pagrindo. Tačiau tam tikrais atvejais, t.y. esant pakankamai motyvuotam ir pagrįstam reikalui, įstatymu atskiroms grupėms galima nustatyti specialų teisinį statusą ar įtvirtinti tam tikrus teisinės padėties ypatumus. Tai reiškia, kad asmenų lygybės principas nepaneigia pačios galimybės skirtingai traktuoti žmones pagal jų statusą.

Lietuvos Respublikos teisingumo viceministras G.Švedas paaiškino, kad šiuo metu Baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 4 ir 5 dalyse įstatymų leidėjas numatė pataisos darbų kolonijos rūšies paskyrimo nuteistiesiems bendrąsias taisykles. Pagal šias taisykles moterys, nuteisiamos laisvės atėmimu, su kai kuriomis išimtimis atlieka bausmę bendrojo režimo kolonijoje. Teiginys, kad šios BK nuostatos nepažeidžia moterų ir vyrų lygybės principo grindžiama to, kad:

1) nuteistųjų vyrų skaičius žymiai didesnis, nei nuteistųjų moterų. Šiuo metu iš 9755 nuteistųjų, laikomų laisvės atėmimo įstaigose, yra tik 399 moterys, tai sudaro tik 4% visų nuteistųjų. Todėl steigti trijų režimo rūšių moterų kolonijas nėra tikslinga, ir faktiškai neįmanoma, finansiniu požiūriu;

2) tai netikslinga ir bausmės tikslų siekimo požiūriu. Baudžiamojo kodekso 21 straipsnyje nustatyti šie kriminalinės bausmės tikslai – sulaikyti asmenis nuo nusikaltimų padarymo; nubausti nusikaltimą padariusį asmenį; atimti ar apriboti nuteistajam galimybes daryti naujus nusikaltimus; siekti, kad asmenys, atlikę bausmę, laikytųsi valstybėje galiojančių įstatymų ir nedarytų naujų nusikaltimų. Laisvės atėmimo bausmė yra skiriama įstatymų numatytais atvejais, kai šių tikslų neįmanoma pasiekti kitaip, nei izoliavus asmenį nuo visuomenės. Šiuo atveju manoma, kad asmuo likęs laisvėje galėtų kelti grėsmę kitiems asmenims ir daryti naujus nusikaltimus.

Pažymėtina, kad visiems asmenims (kaip moterims, taip ir vyrams) taikoma ta pati laivės atėmimo bausmė, o jos atlikimo režimo laivės atėmimo vietose tikslai – užtikrinti nuteistų izoliavimą ir nuolatinę jų priežiūrą, atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pobūdį, pavojingumo laipsnį ir nuteistojo asmenybę. Režimas negali būti laikomas nubaudimo priemone. Pasiėkti režimo tikslų pataisos darbų kolonijose, kuriose bausmę atlieka tam tikrų nuteistų kategorijų nuteisti laivės atėmimu vyrai – itin pavojingi recidyvistai, nuteisti už sunkius nusikaltimus ir t.t (juos kaip tik ir įvardija BK 25 straipsnio 4 dalis), paprastai yra žymiai sudėtingiau, nei kitose kolonijose. Todėl įstatymų leidėjas numatė, jog šių kategorijų nuteistieji atlieka bausmę sustiprintojo ar griežtojo režimo sąlygomis. Užtikrinti nuteistų moterų izoliavimą ir nuolatinę jų priežiūrą (t.y. pasiekti režimo tikslų) įmanoma ir bendrojo režimo sąlygomis.

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1988 m. gruodžio 9 d. Rezoliucija Nr. 43/173 priimtame “Visų bet kokia forma sulaikytų ar įkalintų asmenų apsaugos principų kodekse” nurodyta, kad šie principai taikomi visiems asmenims tos valstybės teritorijoje be jokio išskyrimo pagal rasę, odos spalvą, lytį, kalbą, religiją ar tikėjimą, politinius ar kitokius įsitikinimus, tautybę, etninę ar socialinę kilmę, luomą, turtinę ar kitokią padėtį. Rezoliucijoje nurodyta, kad priemonės, taikomos įstatymo rėmuose ir skirtos specialiai moterų ir ypač nėščią moterų ir maitinančių motinų teisėms, taip pat vaikų, paauglių, ligonių ar invalidų teisėms ir ypatingam statusui apginti, nėra traktuojama kaip diskriminacinė.

Įvertinus surinktą medžiagą, nustatyta, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 straipsnio, reglamentuojančio laivės atėmimą, nuostatos formaliai neatitinka Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo.

Pažymėtina, kad priimto naujojo, tačiau neįsigaliojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 50 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad bausmės atlikimo vietą parenka teismas, atsižvelgdamas į kaltininko asmenybę, padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, bet ne į kaltininko lytį, o bausmės atlikimo tvarka ir sąlygos bus nustatytos Bausmių vykdymo kodekse.

Išanalizavus surinktą medžiagą buvo nuspręsta siūlyti Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui, analizuojant naujojo Bausmių vykdymo kodekso projektą, atsižvelgti į tai, kad laivės atėmimo bausmė turi būti skiriama ir vykdoma atsižvelgiant į lygybės prieš bausmių vykdymo įstatymus principą, bei Supažindinti Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetą ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją su atliktu tyrimu.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas A.Sakalas, paaiškino, kad susipažinę su pažymos turiniu norime padėkoti už surinktą medžiagą ir informuojame, kad Jūsų pažymoje

išdėstyti argumentai bus nagrinėjami, kai Seime bus pateiktas ir svarstomas Bausmių vykdymo kodekso projektas.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas pareiškėjo (vyro) skundas dėl nustatytų skirtingų moterims ir vyrams gyvybės draudimo įmokų dydžių. Pareiškėjas teigia, kad paskolų gavėjų gyvybės draudimo taisyklės prieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 punkto reikalavimams ir prašo kontrolierės ištirti, ar ši nuostata nediskriminuoja vyrų.

Tiriant skundą pareikšti nuomonę, motyvus, dėl kurių numatyti skirtingi moterims ir vyrams draudimo įmokų tarifai, buvo paprašyti: Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Valstybinės draudimo priežiūros tarnyba prie Finansų ministerijos, Lietuvos ir Vokietijos UAB “Drauda”, Draudimo kompanija “Lindra”, AB “Lietuvos draudimas”, UAB VB “Gyvybės draudimas”.

Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos direktorius E.Vasilis Vasiliauskas paaiškino, kad rašte paminėti faktai dėl paskolos gavėjo gyvybės draudimo įmokų skirtumo moterims ir vyrams yra teisingi. Pasak direktoriaus, minėto draudimo įmokos, kaip taisyklė, vyrams yra didesnės nei moterims, o šio skirtumo vienintele priežastimi yra didesnis vyrų mirtingumas (remiamasi pridėta Lietuvos mirtingumo lentele, sudaryta, remiantis visų Lietuvos gyventojų mirtingumo 1993–1996 m. duomenimis).

Direktorius paaiškino, kad bet kurioje draudimo rūšyje draudimo įmokų nustatymo pagrindu yra galimų išmokų įvertinimas. Rizikiniame gyvybės draudime išmokos mokamos mirties atveju. Kadangi, tokios išmokos mokamos vidutiniškai dažniau vyrams, todėl ir įmokos vyrams vidutiniškai yra didesnės. Išskirtiniais atvejais, kai konkreti moteris priklauso padidintos rizikos grupei (tarkime, dirba pavojingą sveikatai darbą arba serga nepagydoma liga), įmoka rizikiniame draudime už jos gyvybės draudimą gali būti didesnė nei vyrui. E.Vasilis Vasiliauskas paaiškino, kad pensijų draudime yra atvirkščiai, t.y. įmokos vyrams vidutiniškai yra mažesnės.

Draudimo kompanijos “Lindra” Gyvybės draudimas prezidentė L.Stankevičienė paaiškino, kad Lietuvoje kaip ir visame pasaulyje gyvybės draudimo kompanijose gyvybės draudimo įmokų tarifus apskaičiuoja aktuarijai (draudimo matematikos specialistai). Gyvybės draudimo kompanijų prisiimama rizika yra apdraustųjų asmenų gyvenimo trukmė. Gyvybės draudimo įmokų tarifų skaičiavimo pagrindas yra mirtingumo lentelės. Šiose lentelėse nurodyta asmens tikimybė numirti ir išgyventi, priklausomai nuo amžiaus ir lyties.

L.Stankevičienė paaiškino, kad nustatant draudimo įmokas, pirmiausia įvertinamas draudžiamąjį asmens amžius bei lytis, kadangi nuo to labiausiai priklauso tikimybė išgyventi ar numirti. Kai kurios draudimo kompanijos kitose šalyse taip pat praktikuoja draudžiamų asmenų skirstymą pagal gyvenimo būdą, išskiria rūkančiuosius ir nerūkančiuosius ir pan. Visi šie faktoriai įtakoja didesnę ar mažesnę draudimo įmoką, o už draudimą asmuo moka teisingą įmoką, nemokėdamas mažiau ar daugiau, nei rizika, kurią prisiima draudimo kompanija, jį apdrausdama.

Prezidentė L.Stankevičienė paaiškino, kad draudimo kompanijos paprastai naudoja arba bendrą savo šalies mirtingumo lentelę, arba ją koreguoja, priklausomai nuo draudimo kompanijos patirties, kadangi jų klientų mirtingumas nebūtinai atspindi vidutinį statistinį šalies gyventojų mirtingumą. Ši draudimo kompanija naudoja mirtingumo lentelę, sudarytą pagal Statistikos departamento duomenis apie Lietuvos gyventojų mirtingumą. Šiuo metu Lietuvoje moterų ir vyrų vidutinė gyvenimo trukmė yra atitinkamai 77 ir 67 metai. L.Stankevičienės teigimu, išsivysčiusiose vakarų šalyse šis skirtumas yra mažesnis, tačiau įmokos visada nustatomos moterims ir vyrams skirtingos.

Uždarosios akcinės bendrovės “Lietuvos draudimo” gyvybės draudimo direktorius D.Valteris paaiškino, kad visose draudimo rūšių taisyklėse, išskyrus Suaugusiųjų draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės, yra nustatyti skirtingi baziniai draudimo įmokų tarifai moterims ir vyrams. Tačiau tai yra tik baziniai tarifai. Galutinis draudimo įmokos dydis yra nustatomas gydytojui ekspertui įvertinus draudžiamąjį asmens sveikatos būklę. Tokiu būdu yra vertinama kiekvieno draudėjo individuali rizika nepriklausomai nuo jo lyties. Taigi, įvertinus draudimo riziką, draudimo įmokų tarifai vyrams gali būti žymiai mažesni nei moterims ir atvirkščiai.

“Skirtingi baziniai draudimo įmokų tarifai moterims ir vyrams yra pagrįsti tarptautine šimtamete aktuarinių skaičiavimų praktika. Aktuarinių skaičiavimų pagrindas yra objektyvūs tikimybių teorijos, statistikos bei finansų analizės modeliai” – teigia D.Valteris.

Direktorius D.Valteris taip pat informavo, kad draudimo bendrovė, nustatydamą bazinius draudimo įmokų tarifus, turi vertinti mirties riziką ir suskirstyti draudėjus į homogenines grupes prisiimamos rizikos atžvilgiu. Vien tas faktas, kad Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenimis Lietuvoje vyrai miršta dėl traumų ir apsinuodijimų 4 kartus dažniau nei moterys, byloja apie moterų ir vyrų priklausymą skirtingoms rizikos grupėms. Bendras vyrų mirtingumas, įvertinus visas mirties priežastis, yra beveik 2 kartus didesnis nei moterų. Direktorius nuomone, tai rodo, kad draudimo bendrovės pagrįstai naudoja draudėjo lytį kaip vieną iš rizikos įvertinimo faktorių. Be to, tai nėra vienintelis kriterijus, nustatant bazinę draudimo įmoką. Baziniai draudimo įmokų tarifai priklauso ir nuo amžiaus bei draudimo laikotarpio. Skirtingų amžių draudėjams tarifai yra skirtingi. Įvertinus papildomus draudimo įmokų nustatymo kriterijus dalis, bazinių tarifų vyrams yra didesni nei moterims bei atvirkščiai.

“Bazinių draudimo tarifų nustatymas yra tik pirmas žingsnis link teisingo individualios kiekvieno draudėjo rizikos įvertinimo. Sudarant draudimo sutartį, kiekvienu atveju yra vertinamas atskiras individas, t.y. jo individualių savybių visuma, o ne lytis”, teigia D.Valteris.

UAB “Vilniaus banko Gyvybės draudimas” generalinė direktorė B.Kamuntavičienė paaiškino, kad gyvybės draudimo įmokų tarifai yra apskaičiuojami pagal aktuarinius (draudimo matematikos) principus, naudojant ekvivalentumo lygtį. Sudarant ekvivalentumo lygtį, yra sulyginamos gautinų draudimo įmokų ir galimų draudimo išmokų dabartinės vertės. Paskaičiuojant gautinų įmokų ir galimų draudimo išmokų dabartines vertes yra remiamasi statistiškai įvertinta tam tikro amžiaus ir lyties apdraustojo mirties per būsimą draudimo laikotarpį tikimybe (mirtingumo lentelė). UAB “VB Gyvybės draudimas” naudoja mirtingumo lentelę, sudarytą pagal Lietuvos gyventojų 1989–1990 metų mirtingumo duomenis (“LG 1989–1990”). Mirtingumo lentelė “LG 1989–1990”, kaip atitinkanti realią Lietuvos gyventojų mirtingumo statistiką, yra patvirtinta Valstybinėje draudimo priežiūros tarnyboje prie Finansų ministerijos bei pripažįstama didžiausios pasaulyje gyvybės perdraudimo kompanijos “SwissRe” (Šveicarija). Remiantis tiek minėtąja, tiek ir kitomis mirtingumo lentelėmis, vyrų (ypač 16-50 metų) mirtingumo procentas yra 2–3 kartus didesnis nei atitinkamo amžiaus moterų, todėl ir draudimo įmokų tarifai vyrams yra didesni.

B. Kamuntavičienė informavo, kad grynoji rizikos premija (įmoka) yra paskaičiuojama pagal įvairius subjektyvius (pvz., sąžiningumas) bei objektyvius (pvz., lytis) rizikos požymius, o vieni svarbiausių gyvybės draudimo rizikos požymių yra asmens amžius, lytis, sveikatos būklė, profesinė veikla bei laisvalaikio pomėgiai. Pasirašydamos ilgalaikes, tarkime 10 metų trukmės gyvybės draudimo sutartis, draudimo įmonė stengiasi ypač tiksliai įvertinti perimamų rizikų dalį. Daugelyje šalių galiojančios teisės normos draudžia draudimo įmonėms padidinti gyvybės draudimo įmoką dėl apdraustos rizikos padidėjimo draudimo sutarties galiojimo metu. Draudimo įmoka išliks nepakitusi, jei draudimo įmonė sužinos, kad po draudimo sutarties sudarymo draudėjas apsikrėtė kokia nors nepagydoma ar mirtina liga (pvz., ŽIV).

Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus pavaduotoja M.Anciuvienė paaiškino, kad Europos Sąjungos teisėje yra taikomas moterų ir vyrų lygybės principas, kuris apima darbo santykių ir socialinės apsaugos sferą, įskaitant moterų ir vyrų teisę į vienodas darbo sąlygas, teisę į vienodą apmokėjimą už lygiavertį darbą, vienodą moterų ir vyrų pensinio amžiaus ribą. Europos Bendrijos sutarties 13 (buvęs 6a) straipsnis numato bendrą diskriminacijos draudimo principą lyties, rasės ar etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, neįgalumo, amžiaus ar seksualinės pakraipos pagrindu. Šiame straipsnyje nėra kalbama apie konkrečias sritis, o yra numatytas bendras diskriminacijos draudimo principas. M.Anciuvienė taip pat paaiškino, kad bendrą nediskriminacijos principą įtvirtina ir 2000 m. gruodžio 18 d. priimtos Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnis. 2000 m.

lapkričio 4 d. buvo priimtas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 12 Protokolas (Lietuva šio Protokolo nepasirašė), įtvirtinęs bendrą diskriminacijos draudimo principą, naudojantis bet kokia teise, numatyta valstybės vidaus įstatyme.

M.Anciuvienė paaiškino, kad ES teisėje taikomas moterų ir vyrų lygybės principas neliečia draudimo įmokų tarifų dydžių bei jų nustatymo principų. “Atkreipiame dėmesį į Europos Teisingumo teismo aiškinimą Neeth v. Hugh Streeper Ltd. byloje (c-152/91), kurioje buvo iškilęs klausimas dėl galimo nediskriminacijos principo pažeidimo, ryšium su skirtinga profesinių pensijų apskaičiavimo tvarka, taikoma moterų ir vyrų atžvilgiu. Teismas šioje byloje padarė išvadą, kad naudojimas skirtingų, priklausomai nuo lyties, draudimo įmokų matematinių faktorių nepatenka į Europos Bendrijos sutarties 141 (buvęs 119) str. taikymo sferą. Kartu pažymėtina ir tai, kad Generalinio advokato šioje byloje p. Van Gerven nuomone, nediskriminavimo principas reikalauja, kad individas – moteris ar vyras– būtų traktuojamas pagal savo asmenines savybes, nepriklausomai nuo apibendrinimų, susijusių su jo lytimi (pvz., vidutinė amžiaus trukmė), todėl turėtų būti taikomos vieningos įmokų apskaičiavimo lentelės”.

Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos direktorius E.Vasilis-Vasiliauskas pateikė papildomą medžiagą, kuri, jo nuomone, galėtų padėti sprendžiant klausimą dėl vienodų gyvybės draudimo įmokų tarifų moterims ir vyrams. E.Vasilis Vasiliauskas nurodė šiuos draudimo įmokų tarifų nustatymo principus:

1. Draudimo įmoka visuomet nustatoma individualiai.
2. Įmokos įvertinimo principas: įmoka turi atitikti laukiamas išmokas (dažniausiai išmokų vidurkis + priedas).
3. Siekiant realizuoti 2 punkto principą, t.y. apskaičiuoti laukiamas draudimo išmokas, naudojama bet kokia prieinama informacija. Gyvybės draudimo atveju tai lytis, amžius, sveikatos stovis, gyvenimo būdas, netgi genetinių tyrimų rezultatai.
4. Sudarant gyvybės draudimo sutartį, dažniausiai prieinama informacija yra amžius ir lytis. Kaip rodo demografiniai tyrimai tai labai reikšminga informacija. Gyvybės draudime yra visuotinai priimta (jau bent du amžius) naudoti apibendrintą demografinių tyrimų rezultatą – taip vadinamą, Gyvybės (ar mirtingumo) lentelę.

Direktorius paaiškino vienodų draudimo įmokų tarifų įvedimo pasekmes: “Tarkime, bus nustatyti vienodi gyvybės draudimo įmokų tarifai moterims ir vyrams. Tuomet tai bus tikra moterų teisių diskriminacija (pažeidžiama moterų teisė į teisingas draudimo įmokas), nes moterys subsidijuos vyrus.”

Skundo tyrimo metu nustatyta, kad draudimo įmokos dydis priklauso ne tik nuo asmens lyties, bet ir nuo amžiaus, užimtumo, laisvalaikio pomėgių, sveikatos stovio ir daugelio kitų faktorių, kurių nenurodė

draudimo įmonės savo paaiškinamuosiuose raštuose. Žinoma, lytis ir amžius patys prieinamiausi faktoriai, nereikalaujantys didelių sąnaudų, nustatant gyvybės draudimo įmokas.

Ištyrus skundą, buvo padaryta išvada, kad Paskolų gavėjų gyvybės draudimo taisyklių įmokų dydžių nustatymo principai neviseiškai atitinka Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimų.

Buvo atkreiptas Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos direktoriaus E.Vasilio-Vasilausko dėmesys į tai, kad UAB “VB Gyvybės draudimo” Paskolų gavėjų gyvybės draudimo taisyklės Nr.002 ir tarifai numato vyrams didesnius nei moterims įmokų dydžius, kurie pagrįsti objektyviu individo požymiu, tai yra jo lytimi, bei su individo lytimi susijusiu požymiu – vidutine amžiaus trukme. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 punkto nuostatą, įpareigojančią valdžios ir valdymo institucijas užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės.

Buvo siūlyta Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos direktoriui E.Vasiliui-Vasilauskui ir UAB “VB Gyvybės draudimas” generalinei direktorei B.Kamuntavičienei apsvarstyti galimybę nustatyti gyvybės draudimo įmokų dydžius, atsižvelgiant į atitinkamas subjektyvias individą apibūdinančias savybes (charakterio ypatumai, laisvalaikio praleidimo būdai, pomėgiai) bei objektyvius faktorius, kaip pavyzdžiui, sveikatos būklė, profesinė veikla ir kt.

VB “Gyvybės draudimas” generalinė direktorė B.Kamuntavičienė, pritarė kontrolierės išvadai dėl skirtingų draudimo įmokų tarifų nustatymo moterims ir vyrams formalaus prieštaravimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui. Tačiau B.Kamuntavičienė teigia, kad gyvybės draudime rizikos dydį lemia statistiškai įvertintos vidutinės mirtingumo normos, kurios visame pasaulyje vyrams yra didesnės nei moterims. Generalinė direktorė atsakyme kontrolieriui pažymėjo, kad atsisakyti skirtingų draudimo įmokų tarifų abiem lytims ir kaip alternatyvą taikyti tik priedus prie bazinio tarifo dėl apdraudžiamą sveikatos būklės, darbo pobūdžio ar laisvalaikio pomėgių nėra problemos sprendimas ir nebūtų teisinga įteisinti kertiniams draudimo principams prieštaraujančią praktiką.

*

Kaip jau buvo minėta, nemažai gauta moterų skundų, kuriuose jos skundžiasi, kad yra diskriminuojamos darbo teisinių santykių srityje, įsidarbinant. Tačiau trejų metų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos praktika rodo, kad dauguma tokių skundų, tiek moterų, tiek vyrų, yra nepagrįsti. Visų pirma, reikėtų pažymėti, kad, tiriant tokio pobūdžio skundus, būna sunku įrodyti, jog darbdavio aprašyti veiksmai, neva pažeidžiantys moterų ar vyrų teises, yra padaromi būtent dėl darbuotojo lyties. Ypač sunku būna įrodyti, darbdavio vykdomą darbuotojo persekiojimą už skundo padavimą moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui, t.y. įrodyti, kad darbuotojo darbo sąlygos pabloginamos, arba, kad jis atleidžiamas iš darbo dėl to, kad pateikė skundą. Be abejonės, tokių skundų

tyrimas yra sudėtingesnis tais atvejais, kai pasiskundęs darbuotojas dirba privačioje struktūroje, kur darbdavys turi didesnę veiksmų laisvę konkrečiam darbuotojui nustatyti vienokį ar kitokį darbo užmokestį, perkelti darbuotoją į aukštesnes ar žemesnes pareigas, nes jo veiksmai šioje srityje nėra griežtai reglamentuoti įstatymuose. Valstybės tarnyboje situacija yra priešinga, kadangi čia valstybės tarnautojo statusas, jo darbo užmokestis, paaukštinimas pareigose ir kita yra labai griežtai reglamentuota teisės aktuose, todėl realiai yra mažesnė tikimybė pažeisti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą.

* * *

Toliau pateikiamos kelių skundų, susijusių su įsidarbinimo problemomis, tyrimų santraukos.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gavo moters pareiškimą dėl jai sudarytų mažiau palankių įdarbinimo sąlygų AB “Šiaulių banko lizingas”. Pareiškėja sužinojusi, kad šiai bendrovei reikalingas faktoringo vadybininkas, paskambino dėl įsidarbinimo, tačiau jai buvo pasakyta, kad reikalingas vyras, o ne moteris. Neatsižvelgdama į šį banko darbuotojos atsakymą, pareiškėja nusiuntė gyvenimo aprašymą. Pareiškėjos teigimu, banko darbuotoja, sužinojusi, kad pretendentė ruošiasi ištekti, pasakiusi, jog šeimyninė padėtis jai neleis dirbti šio darbo. Pareiškėjos pokalbį telefonu su darbuotoja girdėjo ir pareiškėjos vyras, kurio rašytinis pareiškimas taip pat yra gautas.

Pareiškėjos vyras patvirtino, kad jo žmona paskambino skelbime nurodytu telefonu, tačiau jai esą buvo atsakyta, kad reikalingas vyras, o kito pokalbio telefonu metu buvo atsisakyta ją įdarbinti todėl, kad jo žmona ištekanti. Pareiškėjos vyras tvirtina girdėjęs šiuos žodžius, nes pokalbio metu buvęs šalia žmonos.

Skundo tyrimo metu buvo kreiptasi į UAB “Šiaulių banko lizingas” vadovą ir paprašyta pateikti paaiškinimą dėl skundžiamų aplinkybių.

UAB “Šiaulių banko lizingas” direktorė informavo, kad bendrovė plečia savo veiklą ir todėl paskelbė konkursą faktoringo vadybininko pareigoms užimti. Direktorė paaiškino, skelbime nurodytas pareigas užimti pretendavo daugiau kaip 20 kandidatų, viena iš kurių buvo pareiškėja.

Bendrovės direktorė teigia, kad, peržiūrėjusi pretendentų gyvenimo aprašymus, atrinko kandidatus, turinčius darbo patirtį ir reikalingas darbui bendrovėje ekonomines bei buhalterines žinias. Abi atrinktos kandidatės yra moterys, viena iš jų turi du mažamečius vaikus. Pasak bendrovės direktorės, pirmenybė teikiama kandidatams, turintiems darbo patirties ir praktinių ekonominių bei buhalterinių žinių, nepaisant

pretendento lyties. Direktorė teigia, kad pretendentei buvo paaiškinta, jog ji, kaip neturinti darbo patirties, nebus įdarbinta bendrovėje.

UAB “Šiaulių banko lizingas” darbuotoja, bendravusi telefonu su pretendente, paaiškinusi jai, kad jos gyvenimo aprašymas išnagrinėtas ir jai, kaip neturinčiai darbo patirties, negalinti pasiūlyti darbo.

Susipažinus su atsiųštais atrinktų tendenčių gyvenimo aprašymais (viena – neištekėjusi, kita – ištekėjusi, turinti du vaikus), matyti, kad abi pretendentes turi darbo patirtį, nors ir ne darbo banke.

Išanalizavus pareiškimo tyrimo metu surinktą medžiagą, paaiškėja, kad vienas iš skundžiamų veiksnių yra atitinkamų apribojimų įsidarbinti nustatymas dėl lyties (pirmąjį kartą pareiškėjos girdėtas darbuotojos pasakymas, kad esą reikalingas vyras), tačiau tyrimo metu nebuvo gauta pakankamai įrodymų, galinčių patvirtinti šį faktą. Antrasis pareiškėjos apskundžiamas veiksmas yra atitinkamų apribojimų įsidarbinti nustatymas dėl šeiminių padėties, bet ne dėl lyties, o tai, atsižvelgiant į Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 6 str. 1 p. nuostatas, pagal kurias darbdavio veiksmai pripažįstami pažeidžiančiais moterų ir vyrų lygias teises, jeigu jis dėl lyties taiko mažiau palankias įdarbinimo sąlygas, negalėtų būti vertinama kaip Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo galimas pažeidimas. Vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 4 punktu skundas buvo atmestas, negavus objektyvių nešališkų įrodymų, kad buvo pažeistas Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas bei paprašyta UAB “Šiaulių banko lizingas” pateikti informaciją, kuris iš pretendentų priimtas į darbą bendrovėje.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gavo vyro prašymą dėl atsisakymo priimti jį į darbą UAB “Žalgirio lota”, motyvuojant jog vaikinai ir vyrai į šią organizaciją nepriimami. Prašymo autorius teigia, kad Vilniaus darbo biržos siuntimu jis 2002 m. sausio 30 d. paskambino UAB “Žalgirio lota” dėl galimybės įsidarbinti, tačiau jam buvo atsakyta, kad į darbą priimamos tik moteriškosios lyties atstovės iki 30 metų amžiaus ir toks esą yra susitarimas su Vilniaus darbo birža. Prašymo autorius prašo apginti jo teises, įpareigoti UAB “Žalgirio lota” priimti jį į darbą ir užprotestuoti vyrus diskriminuojančią sutartį, pasirašytą Vilniaus darbo biržos ir UAB “Žalgirio lota”.

Prašymo tyrimo metu buvo kreiptasi į Vilniaus darbo biržos ir UAB “Žalgirio loto” vadovus ir paprašyta pateikti motyvuotus paaiškinimus dėl skundžiamų aplinkybių bei atsiųsti Vilniaus darbo biržos ir UAB “Žalgirio loto” pasirašytos sutarties dėl asmenų įdarbinimo nuorašą.

Vilniaus darbo biržos direktorius informavo, kad prašymo autorius darbo biržoje įregistruotas, įgijęs tik pagrindinį išsilavinimą, neturi darbinės veiklos praktikos (18 metų amžiaus). Tokiems bedarbiams esą yra siūlomas nekvalifikuotas darbas, atitinkantis jų sveikatos būklę ir jiems per mėnesį nustatyta tvarka sudaromas įsidarbinimo planas, numatantis bedarbio ir darbo biržos veiklos priemonės, siekiant įsidarbinimo.

Direktorius paaiškino, kad prašymo autorius skambino telefonu į darbo biržą, pageidaudamas dirbti pardavėju ir buvo informuotas apie darbdavius, ieškančius pardavėjų, taip pat ir apie UAB “Žalgirio loto”. Direktorius teigia, kad jam buvo taip pat paaiškinta, jog į Užimtumo fondo remiamus darbus, kuriuos darbdavys pageidauja organizuoti, jis negalės būti nukreiptas, kaip neatitinkantis darbdavio keliamų reikalavimų. Prašymo autorius taip pat buvo informuotas apie tai, kad Vilniaus darbo birža 2001 m. gruodžio 17 d. su UAB “Žalgirio loto” sudarė Darbo vietų steigimo ir įdarbinimo jose sutartį Nr. 84 socialiai pažeidžiamų piliečių grupei - moterims, turinčioms vaikų iki 14 metų įdarbinti (5 darbo vietas) ir būtent į naujai įsteigtas darbo vietas nukreiptos ir įdarbintos penkios šios grupės bedarbės.

Prašymo autoriaus tėvui (kadangi dėl sūnaus kreipėsi būtent jis) buvo pasiūlyta įdarbinti sūnų VP “Market”, tačiau tėvas atsisakęs. Vilniaus darbo biržos direktorius paaiškino, kad Darbo birža artimiausiu metu sudarys jo įsidarbinimo planą.

Vilniaus darbo biržos direktorius pateikė Vilniaus darbo biržos ir UAB “Žalgirio loto” vadovų pasirašytą Darbo vietų steigimo ir įdarbinimo į jas sutarties Nr.84 nuorašą bei UAB “Žalgirio loto” prašymo dėl remiamų darbų organizavimo įmonėje nuorašą.

UAB “Žalgirio loto” direktorius informavo, kad į darbą bendrovėje yra priimami Vilniaus darbo biržos atsiųsti asmenys, atitinkantys jiems keliamus kvalifikacijos reikalavimus. Tokie asmenys privalo atvykti su darbo biržos siuntimu į UAB “Žalgirio loto” centrinę būstinę, kur patikrinama jo kvalifikacija bei paaiškinamos darbo sąlygos. Komentuodamas Darbo vietų steigimo ir įdarbinimo jose sutarties Nr.84 nuostatas, direktorius paaiškino, kad tokio pobūdžio sutartys

sudaromos, siekiant užtikrinti darbo vietą tam tikrai labiausiai socialiai pažeidžiamai asmenų grupei – moterims, turinčioms vaikų iki 14 metų amžiaus.

UAB “Žalgirio loto” direktorius informavo, kad prašymo autorius į bendrovės centrinę būstinę atvykęs nebuvo ir darbo biržos siuntimo nepateikė, pokalbio telefonu metu neminėjo, kad yra siunčiamas darbo biržos.

Prašymo tyrimo metu išanalizuotos 2001 m. gruodžio 17 d. Darbo vietų steigimo ir įdarbinimo į jas sutarties Nr.84 nuostatos ir nustatyta, kad sutarties 1.1. punktas prieštarauja galiojančių teisės aktų reikalavimams. Nuostata, pagal kurią darbdavys įsipareigoja įsteigti darbo biržoje įregistruotiems asmenims, kuriems įdarbinti taikoma įdarbinimo arba darbo vietų steigimo kvota, 5 darbo vietas socialiai pažeidžiamų piliečių grupei, kuriai priskiriamos moterys, turinčios vaikų iki 14 metų amžiaus, yra diskriminacinė vyrų atžvilgiu ir prieštarauja Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 punkto bei Bedarbių rėmimo įstatymo 7 straipsnio 6 punkto bei reikalavimams. Padaryta išvada, kad būtent dėl minėtos sutarties Nr. 84 p. 1.1. prašymo autorius suprato, kad UAB “Žalgirio loto” apskritai nepriima į darbo vyriškosios lyties atstovų.

2001 m. gruodžio 21 d. buvo priimtas Bedarbių rėmimo įstatymo 5, 7, 8, 11, 13, 14, 16, 16, 16(1), 19, 20(1), 22 straipsnių pakeitimo įstatymas, pakeitęs darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių, taikant jiems įstatyme numatytą užimtumo rėmimą, sąrašą. Vadovaujantis Bedarbių rėmimo įstatymo 7 straipsnio 6 punktu, darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų kategorijai priskiriami motina arba tėvas, auginanti (auginantis) vaiką iki 8 metų. Anksčiau galiojusi nuostata, pagal kurią papildomos užimtumo garantijos buvo taikomos moterims, turinčioms vaikų iki 14 metų, ir vyrams, vieniems auginantiems vaikus iki tokio pat amžiaus, yra panaikinta. Taigi tiek motina, tiek tėvas, auginantys vaiką iki 8 metų, yra laikomi papildomai remiamais bedarbiais darbo rinkoje. Atkreiptinas dėmesys, kad to paties įstatymo 7 straipsnio 2 punktas nustato, kad papildomai remiamų bedarbių kategorijai priskiriami asmenys nuo 16 iki 25 metų, pirmą kartą pradėdantys darbinę veiklą. Būtent šiai asmenų kategorijai priskirtinas prašymo autorius.

Kitų sąlygų, apribojančių vyrų galimybę įsidarbinti UAB “Žalgirio loto”, Darbo vietų steigimo ir įdarbinimo į jas sutartyje Nr.84 nenustatyta. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 1 dalies 2 punktu buvo nuspręsta:

1. Siūlyti Vilniaus darbo biržos direktoriui ir UAB “Žalgirio loto” direktoriui, vadovaujantis Bedarbių rėmimo įstatymo nuostatomis, pakeisti 2001 m. gruodžio 17d. sudarytos Darbo vietų steigimo ir įdarbinimo į jas sutarties Nr.84 1.1. punktą taip, kad Darbo biržoje įregistruotiems bedarbiams, tiek moterims, tiek vyrams turintiems vaikus, būtų taikomos įdarbinimo arba darbo vietų steigimo kvotos ir apie tai informuoti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.

Taip pat buvo atkreiptas Vilniaus darbo biržos direktoriaus ir UAB “Žalgirio loto” direktoriaus dėmesys į Bedarbių rėmimo įstatymo 7 straipsnio 2 punktą nustatantį, kad papildomai remiamų bedarbių kategorijai priskiriami taip pat ir asmenys nuo 16 iki 25 metų, pirmą kartą pradedantys darbinę veiklą, t.y. tokie kaip prašymo autorius.

*

Toliau pateikiami kontrolierės iniciatyva atlikto tyrimo bei gauto paklausimo tyrimo aprašymai. Abu šie tyrimai yra susiję su galima moterų diskriminacija dėl teisės aktuose nustatytų apribojimų, aprašymai.

* * *

2001 m. spalio 24 d. dienraštyje “Lietuvos žinios” buvo išspausdintas straipsnis “Eksteisėjai kolonijoje surengtas dar vienas – linčo teismas”. Straipsnyje teigiama, kad, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, buvusi teisėja Eglė Buikuvienė buvo uždaryta į Vilniaus sustiprintojo režimo pataisos darbų koloniją (toliau - Vilniaus SR PDK), kurioje bausmę atlieka buvę pareigūnai. Tačiau E. Buikuvienė buvo pervežta į Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų koloniją (toliau - Panevėžio BR PDK). Rašinio autoriai teigia, kad jau po dviejų parų moterų kolonijoje buvusi teisėja patyrusi psichologinį ir fizinį smurtą.

2001 m. spalio 25 d. tame pačiame laikraštyje buvo išspausdintas kitas straipsnis, kuriame straipsnio autorius Irmantas Rupeika teiravosi Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus Jono Blaževičiaus, apie buvusios teisėjos E. Buikuvienės perkėlimą į Panevėžio koloniją. Direktorius J.Blaževičius informavo žurnalistą, kad Panevėžio kolonijoje jau atlieka laisvės atėmimo bausmę buvusi pareigūnė, o E.Buikiuvienė – antroji. J.Blaževičius taip pat informavo, kad dar viena pareigūnė išsiųsta į Panevėžio koloniją, kur jos turės atskirą kambariuką. Direktorius J.Blaževičius patvirtino, kad “pagal Pataisos darbų kodeksą (toliau - PDK) pareigūnai turi būti laikomi atskirai nuo kitų nuteistųjų”. Į žurnalisto klausimą, ar kita kalinė buvusiai teisėjai

nepadarys ko nors blogo, Kalėjimų departamento direktorius atsakė: “neturiu teisės laikyti E.Buikuvienės užrakintos ir negaliu teigti, kad jai niekas neįspirs ir nepalies”.

Nustačiusi galimus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo požymius, kai nuteistosioms laisvės atėmimu teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovėms sudaromos mažiau palankios kalinimo sąlygos nei nuteistiesiems laisvės atėmimu teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovams vyrams, moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė pradėjo tyrimą savo iniciatyva.

Tyrimo metu buvo kreiptasi į Kalėjimų departamento direktorių, Vilniaus sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijos direktorių, Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų kolonijos direktorių, kad jie pateiktų paaiškinimus dėl E. Buikuvienės perkėlimo į Panevėžio BR PDK bei kitą su šiuo faktu susijusią informaciją. Taip pat buvo paprašyta E.Buikuvienės pateikti savo komentarą apie laisvės atėmimo bausmės atlikimo sąlygas abiejose kolonijose. Buvo išsiųstas paklausimas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai dėl E.Buikuvienės perkėlimo iš vienos pataisos darbų kolonijos į kitą teisėtumo ir pagrįstumo.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus pavaduotojas apsaugai ir priežiūrai Viktoras Buiko (l.e. direktoriaus pareigas J.Blaževičiaus atostogų metu) paaiškino, kad E.Buikuvienę Vilniaus SR PDK laikyti buvo problematiška, nes joje laisvės atėmimo bausmę atlieka vyrai. Be to, pasak direktoriaus pavaduotojo, šios nuteistosios teisės buvo suvaržytos, nes ji “negalėjo dalyvauti kultūriniuose ir sportiniuose renginiuose, kada nori užėiti į biblioteką, dalyvauti nuteistųjų savaveiksmiškų organizacijų bei saviveiklinių būrelių veikloje ir pan.”. Kad būtų užtikrintas nuteistosios saugumas, kolonijos teritorijoje ją visuomet turėjo lydėti pareigūnas”. Nuteistosios gerbūvio užtikrinimui esą kilusi grėsmė, nes kolonijoje nėra gydytojo ginekologo. V.Buiko aiškina, kad, atsižvelgiant į nuteistųjų išsakytas pretenzijas, kad moters buvimas kolonijoje erzina juos fiziologiškai bei “vis augantį šios problemos eskalavimą ir nuteistųjų vyrų elgesį, galima teigti, jog įstaigoje didėjo nepasitenkinimas bei kilo reali grėsmė nuteistosios E.Buikuvienės saugumui”.

Vilniaus SR PDK direktorius V. Šlaičiūnas paaiškino, kad į jo vadovaujamą koloniją E. Buikuvienė bausmę atlikti ji buvo nukreipta vadovaujantis Pataisos darbų kodekso 18 str. 3 d., kurioje nustatyta, kad izoliuotai nuo kitų nuteistųjų, taip pat atskirai laikomi nuteistieji teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovai (E. Buikuvienė nuo 1993 12 24 iki 1998 11 10 dirbo Vilniaus m. 4-osios apylinkės teismo teisėja).

Pasak V. Šlaičiūno, Vilniaus SR PDK bausmę atlieka vyrai ir todėl laikyti nuteistąją E.Buikuvienę čia esą „buvo problematiška“. V. Šlaičiūnas aiškina, kad E.Buikuvienės izoliacijai užtikrinti buvo reikalingi papildomi režimo reikalavimai, kurie esą suvaržė jos teises bei laisves, numatytas nuteistiesiems asmenims. Pasak direktoriaus, ši nuteistoji turėjo gyventi kolonijoje, nuteistųjų bendrabutyje. Tačiau dėl reikalavimo, kad moterys ir vyrai būtų laikomi atskirai „ji Vilniaus SR PDK buvo apgyvendinta sveikatos ir priežiūros tarnybos patalpose“. Siekiant užtikrinti E.Buikuvienės saugumą, jai nebuvo leidžiama laisvai vaikščioti kolonijos teritorijoje, ji negalėjo dalyvauti kultūriniuose sportiniuose renginiuose, „savaveiksmių bei saviveiklinių būrelių veikloje“. Viena iš kliūčių nuteistosios gerbūviui užtikrinti nurodoma ir tai, kad kolonijoje nėra ginekologo.

Vilniaus SR PDK vadovas informavo, kad jo aprašytomis sąlygomis laisvės atėmimo bausmę anksčiau čia atliko 7 nuteistosios - buvusios pareigūnės.

Įkalinimo įstaigos vadovas taip pat pažymi, kad E.Buikuvienės atžvilgiu „kilo nepasitenkinimas iš nuteistųjų vyrų pusės“. Savo nepasitenkinimo motyvais nuteistieji nurodė fiziologinį susierzinimą, „išskirtines moters nuteistosios laikymo sąlygas (laikoma viena, gali naudotis dušu, pasigaminti maistą ir pan.)“.

V.Šlaičiūnas savo paaiškinime teigia, kad „dėl išvardintų aplinkybių ir nuteistųjų vyrų pretenzijų didėjo nepasitenkinimas dėl moterų buvimo kolonijoje bei kilo reali grėsmė E.Buikuvienės saugumui“.

Tokios kolonijos vadovo išvados vertintinos kritiškai visų pirma dėl to, kad iš nuteistųjų „moterų“ šioje kolonijoje buvo laikoma vienintelė E.Buikuvienė, kai tuo tarpu moteriškosios lyties atstovių – personalo darbuotojų – čia yra daugiau, o jos dėl nepaaiškinamų aplinkybių nekėlė „fiziologinio susierzinimo“. Vertinant kitas, esą pagrįstas nuteistųjų vyrų pretenzijas dėl išskirtinės nuteistosios moters padėties ir vyrų nuteistųjų diskriminacijos šioje kolonijoje, tai pats V.Šlaičiūnas savo rašte teigia, kad nuteistajai moteriai (turima omenyje E.Buikuvienė) jokių privilegijų bausmės atlikimo metu suteikiama nebuvo. Šis paaiškinimas gautas į paklausimą dėl nuteistojo Sergėjaus Minkevičiaus skundo, kuriame jis teigia, kad vyrai Vilniaus SR PDK yra diskriminuojami dėl to, kad moteriai šioje kolonijoje teikiamos įvairios privilegijos. V.Šlaičiūnas šiame paaiškinime teigia, kad jo vadovaujamoje kolonijoje, siekiant sudaryti nuteistosioms panašias buitines sąlygas kaip moterų pataisos darbų kolonijoje, moteris buvo apgyvendinta Sveikatos priežiūros patalpose (toliau – SPT), kur buvo įvestas šiltas vanduo bei sudarytos sąlygos maisto gaminiui, kas atitinka Pataisos darbų įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 46 punkto reikalavimą.

Be to 2001 m. lapkričio 12 d. rašte Nr.39-1418 V. Šlaičiūnas informavo, kad Vilniaus SR PDK yra 11 asmenų (vyrų), nuteistų laisvės atėmimo bausmę atlikti bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Taigi daryti prielaidą, kad E.Buikuvienė iš Vilniaus SR PDK buvo perkelta į Panevėžio BR PDK vien dėl tos aplinkybės, kad pagal teismo nuosprendį ji turėjo laisvės atėmimo bausmę atlikti šio tipo kolonijoje netikslinga. Esamą padėtį patvirtina tai, kad nuteistieji laisvės atėmimu vyrai, buvę pareigūnai, neatsižvelgiant į nuosprendyje nustatytą kolonijos režimą, atlieka bausmę Vilniaus SR PDK.

Panevėžio BR PDK viršininkas K.Slančiauskas paaiškino, kad šioje kolonijoje laisvės atėmimo bausmę atlieka 338 nuteistosios, tame skaičiuje 3 nepilnametės, 3 buvusios teisėsaugos pareigūnės, 4 ypatingai pavojingos recidyvistės, 157 su psichinėmis anomalijomis, 72 narkomanės ir kitos nuteistosios. Nuteistosios kolonijoje apgyvendinamos 5 sektoriuose: adaptaciniame (pirmą kartą įkalintoms), psichologiniame reabilitaciniame – korekciniam, pirmą kartą įkalintoms moterims už lengvus nusikaltimus sektoriuje, pakartotinai teistoms už lengvus nusikaltimus sektoriuje, pirmą kartą bei pakartotinai teistoms už sunkius nusikaltimus sektoriuje. K.Slančiausko teigimu, nuo 1996 m. įstaigoje bausmę atlieka nepilnametės, o nuo 2001 m. liepos 14 d. čia laisvės atėmimo bausmę atlieka ir buvusios teisėsaugos pareigūnės. Panevėžio BR PDK vadovas teigia, kad tiek nuteistosios nepilnametės, tiek nuteistosios buvusios pareigūnės bei kitos nuteistosios, turinčios psichologinių sutrikimų, laikomos korekciniam reabilitaciniame skyriuje

Pasak K.Slančiausko, E.Buikuvienė bei dar dvi buvusios pareigūnės apgyvendintos vienoje iš korekcinio-reabilitacinio skyriaus patalpų, kuri yra šalia sektoriaus prižiūrėtojų posto. K.Slančiauskas teigia, kad esamomis sąlygomis “tai pati saugiausia gyvenimui teritorija”. Kartu kolonijos vadovas paaiškina, kad nuteistąsias buvusias pareigūnes visada lydi priežiūros darbuotojas, jos turi savarankišką dienotvarkę apsipirkti parduotuvėje, paskambinti artimiesiems, nueiti į biblioteką. K.Slančiauskas pažymi, kad “nuteistosios, apgyvendinamos korekciniam–reabilitaciniame sektoriuje, neatsižvelgiant nei į teistumų skaičių, nei į nusikaltimo pobūdį, o tik į jų psichologinę būseną”.

Įkalinimo įstaigos vadovas informuoja, kad šiuo metu moterų, nuteistų E.Buikuvienės (Milinienės) nuosprendžiu, Panevėžio BR PDK nėra.

Prie savo paaiškinimo K.Slančiauskas pridėjo tarnybinio tyrimo išvadą dėl nuteistosios E.Buikuvienės perkėlimo iš vienos kolonijos į kitą, nuteistosios perkėlimo paskyrą, skyriaus teritorijos schemą bei informacinę medžiagą apie Panevėžio BR PDK.

Vilniaus SR PDK direktorius V. Šlaičiūnas savo paaiškinimuose nurodė, kad šiuo metu kolonijoje laikomi 11 asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmę atlikti bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Be to, kaip matyti iš jo paaiškinimų, nuo 1994 m. gegužės 18 d. iki 2000 m. gegužės 16 d. (neskaitant E.Buikuvienės, kuri kalėjo Vilniaus m. SR PDK nuo 2001 m. kovo 6 d.) šioje kolonijoje periodiškai bausmę atliko 7 moterys, buvusios pareigūnės. Smurtą E.Buikuvienė patyrė ne Vilniaus, bet Panevėžio BR PDK, dėl ko ir čia ją visuomet privalo lydėti pareigūnas. Todėl paaiškinimai, kad šiai nuteistajai saugiau ir kad labiau paisoma jos teisių Panevėžio BR PDK, vertintini kritiškai.

E.Buikuvienė paaiškino, kad jaučiasi pažeminta ir kenčia dėl to, kad yra patalpinta atlikti laisvės atėmimo bausmę su kitomis nuteistosiomis, kai tuo tarpu vyrai - buvę pareigūnai tokią bausmę atlieka izoliuotai ir atskirai nuo kitų nuteistųjų. Ji teigia, kad Vilniaus SR PDK, jos manymu, jai buvo sudarytos normalios sąlygos atlikti teismo skirtą bausmę. Nuteistoji daro prielaidą, kad jos perkėlimo į Panevėžio BR PDK priežastimi galėjo būti asmeninis Vilniaus SR PDK kai kurių darbuotojų nepakantumas jos atžvilgiu. Panevėžio kolonijoje nuteistoji E. Buikuvienė pasijuto “patekusi į laukinį žvėryną”, kuriame psichologinį smurtą patyrė jau pirmosiomis atvykimo valandomis, o fizinį - po kelių dienų. Su visomis nuteistosiomis buvusios pareigūnės neišvengiamai turi kontaktuoti, nes naudojasi visomis bendromis buitines sąlygomis. Kadangi kambarys yra nerakinamas, E. Buikuvienė sakosi, bijanti galimo fizinio susidorojimo ir prašo padėti visoms nuteistosioms moterims buvusioms pareigūnėms.

Tyrimo metu Panevėžio BR PDK direktorius K. Slančiauskas atsiuntė duomenis, kad be E.Buikuvienės šioje kolonijoje laisvės atėmimo bausmę atlieka Liudmila Grušpelkienė, kuri atvyko į koloniją 2001 m. liepos 13 d., ir Gražina Damkauskienė, atvykusi 2001 m. spalio 30 d. Visoms trimis buvusioms pareigūnėms sudarytos vienodos gyvenimo sąlygos kolonijoje. Kaip matyti iš pateiktų dokumentų, L. Grušpelkienė buvo pareiškusi pageidavimą laisvės atėmimo bausmę atlikti Vilniaus SR PDK. Tačiau 2001 m. liepos 2 d. raštu Nr. 06-827 Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorius J. Blaževičius šiai nuteistajai atsakė: “atsižvelgiant į tai, kad Vilniaus SR PDK skirta laikyti vyrams, moteris laikyti joje nėra sąlygų, nuteistąją prašau nukreipti atlikti laisvės atėmimo bausmę į Panevėžio BR PDK, kur jai bus suteiktas atskiras gyvenamasis kambarys”.

Toks atsakymas nuteistajai L.Grušpelkienei nėra paremtas objektyviomis faktinėmis aplinkybėmis, nes E.Buikuvienė nuo 2001 m. balandžio 6 d. jau buvo laikoma Vilniaus SR PDK, todėl ypatingų kliūčių nukreipti L.Grušpelkienę laisvės atėmimo bausmę atlikti kartu su pirmąja nuteistąja išvelgti nebuvo pagrindo.

G. Damkauskienė buvo nukreipta į Panevėžio BR PDK iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo, vadovaujantis 2001 m. spalio 24 d. išvada, kurią pasirašė Kalėjimų departamento direktorius J. Blaževičius. Apie galimybę šiai moteriai atlikti skirtą laisvės atėmimo bausmę Vilniaus SR PDK, nes ji buvo vyresnioji operatyvinė įgaliotinė, šioje išvadoje visai neužsiminta. Išvadoje siūloma G. Damkauskienę “perkelti į Panevėžio BR PDK atskirą lokalinę zoną, skirtą teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovams.”

Kaip paaiškėjo iš tyrimo metu surinktos medžiagos bei pateiktų schemų, tokios izoliuotos zonos, skirtos “teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovams” Panevėžio BR PDK iki šiol nėra. Šios kategorijos nuteistosios laikomos korekciniam – reabilitaciniame skyriuje kartu su nuteistomis nepilnamečėmis bei nuteistosiomis su psichologiniais sutrikimais.

Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodekso 18 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad “pataisos darbų įstaigose atskirai laikomi vyrai ir moterys; nepilnamečiai ir suaugusieji.” Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, kad “izoliuotai nuo kitų nuteistųjų laikomi: nuteistieji už itin pavojingus valstybinius nusikaltimus; itin pavojingi recidyvistai; nuteistieji, kuriems mirties bausmė pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos, taip pat laisvės atėmimu nuteisti teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovai”.

Minimame Pataisos darbų kodekso straipsnyje nėra kategoriškai nurodyta, kad “atskiras” nuteistųjų laikymas reiškia laikymą skirtingose pataisos darbų įstaigose. Iš tyrimo metu surinktos medžiagos matyti, kad Panevėžio BR PDK laisvės atėmimo bausmę atlieka ir nepilnamečės, nors Pataisos darbų kodekso 18 straipsnis reikalauja, kad nepilnamečiai ir suaugusieji būtų laikomi atskirai. Iš surinktų duomenų taip pat darytina išvada, kad E.Buikuvienė Vilniaus SR PDK buvo laikoma atskirai nuo nuteistųjų vyrų. Tą patvirtina ir šios kolonijos direktorius V.Šlaičiūnas savo 2001 m. sausio 10 d. paaiškinime Nr. 01/0055-201. Šioje kolonijoje nuteistiesiems buvusiems teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovams yra sudaryta galimybė atlikti laisvės atėmimo bausmę izoliuotai, taip pat atskirai nuo kitų nuteistųjų.

Iš tyrimo metu surinktos medžiagos paaiškėjo, kad Panevėžio BR PDK E.Buikuvienei, G.Damkauskienei ir L.Grušpelkienei nėra sudarytos sąlygos atlikti laisvės atėmimo bausmę izoliuotai, taip pat atskirai nuo kitų nuteistųjų, be to jos laikomos ne atskirai nuo nepilnamečių. Toks minėtų nuteistųjų laikymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodekso 18 straipsnio 1 ir 3 dalių reikalavimams. Vadovaujantis šio kodekso 19 straipsnio nuostatomis nuteistieji laisvės atėmimu “turi atbūti visą bausmės laiką paprastai vienoje pataisos darbų kolonijoje”. Perkėlimas į kitą įstaigą galimas tik, jeigu yra “išimtinių aplinkybių, kliudančių toliau laikyti nuteistuosius toje kolonijoje”. Tyrimo metu nebuvo nustatyta

objektyvių “išimtinių aplinkybių”, kliudžiusių E.Buikuvienei atlikti laisvės atėmimo bausmę Vilniaus SR PDK.

Įvertinus tyrimo metu surinktą medžiagą, padaryta išvada, kad nuteistoms laisvės atėmimo bausme moterims buvusioms teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovėms yra sudarytos mažiau palankios bausmės atlikimo sąlygos negu vyrams. Todėl toks jų laikymas pataisos darbų kolonijoje, vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 2 dalimi pripažintinas pažeidžiančiu moterų ir vyrų lygias galimybes (tai yra diskriminaciniu). Pagal šio įstatymo 3 straipsnį valdžios ir valdymo institucijos įpareigotos įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises. Kontrolierė, atlikusi tyrimą savo iniciatyva, nusprendė kreiptis į Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorių Joną Blaževičių ir siūlyti sudaryti laisvės atėmimu nuteistosioms moterims, buvusioms teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovėms, sąlygas atlikti bausmę izoliuotai, taip pat atskirai nuo kitų nuteistųjų laisvės atėmimu moterų, tai yra sudaryti tokias pat sąlygas, kokiomis laikomi nuteistieji laisvės atėmimu šios kategorijos vyrai.

Praėjus kelioms dienoms, E.Buikuvienė pati kreipėsi į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą ir skundėsi, kad kolonijoje su ja buvo bandoma susidoroti fiziškai. E. Buikuvienė teigia, kad kita nuteistoji tyčiojosi tiek iš jos, tiek iš nuteistosios G.Damkauskienės, ciniškiausiu būdu siūlydama savo paslaugas intymiam bendravimui. Pasak prašymo autorės, pro atidarytą orlaidę buvo įmestos purvino sniego gniūžtės, o dar vėliau į kambarį buvo įsviesta plyta, pralėkusi 20 cm atstumu nuo E.Buikuvienės galvos. E.Buikuvienė prašo surasti galimybę bausmę atlikti saugesnėmis sąlygomis.

Panevėžio BR PDK direktorius Kęstutis Slančiauskas informavo apie įvykusį incidentą tarp nuteistosios E.Buikuvienės ir kitų dviejų nuteistųjų. Direktorius taip pat informuoja, kad gyvenamosiose patalpose, kuriose dabar gyvena buvusios teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovės, kad užtikrinti jų tinkamą izoliavimą ir saugumą iki 2002 m. vasario 15 d. bus atlikti pastatų ir inžinerinių įrengimų darbai. “Tokiu būdu bus užtikrintas normalus šių nuteistųjų laikymas Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje”, - teigia kolonijos direktorius K.Slančiauskas.

Prašymo tyrimo metu buvo gautas Teisingumo ministerijos sekretoriaus Rimvydo Kūgio atsakymas į paklausimą dėl nuteistųjų moterų – buvusių teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovių - perkėlimo į Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų koloniją bei jų kalinimo sąlygų. Teisingumo ministerijos nuomone, laisvės atėmimu nuteistos teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovės bausmę turėtų atlikti Panevėžio BR PDK. Ministerijos nuomone, Panevėžio BR

PDK lokalizavus gyvenamojo korpuso Nr. 2 teritoriją ir įrengus šiame korpuse dvi gyvenamąsias patalpas (po 5 miegamąsias vietas), dušą, sanitarinį mazgą, prausyklą, virtuvę ir tarnybinį kabinetą, būtų galima tinkamai užtikrinti nuteistųjų laisvės atėmimu teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovių turimas teises, laisves ir pareigas bei užtikrinti jų izoliavimą nuo kitų nuteistųjų.

Gautais duomenimis šiuo metu nuteistosios laisvės atėmimu teisėsaugos, valdžios ir valdymo organų atstovėms, atliekančios laisvės atėmimo bausmę Panevėžio BR PDK, atlikti pastatų ir inžinerinių įrengimų darbai, užtikrinantys galimybes saugiai atlikti laisvės atėmimo bausmę.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje gautas paklausimas dėl Kūno kultūros ir sporto įstatymo 47 straipsnio atitikimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimams. Minėto įstatymo 47 straipsnyje nustatyta, kad remiantis Tarptautinio olimpinio komiteto chartija, Lietuvos sporto rinktinių sportininkėms vieną kartą gyvenime atliekama lyties kontrolė. Lyties kontrolės atlikimas detaliam reglamentuotas Sveikatos apsaugos ministerijos ir Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. 434/200 patvirtintoje Lietuvos sporto rinktinių sportininkų lyties kontrolės tvarkoje.

Paklausimo tyrimo metu buvo kreiptasi į Europos teisės departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Žmogaus genetikos centrą, Vilniaus sporto medicinos centrą, Kūno kultūros ir sporto departamentą, Lietuvos tautinį olimpinį komitetą bei Sveikatos apsaugos ministeriją ir paprašyta paaiškinti šio tyrimo galimas pasekmes moterims sportininkėms bei pagrįsti lyties kontrolės tyrimo būtinumą. Europos teisės departamento paprašyta pateikti nuomonę dėl Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 47 straipsnio nuostatų atitikimo tarptautinių teisės aktų reikalavimams.

Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinis direktorius Vilenas Vadapalas paaiškino, kad lyties kontrolė yra galima ir jos atlikimo nedraudžia bei tiesiogiai nereglamentuoja tarptautinės teisės normos. V.Vadapalo nuomone, Kūno kultūros ir sporto įstatymo 47 straipsnio nuostatos gali būti laikomos kaip įtvirtinančios moterų diskriminaciją tuo požiūriu, kad joms lyties kontrolė yra atliekama, tuo tarpu vyrams – ne.

Žmogaus genetikos centro direktorius prof. habil. Dr. V.Kučinskas paaiškinime teigia, kad įvairiose sporto varžybose galioja suskirstymas pagal biologinę lytį, o žmonių populiacijoje esančios dvi biologinės lytys, kurios skiriasi fenotipu ir fizinėmis savybėmis, todėl ir sportiniai rezultatai neabejotinai priklauso nuo biologinės lyties. Prof. Habil. Dr. V. Kučinsko nuomone, netaikant lyties kontrolės atsirastų piktnaudžiavimo galimybė. Direktoriaus teigimu, lytinio chromatinio tyrimas yra nepavojingas pacientei, o

patologijos nustatymas gali padėti laiku suteikti pagalbą pacientei, nes kai kurių interseksualiųjų būklių atvejais yra lytinių liaukų supiktybėjimo rizika.

Lietuvos tautinio olimpinio komiteto prezidentas A. Poviliūnas informavo, kad iki Nagano olimpinių žaidynių 1998 m. buvo vadovautasi Tarptautinio olimpinio komiteto Olimpine chartija, kurioje tiksliai buvo apibrėžta lyties patikrinimo procedūra. A.Poviliūnas taip pat informavo, kad 1999 m. TOK Medicinos komisija panaikino lyties kontrolę moterims-sportininkėms ir kad Lietuvos olimpietėms, dalyvavusioms 2000 m. Sidnėjaus olimpinėse žaidynėse, lyties kontrolės moteriškumo sertifikato nereikėjo. Lietuvos tautinio olimpinio komitetas kreipėsi į Tarptautinio olimpinio komiteto Medicinos komisiją su prašymu plačiau ir tiksliau išaiškinti lyties kontrolės niuansus, o su gautu atsakymu bus supažindinta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.

Sveikatos apsaugos viceministras Vidmantas Žilinskas paaiškino, kas sportininkų lyties kontrolės patikrinimas pagrįstas nevienodomis moterų ir vyrų fizinėmis galimybėmis, kurios pasireiškia siekiant sportinių rezultatų. Viceministras pažymi, kad prigimtinės vyrų ir moterų fizinės galimybės yra skirtingos ir vyrų rezultatai toje pačioje sporto rungtyje yra aukštesni nei moterų. Todėl, viceministro nuomone, Kūno kultūros ir sporto įstatymo 47 str. nepažeidžia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, o Sveikatos apsaugos ministerijos ir Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 21d. įsakymu Nr. 434/200 patvirtinta Lietuvos sporto rinktinių sportininkų lyties kontrolės tvarka negali sukelti jokių neigiamų pasekmių moterims sportininkėms.

Vilniaus sporto medicinos centro vyriausiasis gydytojas – Lietuvos tautinio olimpinio komiteto Medicinos tarnybos vadovas Edmundas Švedas informavo, kad Tarptautinio olimpinio komiteto Olimpines chartijos Medicinos kodekso 2.2 paragrafe nustatyta, kad: “Dalyviai turi būti medikų kontroliuojami ir prižiūrimi, remiantis TOK medicinos kodekso ir Tarptautinių sporto federacijų reikalavimais. Varžybų dalyvės turi būti apžiūrimos sutinkamai su moteriškumo kontrolės nuostatais.” Vyr. gydytojas nurodo, kad Medicinos kodekso 2.3 paragrafas, nustato sankcijas sportininkėms, atsisakiusioms medicininės kontrolės apžiūros arba dopingo kontrolės: “Kiekvienas varžybų dalyvis, atsisakęs medicininės kontrolės ar apžiūros, numatytos ankstesniame 2.2 paragrafe, ar pripažintas dėl dopingo vartojimo, yra pašalinamas iš tuo metu vykstančių ar būsimų Olimpinių žaidynių, ir jo akreditacija anuliuojama”.

E. Švedo teigimu, tokie lyties kontrolės reikalavimai buvo pagrįsti tuo, kad olimpinėse žaidynėse būtų sudarytos vienodos sąlygos varžytis lygiaverčiams pagal lytį sportininkams, nes olimpinių žaidynių praktikoje buvę atvejų kai moterų varžybose rungtyniavo sportininkės/ai sergančios hermafroditizmu, turėjo vyriškajai lyčiai būdingus požymius, tačiau išoriniai požymiai buvo būdingi moterims. “Sporto

rungtyse reikalaujančiose jėgos, greičio ypatybių, tokios sportininkės turėjo prieš savo varžoves žymų pranašumą”,- teigia E. Švedas.

Vilniaus sporto medicinos centro vyriausiasis gydytojas informuoja, kad Lietuvoje apie 200 sportininkų buvo atlikta lyties kontrolė, iš kurių vienas tyrimas buvęs teigiamas ir sportininkei buvo nerekomenduota dalyvauti varžybose, tačiau nuo 1999 m. tokie tyrimai neatliekami, kadangi nebuvo reikalavimo juos atlikti iš atskirų sporto federacijų.

E. Švedas rašte supažindina su 2000 m. išleisto “Sporto medicinos vadovo” 7 skyriumi, kur pateikiamas naujas aiškinimas dėl sportininkų lyties patvirtinimo: “Bet kuri olimpinė žaidynių moterų arba mišrioje rungtyse dalyvaujanti moteris gali būti tikrinama lyties požiūriu. Iš atitinkamos delegacijos misijos vadovo būtų pareikalauta paskirtą dieną paskirtu laiku pristatyti varžybų dalyves-moteris su asmens tapatybės kortelėmis į patikrinimo kambarį kartu su vertėju, jeigu to reikėtų. <...>Gali būti pareikalauta klinikinio tyrimo, kurį turėtų atlikti TOK Medicinos komisijos paskirtas ginekologas. Testų ir klinikinio tyrimo rezultatai neviešunami”. E. Švedo manymu, lyties kontrolė pasilieka galiojanti, nors Sidnėjaus olimpinėse žaidynėse nebuvo atliekama, apie tai nebuvo užsiminta ir Solt Leik Sičio žiemos olimpinėse žaidynėse.

Kūno kultūros ir sporto departamento generalinio direktoriaus pavaduotojas Algirdas Raslanas 2002 m. vasario 22 d. rašte Nr. 254 pateikė paaiškinimą analogišką Vilniaus sporto medicinos centro vyriausiasis gydytojo E. Švedo pateiktajam ir padarė prielaidą, apie tai, kad yra atskiri TOK dokumentai, reglamentuojantys lyties kontrolės patvirtinimo taisykles, kurių Lietuvos tautinis olimpinis komitetas dar neturi.

Vertinant Kūno kultūros ir sporto įstatymo 47 straipsnio nuostatų atitikimą Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimams, pirmiausia tenka pažymėti, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos yra taikomos apibrėžtoms sritims: darbo teisiniams santykiams, švietimo ir mokslo įstaigoms, kurios privalo užtikrinti abiejų lyčių atstovų lygias teises, skelbimams dėl priėmimo dirbti ir mokytis. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos nėra taikomos prekių ir paslaugų teikimo srityje, kuriai galima būtų priskirti ir medicinos paslaugų teikimą; santykių, atsirandančių kūno kultūros ir sporto srityje. Atkreiptinas dėmesys, kad ir Europos Sąjungos Tarybos direktyvos, įpareigoja valstybes nares taikyti vienodo elgesio principus moterims ir vyrams, neatsižvelgiant į asmens lytį, darbo, užimtumo, paaukštinimo pareigose, profesinio mokymo srityse. Taigi Europos Sąjungos Tarybos privalomojo pobūdžio teisės aktai, susiję su lyčių lygybės įgyvendinimu, taikomi išimtinai darbo teisinių santykių, užimtumo srityje, bet nėra taikomi kūno kultūros ir sporto santykių, medicinos paslaugų teikimo, socialinio draudimo srityse.

Kita ne mažiau svarbi aplinkybė, kurią būtina pažymėti, tai sporto varžybose galiojantis sportininkų skirstymas pagal lytis, kurios skiriasi fenotipu ir fizinėmis savybėmis, nuo kurių, be abejonės, priklauso sporto rezultatai. Moterys ir vyrai pagal savo fizinius sugebėjimus nėra identiški, todėl toje pačioje sporto rungtyje moterims ir vyrams nustatomi skirtingi rodikliai, kuriuos jie turi pasiekti. Dėl tos pačios priežasties tam tikrose sporto rungtyse moterų ir vyrų pasiekiami rezultatai ženkliai skiriasi. Išties, jeigu moteris sportininkė turi tam tikrų fizinių savybių, būdingų vyrams, ji gali pasiekti žymiai geresnių sporto rezultatų nei kitos varžovės ir apriboti kitų sportininkų galimybes pasiekti aukštų rezultatų bei pažeisti sportinio rungtyniškumo principą.

Atkreiptinas dėmesys, kad bendrasis reikalavimas moterims sportininkėms atlikti lyties kontrolės patikrinimą yra įtvirtintas Tarptautinio olimpinio komiteto Olimpines chartijos Medicinos kodekse. Šiame kodekse numatytos ir sankcijos moterims sportininkėms, atsisakiusioms medicininio patikrinimo, tai atėmimas teisės dalyvauti sporto varžybose.

Įvertinus Lietuvos ir tarptautinių teisės aktų nuostatas, apklaustų kompetentingų asmenų paaiškinimus, padaryta išvada, kad Kūno kultūros ir sporto įstatymo 47 straipsnio nuostata dėl privalomos lyties kontrolės atlikimo moterims sportininkėms neprieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas moters skundas dėl galimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo, profilaktiškai tikrinantis sveikatą. Skundo autorė teiraujasi, ar nustatyta tvarka, pagal kurią moterims, norinčioms gauti vairuotojo pažymėjimą, būtina pasitikrinti sveikatą pas akušerį – ginekologą, nediskriminuoja moterų, kadangi vyrams to daryti nereikia.

Skundo tyrimo metu nustatyta, kad vairuotojų sveikatos tikrinimo tvarką reglamentuoja sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 “Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose” 7 priede patvirtinta vairuotojų sveikatos tikrinimo tvarka. Šiame įsakyme nurodyta, kad vairuotojų sveikatos tikrinimo tikslas – nustatyti, ar dėl sveikatos būklės tikrinamas asmuo gali vairuoti atitinkamos kategorijos mechanines transporto priemones. Įsakymu patvirtintose nuostatose nurodyta, kad asmenys, norintys įsigyti ar turintys vairuotojo pažymėjimą, privalo tikrintis sveikatą prieš vairuotojo teisių įsigijimą bei vėliau periodiškai, nustatyta tvarka. Vairuotojų sveikatą tikrina asmens sveikatos priežiūros įstaigų bendrosios praktikos gydytojai ar apylinkės gydytojai, kurie siunčia pas kitus reikiamus specialistus, paskiria tyrimus, nustato jų dažnumą. Minėtoje vairuotojų sveikatos tikrinimo tvarkoje nustatyta, kad

moterims, norinčioms įsigyti vairuotojo pažymėjimą, tikrinantis sveikatą privalu pasitikrinti pas akušerį–ginekologą.

Tiriant skundą pateikti paaiškinimus buvo paprašyti: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Vilniaus gimdymo namai, Šv. Jokūbo ligoninės Akušerijos skyrius, Lietuvos Respublikos vyriausiasis ginekologas, Kauno medicinos universiteto Akušerijos–ginekologijos klinikos.

Vilniaus apskrities viršininko administracijos viešosios įstaigos “Vilniaus gimdymo namai” direktorius Rimvydas Kvilius paaiškino, kad minimi rašte ginekologiniai susirgimai gali sukelti ūminius skausmus arba net trumpalaikius sąmonės praradimus, todėl tokie patikrinimai moteriai yra labai naudingi.

Šv.Jokūbo ligoninės Akušerijos, ginekologijos ir neonatologijos skyriaus vadovas R.Juršėnas paaiškino, kad ligos, išvardintos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 “Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose” 7 priedo 3 lentelės 39 punkte, sukelia rimtus moters sveikatos sutrikimus. Tai riboja moters fizines galimybes. Atskirais atvejais minėti sutrikimai gali sukelti problemas vairuojant. R. Juršėno nuomone, visoms moterims, norinčioms įsigyti vairuotojo pažymėjimą, tikrintis pas akušerį – ginekologą, yra netikslinga, 39 punkte išvardintos ligos yra retos, dažniau pasitaiko vyresniame amžiuje.

Kauno medicinos universiteto Akušerijos ir ginekologijos klinikos profesorė V.M.Čigrijienė paaiškino, kad išvardintos ligos vairavimui jokios reikšmės neturi, moteris gali vairuoti. Jai diskomfortą gali sukelti visuomeninis transportas, o ne vairavimas nuosavos mašinos. Profesorė V.M.Čigrijienė paaiškino, kad moterims, gaunant vairuotojo pažymėjimą, nereikia pasitikrinti pas akušerį – ginekologą, lygiai kaip ir vyrams pas urologą, gaunant vairuotojo mėgėjo teises. Profesorės V.M. Čigrijienės nuomone, nuostata, įpareigojanti moterį aptariamam atveju pasitikrinti sveikatą pas akušerį – ginekologą, yra diskriminuojanti, nes vyrams urologo pažymos nereikia.

“Moterims, norinčioms gauti vairuotojo pažymėjimą, akušerio – ginekologo konsultacija nėra būtina. Ligos, tokios kaip gimdos ir makšties iškritimai, rektovaginalinės ir cistovaginalinės fistulės (tarpvietės plyšimai su tiesiosios žarnos sfikterio pakenkimu) jokios įtakos nuosavo automobilio vairavimui neturi”,- teigia Kauno medicinos universiteto Akušerijos ir ginekologijos klinikos vadovė docentė Rūta Nadišauskienė.

Docentas B.Domža paaškino, kad reikalavimas pasitikrinti pas ginekologą turi kitoki tikslą, t.y. išaiškinti lyties organų, krūties ikivėžinius susirgimus ir ankstyvą vėžį, nes atsiradus skundams, jau būna toli pažengęs vėžys. Tai ne moters teisių pažeidimas, bet rūpinimasis moters sveikata. “Iš tikrųjų nėra ginekologinio susirgimo, dėl kurio būtų neleidžiama vairuoti automobilį”,– teigia docentas B.Domža. Docentas B.Domža paaškino, kad moterų požiūris į profilaktinius pasitikrinimus nėra pakankamai sąmoningas, todėl kaip ir kai kuriose Skandinavų šalyse, ieškoma būdų, kaip moteris pakviesti pasitikrinti dėl ginekologinių ligų ir perspėti vėžio atsiradimą. “Manytume, kad įsakymo 3.2 punkte turėtų būti nurodyta, kad moteris, tikrindamasi sveikatą pas kitus specialistus, turi pasinaudoti proga pasitikrinti ir pas ginekologą”,– teigia B.Domža.

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos viceministras Vidmantas Žilinskas paaškino, kad rengiant įsakymą buvo įvertinti moterų organizmo ypatumai. Siekiama bent kas 5 metus įpareigoti moteris pasitikrinti sveikatą profilaktiškai. Statistikos duomenys rodo, kad daugėja moterų lytinių organų onkologinių susirgimų. Be to, galime patvirtinti, kad dar didelė dalis moterų profilaktiškai sveikatos nesitikrina. Todėl moterų diskriminacijos minėtuose dokumentuose viceministras neįžvelgia.

Viceministras V.Žilinskas paaškino, jog kalbant apie 7 priedo 3 lentelės 39 punktą, reikėtų galvoti ne apie pasekmes moters sveikatai ar įtaką vairavimui, bet apie diskomfortą, kurį sukelia išvardytų ligų pasekmės – šlapimo ar išmatų nelaikymas, pragulos bei gimdos iškritimo. Viceministro nuomone, galima diskutuoti dėl šių kontraindikacijų, jei vairuotoja mėgėja, tačiau ne dėl tų atvejų, kai vairuotoja profesionalė. “Apibendrinant galėtume pasakyti, kad nėra tokių specifinių “moterišku” ar “vyrišku” ligų, dėl kurių negalima būtų vairuoti automobilio”,– teigia V.Žilinskas.

Viceministras V.Žilinskas paaškino, kad šiuo metu ministerijoje sudaryta darbo grupė peržiūri sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymą Nr. 301. Jis patikino, kad pateikti klausimai bus apsvarstyti ir į išvadas atkreiptas dėmesys, rengiant įsakymo pataisas bei papildymus.

Taigi, daugumos apklaustų specialistų nuomone, nėra specifinio ginekologinio susirgimo dėl kurio moteris negalėtų įgyti vairuotojo mėgėjo teisių.

.Nors pats profilaktinis žmogaus sveikatos patikrinimo faktas negali būti vertinamas kaip diskriminacija, tačiau tokio patikrinimo išdavoje gali kilti diskriminacinės pasekmės. Šiuo atveju moterims, patikrinimo metu nustatčius ginekologinį susirgimą, vien dėl šios priežasties negali būti atimta galimybė įgyti teisę vairuoti automobilį.

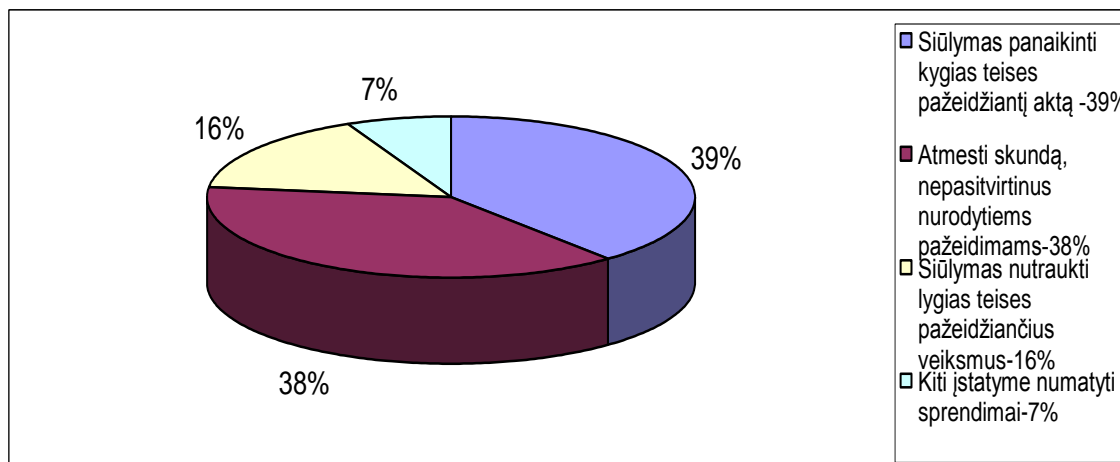
Atsižvelgus į anksčiau minėtus apklaustų asmenų paaiškinimus, įvertinus teisės aktų nuostatas, buvo padaryta išvada, kad sveikatos apsaugos ministro 2000m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 “Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose” 7 priedo (vairuotojų sveikatos tikrinimo tvarka) 3.2 punktas formaliai prieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui. Šiuo klausimu buvo nuspręsta siūlyti sveikatos apsaugos ministrui atitinkamai pataisyti 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 “Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose” 7 priedo (vairuotojų sveikatos tikrinimo tvarka) 3.2 punktą (dėl moterims privalomo sveikatos tikrinimo pas akušerį – ginekologą).

Sprendimai

Didžioji dauguma žmonių nusiskundimų dėl diskriminacijos, kurie buvo pateikti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai per atsiskaitomąjį laikotarpį, buvo pagrįsti. Tačiau svarbu pažymėti, kad net tuo atveju, kai tyrimo pabaigoje skundas buvo pripažintas nepagrįstu, jau pats skundo tyrimo faktas, apskundžiamojo asmens apklausa, įvairių duomenų, susijusių su galimais lyčių lygybės pažeidimais, rinkimas atkreipia įstaigų, įmonių vadovų bei kitų darbuotojų dėmesį į Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimų vykdymo privalomumą.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas suteikia teisę moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui priimti atitinkamus sprendimus, atlikus tyrimą. Didžioji dauguma kontrolierės priimtų sprendimų - tai siūlymai valstybės institucijoms panaikinti lygias teises pažeidžiančius aktus. Vienas iš įstatyme numatytų sprendimų – perduoti tyrimo medžiagą tardymo organams, jeigu nustatomi nusikaltimo požymiai. Pasinaudojus šia įstatymo suteikta teise, kelių skundų (dėl seksualinio priekabiavimo, žeminimo darbe) tyrimo medžiaga buvo perduota teisėsaugos institucijoms.

11 pav. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės sprendimai

Įstatyme numatytų moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus sprendimų sąrašas nėra pakankamai išsamus. Kiekvienas skundas bei kontrolierės iniciatyva atliktas tyrimas dėl moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo ar seksualinio priekabiavimo yra labai individualus ir specifinis, reikalaujantis tam tikro subtilumo, dėmesio, bendraujant tiek su skundą padavusiu, tiek su apskundžiamu asmeniu. Dažnai, atlikus tyrimą, nustatomas formalus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimas, tačiau, įvertinus visas aplinkybes, bendrą ekonominę, socialinę situaciją, griežtas ir konkretus sprendimas panaikinti lygias teises pažeidžiantį aktą arba nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus gali būti suprastas kaip visiškai prieštaraujantis realiai situacijai. Tokius sprendimus įvykdyti dažnai nebūna finansinių galimybių. Būna atvejų, kai, atlikus tyrimą dėl galimo moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimo, reikia priimti “lankstesnį” sprendimą.

Per trejų metų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos praktiką paaiškėjo, kad, kad reikėtų papildyti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnyje nurodytų sprendimų sąrašą ir išplėsti jį šiais sprendimais:

- oficialiu įspėjimu,
- siūlymu pašalinti galimo moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimo priežastis,
- tyrimo sustabdymu dėl aplinkybių, laikinai trukdančių jį atlikti,
- tyrimo nutraukimu pasikeitus aplinkybėms, dėl kurių galimo pažeidimo tyrimas nebeturi prasmės.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tiek per praėjusius atsiskaitomuosius laikotarpius, tiek per šį atsiskaitomąjį laikotarpį moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės priimti sprendimai yra vykdomi. Nei

vienas iš jų nebuvo apskųstas teisme, nei viena institucija, įmonė, kuriai buvo nusiųstas sprendimas, neginčijo šio sprendimo. Dalis sprendimų, kuriuose buvo siūloma panaikinti lygias teises pažeidžiantį aktą, dėl objektyvių aplinkybių (laiko, būtinų procedūrų ir t.t.) dar nėra įvykdyti, tačiau pačiam moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo principui teisės akte, yra pritarta. Todėl apibendrinant galima daryti išvadą, kad moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės sprendimai faktiškai yra vykdomi.

Diskriminaciniai skelbimai

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 straipsnyje sakoma, kad skelbimuose priimti į darbą arba mokytis draudžiama nurodyti reikalavimus, suteikiančius pirmenybę vienai iš lyčių, reikalauti informacijos apie norinčiųjų įsidarbinti civilinę padėtį, privatų gyvenimą ar šeimos planus. Todėl, vykdydama šį įstatymo reikalavimą, tarnyba kontroliuoja, kad nebūtų platinami diskriminacinio pobūdžio skelbimai. Tuo tikslu stebimi dienraščių spausdinami skelbimai, kuriuose siūlomas darbas arba kviečiama mokytis.

Darbdaviai pageidaujamo darbuotojo lytį dažniausiai nurodo netiesiogiai. Labai retai skelbimuose aiškiai įvardijama konkreti kandidatų lytis, dažniau pareigybės pavadinimas rašomas vyriškos arba moteriškos giminės daiktavardžiu. Taip maskuojami reikalavimai dėl kandidatų lyties, tačiau ir toks formulavimas riboja pretendentų į siūlomą darbo vietą ratą.

Dar 1999 m. lapkričio 4 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija kontrolierės prašymu svarstė šią problemą ir priėmė nutarimą, nurodantį, kaip teisingai rašyti pareigybes. Šiame nutarime Nr. 5 (74) "Dėl pareigų, profesijų, mokslo laipsnių ir panašių pavadinimų" sakoma, kad "pareigų, profesijų, teisinio statuso, rangų, titulų, mokslo laipsnių, pedagoginių mokslo vardų, kvalifikacinių laipsnių ir panašūs pavadinimai apibendrintai reiškiami vyriškos giminės daiktavardžiais. Moterims apibūdinti pagal pareigas, profesiją, teisinį statusą, rangą, titulą, mokslo laipsnį, pedagoginį mokslo vardą, kvalifikacinį laipsnį ir pan. vartojami moteriškos giminės daiktavardžiai".

Vykdamas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 str. reikalavimą, draudžiantį suteikti pirmenybę vienai iš lyčių, ir vadovaujantis šiuo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu, skelbimuose, kuriuose siūlomas darbas arba kviečiama mokytis, privaloma rašyti: reikalingas sekretorius, siuvėjas, administratorius ir pan.

Stereotipinis darbų skirstymas į moteriškus ir vyriškus vis dar labai paplitęs, bet paprašius pasiaiškinimo, kodėl įstaigai būtinai reikalinga moteris arba būtinai vyras, darbdaviai atsakinėja diplomatiškiau nei anksčiau. Dauguma tikina, jog įsivėlė korektūros klaida, kad kaltas skelbimą

spausdinęs leidinys ar atranką vykdžiusi įdarbinimo tarpininkavimo firma. Vis rečiau teisinamasi nežinojimu apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimus.

Darbdaviai vis dažniau kaltina laikraščius, kuriuose jie spausdino skelbimus, redakcijas. Jų manymu, priimdami skelbimą, redakcijų darbuotojai turėtų perspėti reklamos užsakovus apie esamus reikalavimus ir pataisyti pateiktus projektus. Kartu su savo paaiškinimais, daugelis atsiunčia redakcijoms adresuotų raštų kopijas. Nors laikraščiai ir skelbiasi neatsaką už skelbimų turinį, jiems privalu laikytis Valstybinės lietuvių kalbos įstatymo. Per pastarąjį laikotarpį didžiausiuose šalies dienraščiuose pastebimai sumažėjo diskriminacinio pobūdžio skelbimų. Į būtinus reikalavimus vis dažniau atsižvelgia patys darbdaviai, patarimų dažnai jie jau sulaukiama ir redakcijose.

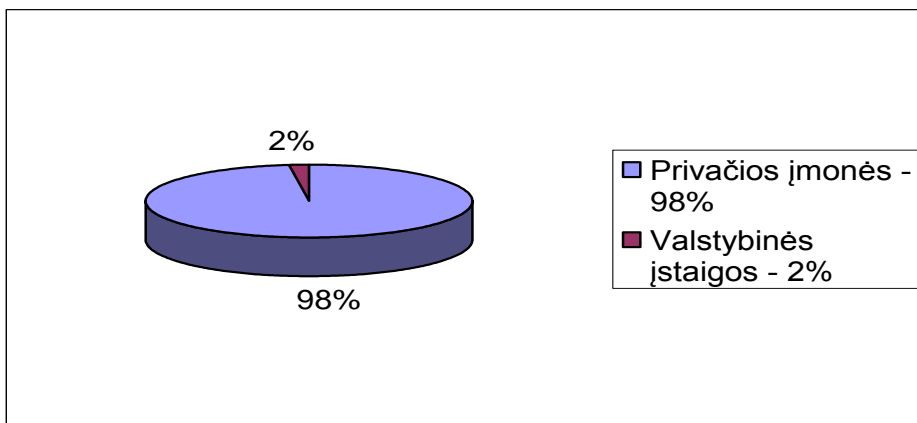
Tik vienos lyties darbuotojo pageidaujantys darbdaviai paprastai neįvardija skelbimuose savo įmonės pavadinimo ir nurodo tik fakso numerį. Tai apsunkina skelbimų užsakovų nustatymą. Laikraščių redakcijos dažnai pareiškia, kad duomenų neturi. Tais atvejais, kai skelbimo tekstas yra ypač įžūlus ir pažeidimai akivaizdūs, belieka kreiptis į teisėsaugos institucijas. O Lietuvos Telekomas aiškina, jog tokią informaciją jie teikia tik operatyvinės veiklos subjektams.

Beje, Lietuvos Telekomas mielai suteikė informaciją apie diskriminacinio pobūdžio skelbimo patalpinimą internete. Tai kol kas vienintelis atvejis, kai tarnyba reikalavo pasiaiškinti dėl internete platinto skelbimo turinio. Buvo atliktas nemažas darbas apklausiant darbdavį ir tikslinant kitas su šiuo tyrimu susijusias aplinkybes. Nors buvo surinkta daug faktų, bet jų nepakako įrodyti darbdavio kaltę. Vis tik tarnyba įgijo patirties šioje srityje ir ateityje daugiau dėmesio skirs internete platinamiems skelbimams.

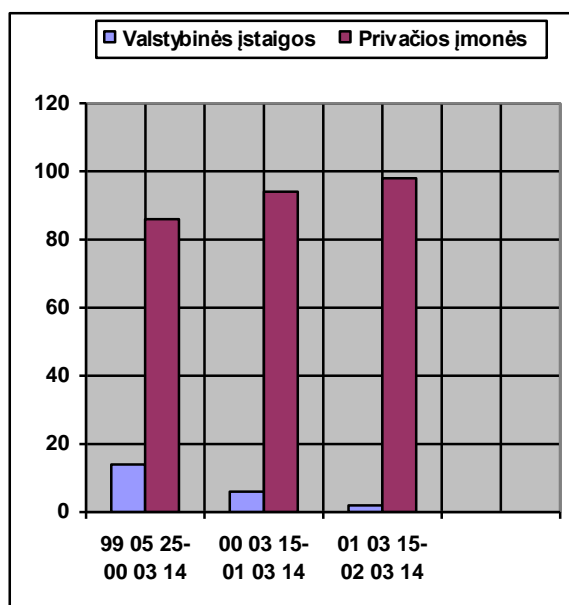
Per praėjusius ataskaitinius metus pasiaiškinti dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba paprašė vieną valstybinę įstaigą Lazdijų rajono savivaldybę ir 50 privačių bendrovių (12 pav.). Palyginus su praėjusiu laikotarpiu, šios srities pažeidimų akivaizdžiai sumažėjo valstybinėse įstaigose (13 pav.).

Diskriminacinio pobūdžio skelbimuose dėl kurių prašyta pasiaiškinti, 100 % darbdavių pageidavo įdarbinti moteris. Ieškančiųjų vyrų šįkart nepastebėta. Be abejo, tai neatspindi realaus kiekio darbdavių, pageidavusių įdarbinti tik vyrus. Kadangi skelbimuose siūlant darbą pareigybė apibendrintai turi būti rašoma vyriškos giminės daiktavardžiu, tai paranku ieškantiems vyrų.

12 pav. Paklausimai dėl diskriminacinių skelbimų valstybinėms įstaigoms ir privačioms įmonėms:

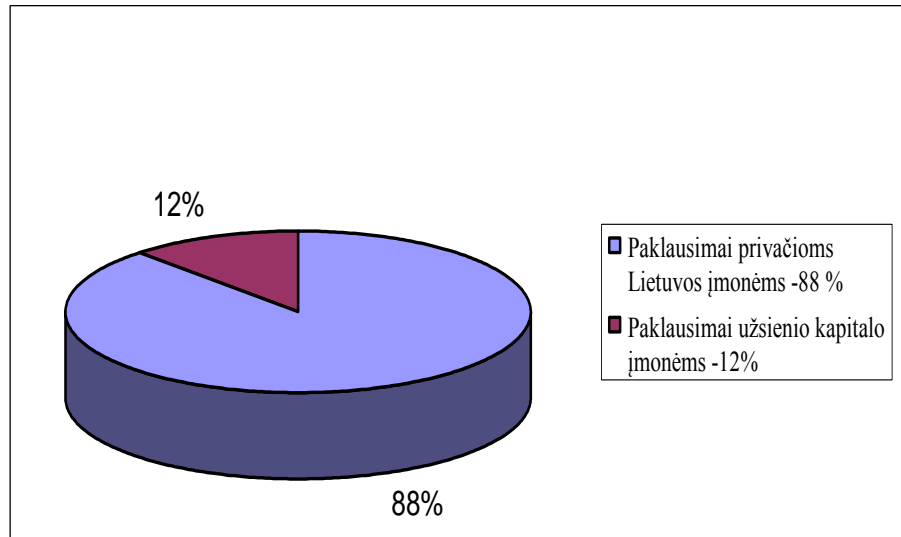
13 pav. Paklausimų dėl diskriminacinių skelbimų valstybinėms įstaigoms ir privačioms įmonėms skaičiaus pokytis:

Moterims, kaip ir anksčiau, dažniausiai buvo siūloma dirbti siuvėjomis, sekretorėmis, administratorėmis, referentėmis, padavėjomis, virėjomis, pardavėjomis, buhalterėmis, kirpėjomis ir pan.

Tarp privačių darbdavių, platinusių diskriminacinio pobūdžio skelbimus pateko ir 6 užsienio kapitalo ir bendros su užsieniu firmos (14 pav.).

14 pav. Paklausimai dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų privačioms Lietuvos ir užsienio kapitalo įmonėms:

Išsamius pasiaiškinimus pateikė, bet nustebino įstatymo reikalavimų nežinojimu keletas bendrų įmonių su šalimis, kuriose jau įsitvirtinusios griežtos lyčių lygybės tradicijos. Tai rodo, jog daugelis užsienio verslininkų Lietuvą vis dar laiko šalimi, kurioje žmogaus teisių paaisymas nėra pagrindinė darbdavio pareiga.

Dėl pastebėtų diskriminacinio pobūdžio skelbimų neskubame bausti, jei darbdavys argumentuotai pasiteisina arba pripažįsta savo klaidą. Darbdavių perspėjimus laikome prevencine ir informacine priemone. Klaidos atsiranda ir taupant skelbimo plotą. Stengdamiesi jį išspausdinti kuo pigiau, darbdaviai neišsamiai apibūdina siūlomo darbo pobūdį. Tais atvejais be paaiškinimo sunku nustatyti, ar šį darbą gali atlikti tik vienos lyties asmuo.

Buvo nagrinėta administracinė byla dėl lygių galimybių įstatymo 8 straipsnio pažeidimo. UAB "Vilniaus konsultacinė grupė" dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimo aiškinosi dar per praeitą ataskaitinį laikotarpį ir žadėjo laikytis lyčių lygybės įstatymo. Šįkart atsakingai darbuotojai buvo skirta administracinė nuobauda.

Per ataskaitinį laikotarpį dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimo teko aiškintis Lazdijų rajono savivaldybei. 2001 m. rugpjūčio 14 d. į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą telefonu paskambino Lazdijų laikraščio "Lazdijų žvaigždė" darbuotojas ir informavo, kad 2001 m. rugpjūčio 10 d. "Lazdijų žvaigždėje" Lazdijų rajono savivaldybės administracija paskelbė konkursą vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigoms užimti. Paskambinęs asmuo taip pat informavo, kad "Valstybės žinių" priede Nr.61 "Informaciniai pranešimai" nurodyta, jog pretendentas turi būti atlikęs karo prievolę, kas, jo

nuomone, apriboja moterų galimybę pretenduoti užimti šią pareigybę. Apie skelbimą pranešęs asmuo teiravosi Lazdijų rajono savivaldybėje, ar galėtų moteris pretenduoti užimti šią pareigybę, tačiau atsakymas, pasak jo, buvo neigiamas, motyvuojant tuo, kad moterys neatlieka karo prievolės.

Nustačius galimus Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo požymius, kai Lazdijų rajono savivaldybės administracijos skelbime priimti į darbą nurodytas reikalavimas, suteikiantis pirmenybę vyriškosios lyties atstovui, ir, vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 18 straipsnio 3 dalimi, Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus taryboje buvo pradėtas tyrimas kontrolierės iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 straipsnio pažeidimo, tai yra diskriminacinio pobūdžio skelbimo, suteikiančio pirmenybę vyriškosios lyties atstovui užimti skelbime nurodytas pareigas.

Tyrimo metu Lazdijų rajono savivaldybės administratoriui Albinui Jurčiukoniui buvo išsiųstas prašymas paaiškinti, dėl kokių motyvų ir kuo remiantis Lazdijų rajono savivaldybės administracijos skelbime, kuriame siūlomas darbas vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigoms, nurodytas reikalavimas pretendentui, jog jis turi būti atlikęs karo prievolę.

Atsakyme kontrolieriui Lazdijų savivaldybės administratorius teigia, jog konkurse vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigoms užimti gali dalyvauti tiek vyrai, tiek moterys, “tik pageidautina, kad būtų karininkas ar karininkė”. Administratorius taip pat atkreipia dėmesį, kad skelbime nenurodyta, jog moterys negali dalyvauti konkurse ir informuoja, kad viena moteris yra tarp pretendentų. A.Jurčiukonis atsakyme teigia, kad skelbime minimas reikalavimas pretendentui nurodytas todėl, kad toks esą yra Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 11 straipsnio 5 dalies reikalavimas.

Lazdijų rajono savivaldybės nustatytus reikalavimus pretendentui vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigoms užimti buvo paprašyta pakomentuoti ir Krašto apsaugos ministerija. 2001 m. rugpjūčio 20 d. rašte Nr.04-377 kontrolieriui Krašto apsaugos ministerijos Personalo ir socialinės apsaugos departamento direktoriui Rimantas Gasparavičius paaiškino, kad “privalomosios karo tarnybos atlikimo sąlyga nėra būtina visiems pretendentams minimai pareigybei užimti”. Pasak R.Gasparavičiaus, stojantieji į valstybės tarnybą asmenys – karo prievolinkai turėtų pateikti dokumentus apie pradinės karo prievolės atlikimą, jei nuo jos asmuo nėra atleistas nustatyta tvarka. Direktorius nuomone, savivaldybė, skelbdama konkursą, “turėjo nurodyti, jog pradinės karo prievolės atlikimo sąlyga taikytina tik pretendentams – karo prievolinkams”.

Įvertinus Lazdijų rajono savivaldybės administratoriaus A.Jurčiukonio atsakymą, darytina išvada, jog jis savavališkai interpretavo ir aiškino Valstybės tarnybos įstatymą. A.Jurčiukonis teigia, kad reikalavimas

pretendentui, jog jis būtinai turi būti atlikęs karo prievolę yra nurodytas Valstybės tarnybos įstatymo 11 straipsnio 5 dalyje. Tačiau Valstybės tarnybos įstatymo 11 straipsnio (reglamentuojančio dokumentų pateikimo tvarką, stojant į valstybės tarnybą) 5 dalyje nurodoma, kokioms įstaigoms ar jų padaliniams pretendentai į valstybės tarnybą privalo pateikti dokumentus. Tikėtina, kad administratorius A.Jurčiukonis kalbėjo apie Valstybės tarnybos įstatymo 11 straipsnio 1 dalies 5 punktą, nustatantį, jog pretendentas į valstybės tarnybą pateikia dokumentus, įrodančius, kad karo prievolinkas atliko karo prievolę arba kad įstatymo numatytais atvejais ir tvarka nuo šios prievolės jis yra atleistas, arba kad karo tarnyba jam yra atidėta.

Lazdijų rajono savivaldybės administratorius, argumentuodamas neteisėto reikalavimo būtinybę, išsako dar vieną reikalavimą pretendentams vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigoms užimti. Jis paaiškina, kad norima, jog šias pareigas užimtų karininkas arba karininkė. Taigi pretendentas privalo būti atlikęs ne tik būtinąją karo prievolę, bet dar ir būti karininku.

Lietuvoje karinė prievolė taikoma tik vyrams, moterys ją gali atlikti savanoriškai, todėl didžioji jų dauguma faktiškai neturi galimybių dalyvauti Lazdijų rajono savivaldybės rengiamame konkurse vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigoms užimti. Be to, reikalavimas pretendentui suformuluotas taip, kad apriboja taip pat ir dalies vyrų, kurie yra atleisti nuo karinės prievolės arba kuriems tarnyba nustatyta tvarka yra atidėta, galimybes dalyvauti šiame konkurse.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad Lazdijų rajono savivaldybės administratoriaus paaiškinimai dėl reikalavimo pretendentui, siekiančiam užimti vyriausiojo specialisto karo prievolei pareigas, yra diskriminacinio pobūdžio daugumos moterų atžvilgiu. Kartu nepagrįstai yra diskriminuojama ir ta dalis vyrų, kurie yra atleisti nuo karo prievolės ar tarnyba jiems atidėta.

Kadangi iš surinktos medžiagos matyti, jog diskriminuojamos nagrinėjamu atveju buvo ne tik moterys, bet ir vyrai, o Lazdijų rajono savivaldybės administratoriaus A.Jurčiukonio veiksniuose galima įžvelgti biurokratizmo požymių, nutarta perduoti tyrimo medžiagą Seimo kontrolierių įstaigai dėl galimo Lazdijų rajono savivaldybės tarnautojų biurokratizmo ar piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi nustatymo.

Informacinė veikla

Ryšiai su visuomene – neatsiejama komunikacijos dalis. Kryptingai ir planingai plėtojami ryšiai su visuomene yra svarbūs visoms visuomenės veiklos sritims. Tarnybos darbo viešumas ir toliau lieka esminis veiklos prioritetasis, stengiamasi kuo plačiau ir išsamiau informuoti visuomenę apie tarnybos tikslus

ir priimamus sprendimus. Tarnyba siekia palaikyti gerus santykius su žiniasklaida, kaip pagrindine viešąja komunikacijos priemone. Visuomenės informavimas siejamas ir su prevencine veikla.

Tarnybos veiklos viešumą reglamentuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 28 straipsnis. Jame sakoma, kad informacija žiniasklaidai apie skundo dėl lygių teisių pažeidimo tyrimą teikiama tik pareiškėjui sutikęs. Tai labai svarbi nuostata, padedanti nukentėjusiam asmeniui apsispręsti kreiptis į kontrolierių nebijant, kad be jo sutikimo apie tai bus viešai paskelbta. Buvo nemažai tokių atvejų, kai apie tarnybos veiklą žiniasklaida informuodavo skundus pateikusiųjų asmenų iniciatyva.

Tarnybos darbuotojai ne kartą teiravosi pasiskundusio asmens sutikimo dėl informacijos pateikimo žiniasklaidai. Tai svarbu, kai skundo tyrimo eiga ir išvados gali ne tik sudominti, bet ir informuoti platesnę auditoriją apie galimą diskriminaciją dėl lyties. Buvo bylų, kurių tyrimas susilaukė plataus žiniasklaidos dėmesio ir nemažų diskusijų. Toks žiniasklaidos dėmesys lyčių lygybės problemoms labai naudingas. Taip tarnyba informuoja apie savo veiklą be užsakomųjų straipsnių ir nenaudoja biudžeto lėšų.

Informacinei tarnybos veiklai lėšų nebuvo skirta pakankamai. Todėl Jungtinių Tautų Vystymo Programos suteikta parama dar 2001 m. buvo vienintelė galimybė išleisti keletą informacinių lankstinukų ir brošiūrų, transporto stotelėse buvo kabinami tarnybos išleisti plakatai, regioninės televizijos transliavo informacinį filmą apie tarnybą.

Pirmo ir iki šiol vienintelio Rytų ir Centrinėje Europoje Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo priėmimas ir šio įstatymo priežiūros tarnybos įsteigimas susilaukia didelio Lietuvos ir užsienio žiniasklaidos dėmesio. Visiems į tarnybą besikreipiantiems žurnalistams stengiamasi operatyviai suteikti juos dominančią informaciją. Tarnyba rengia visuomenės informavimo planus, kaupia spaudos straipsnių apie tarnybos veiklą archyvą, paskirtas už informacinį darbą atsakingas darbuotojas. Apie visus reikšmingesnius tarnybos veiklos įvykius per agentūras BNS ir ELTA yra platinami oficialūs informaciniai pranešimai, daugelį jų panaudojo spauda, radijas, televizija. Sukurta ir toliau tobulinama tarnybos interneto svetainė, kuri yra Seimo tinklapyje www.lrs.lt. Internete galima rasti būtiniausią informaciją apie tarnybos paskirtį, skundo padavimo tvarką ir kitus norminius dokumentus.

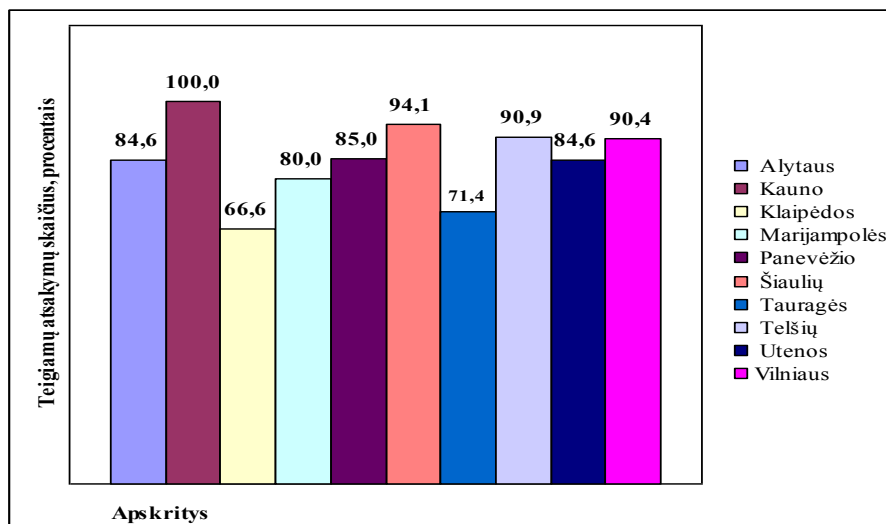
Kontrolierė dažnai dalyvauja ir sako kalbas įvairiose konferencijose ir susitikimuose su visuomene, ką taip pat galima priskirti prie švietėjiškos, informacinės veiklos.

Tarnyba aktyvina bendradarbiavimą su vietine – miestų ir rajonų - žiniasklaida. Šiuo tikslu tarnyba dalyvavo Socialinių inovacijų fondo vykdytame projekte, kurį rėmė Europos Komisijos Delegacija Lietuvoje. Projekto tikslas sukurti nevyriausybinų organizacijų koaliciją moterų teisėms ginti. Projekto organizatorių renginiuose daugelyje šalies rajonų dalyvavo ir pranešimus skaitė ir tarnybos darbuotojai.

Šio projekto metu buvo apklausta viso 159 nevyriausybinų moterų organizacijų atstovės. Alytaus apskrityje-15; Kauno apskrityje-17; Klaipėdos apskrityje-15; Marijampolės apskrityje-15; Panevėžio apskrityje-20; Šiaulių apskrityje-17; Tauragės apskrityje-15; Telšių apskrityje-11; Utenos apskrityje-13; Vilniaus apskrityje-21. Joms buvo pateiktos apklausos anketos. Žemiau pateikiame anketinės apklausos rezultatus:

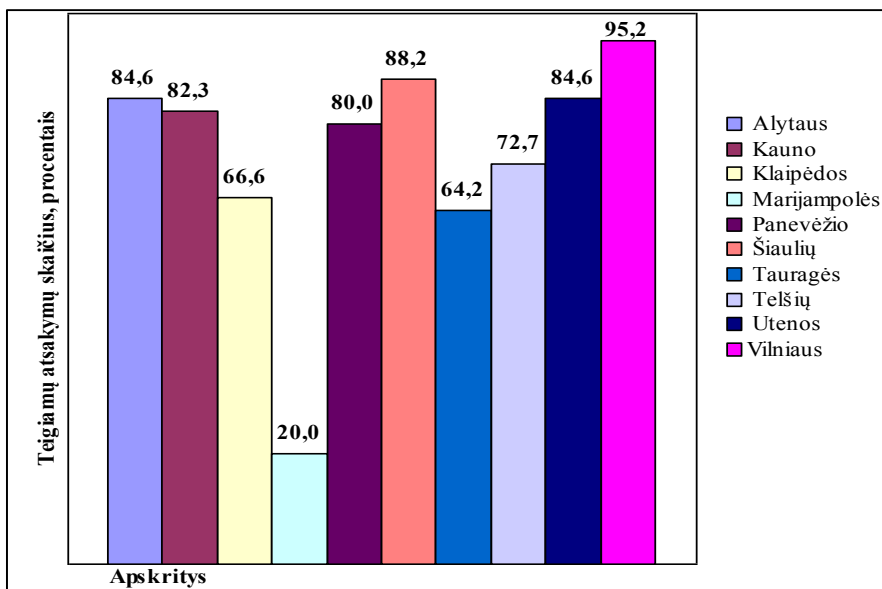
- Ar žinote, kad Lietuvoje veikia Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba?

Į šį klausimą teigiamai atsakė 84.9% visų respondentų.

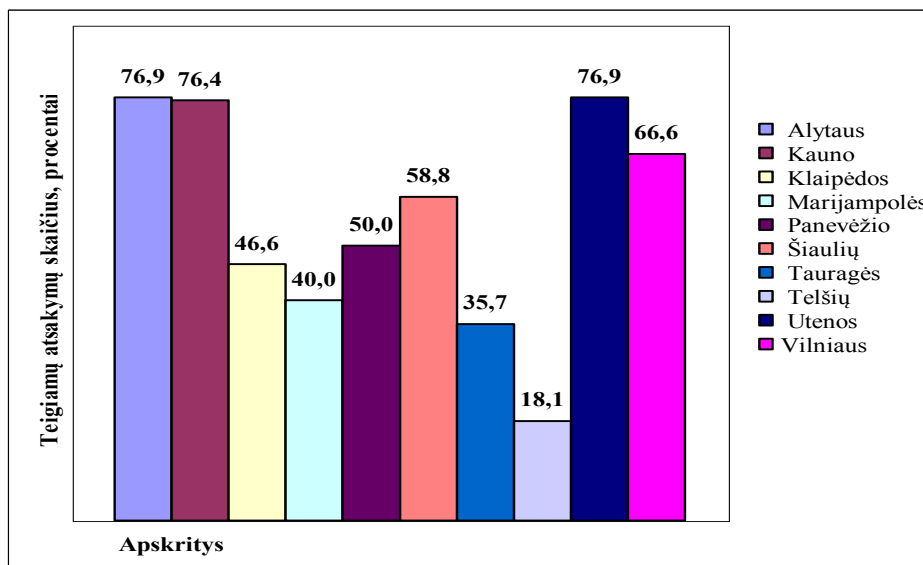
- Ar žinote, pagrindines šios Tarnybos funkcijas?

I šį klausimą teigiamai atsakė 72.9% visų respondentų.

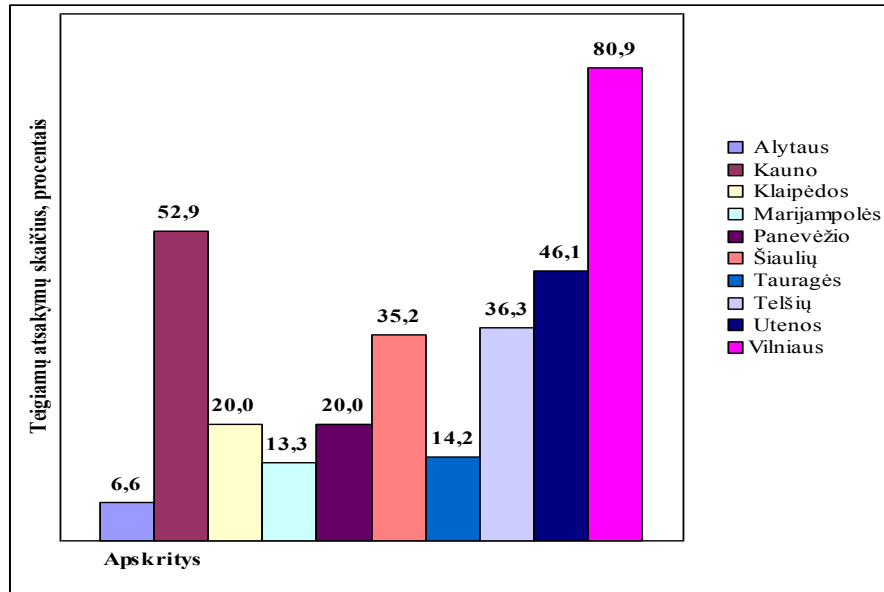
- Ar žinote, kaip rasti šią Tarnybą (ar adresą, ar telefoną, ar elektroninio pašto adresą)?

I šį klausimą teigiamai atsakė 52.2% visų respondentų.

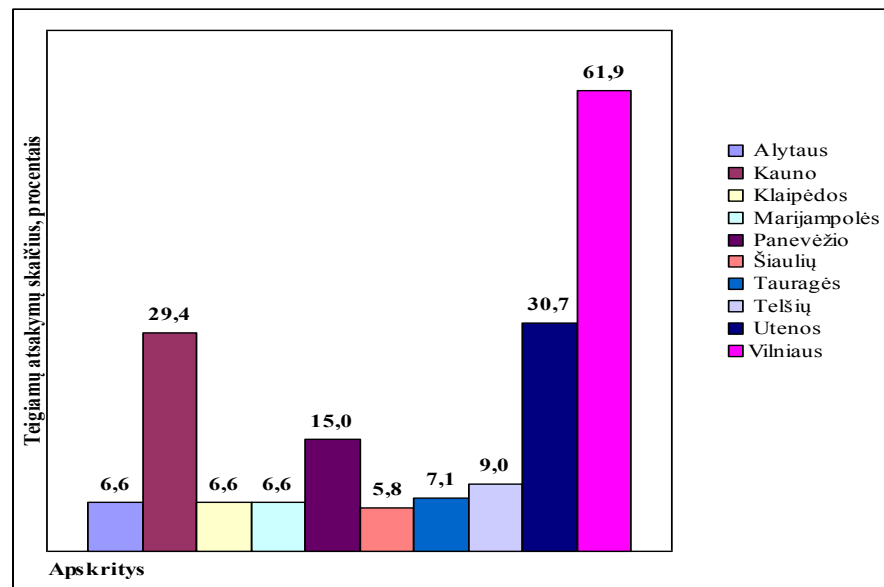
- Ar esate susipažinusi su šios Tarnybos veiklos rezultatais?

I šį klausimą teigiamai atsakė 33.9% visų respondentų.

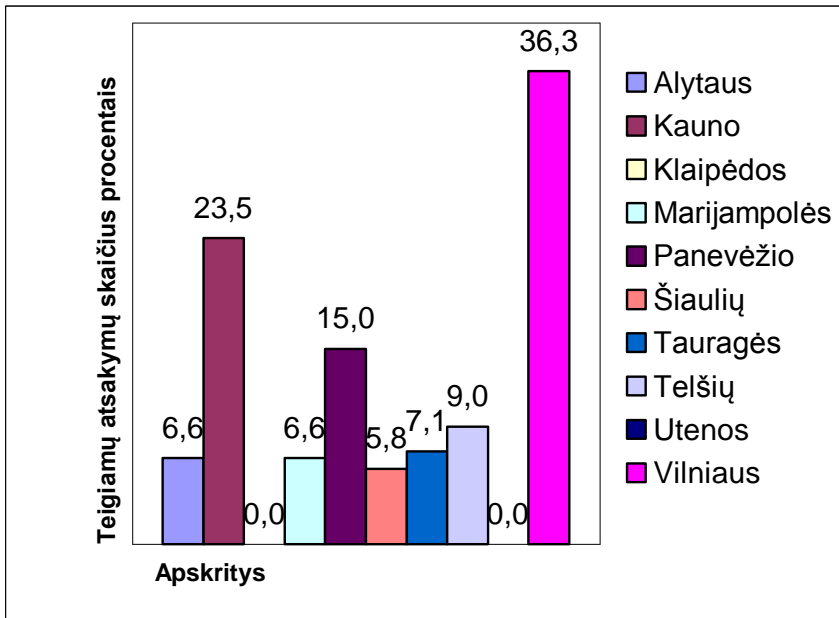
- Ar skaitėte šios Tarnybos pirmąją ataskaitą (1999 05 25 – 2000 03 14)?

Į šį klausimą teigiamai atsakė 19.4% visų respondentų.

- Ar Jūsų organizacija padėjo kam nors kreiptis į šią Tarnybą?

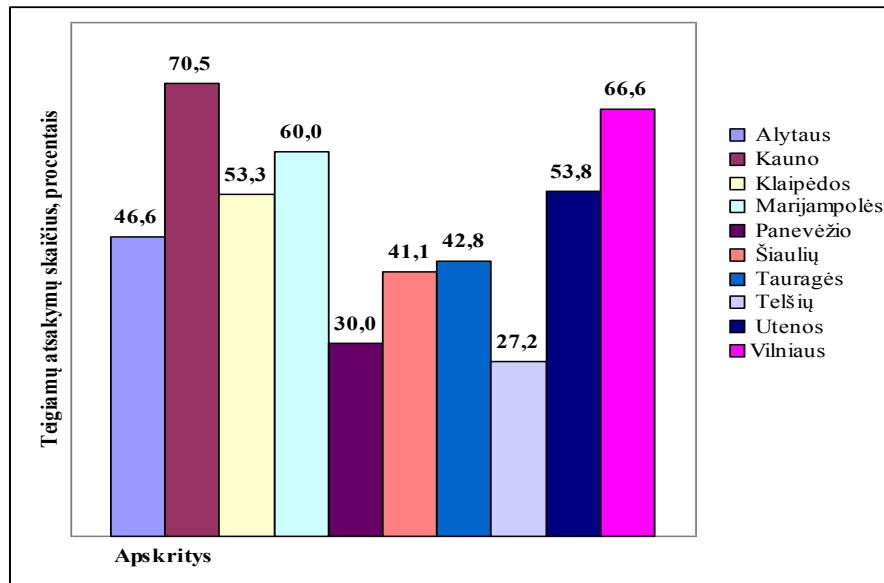
Į šį klausimą teigiamai atsakė 10% visų respondentų.

Ar kreipėsi į Jus moteris pagalbos dėl

moterų diskriminacijos?

Į šį klausimą teigiamai atsakė 49.6% visų respondentų.

Šios apklausos rezultatai akivaizdžiai liudija netolygų ir nepakankamą visuomenės informuotumą apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir galimybę juo naudotis ginant pažeistas asmens teises.

Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse lyčių lygybės principų propagavimui skiriamas išskirtinis dėmesys. Tam steigiami atskiri nuo kontrolės funkcijų padaliniai. Dažniausiai jie vadinami Lyčių lygybės informaciniais centrais ir vykdo leidybinę, švietėjišką veiklą. Šiuo metu Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba negauna reikiamo finansavimo vykdyti švietėjiškai veiklai.

Nepaisant to, Tarnyba ir toliau ieškos būdų plėsti informacinę veiklą. Tiek kitų šalių, kuriose lygybės problemos jau sprendžiamos keletą dešimtmečių, tiek veiklos patirtis įtikina, kad rezultatų pasieksime ne bandomis, o, visų pirma, keisdami visuomenėje dar vyraujančias nuostatas apie vienos lyties pranašumą už kitą.

Todėl Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė 2001 m. birželio mėnesį kreipėsi į tuometinį Ministrą Pirmininką Rolandą Paksą bei švietimo ir mokslo ministrą Algirdą Monkevičių, prašydama papildyti švietimo programas kursu apie lyčių lygybę.

Buvo pasiūlyta iki naujųjų mokslo metų suplanuoti ir parengti konkrečias priemones, kuriomis valdžios ir valdymo institucijos bei švietimo ir mokslo įstaigos diegtų lyčių lygybės sampratą jaunimui. Mokyklose reikėtų įvesti lyčių lygybės kursą, kuriame būtų mokoma, kaip mergaitės ir berniukai galėtų realizuoti savo gabumus ir galimybes. Tai keistų berniukų požiūrį į mergaites, mažintų jų agresyvumą, padėtų tapti socialiai atsakingais visuomenės nariais. Kartu tokia programa atskleistų lyčių psichologinius skirtumus ir parodytų, kad tik gerbiant kitos lyties savitumą ir skirtingumą, galima išvengti kasdieninės trinties bei konfliktų. Galiausiai toks mokymas ruošų berniukus ir mergaites gyventi draugėje ir ugdytų abipusį pasitikėjimą bei pilietinę atsakomybę, formuotų bendravimo įgūdžius.

Pokyčių lengviausia pasiekti auklėjant ir mokant jaunąją kartą - kaip tik todėl būtina paruošti ir įgyvendinti lyčių lygybės mokymo programas, kurios būtų taikomos ikimokyklinio auklėjimo įstaigose, bendrojo lavinimo mokyklose, taip pat aukštesniosiose ir aukštosiose mokslo įstaigose. Šis darbas jau turėjo būti suplanuotas ir pradėtas įgyvendinti, atsižvelgiant į ekonominę šalies situaciją.

Nors moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, kaip kontroliuojanti institucija, ir neprivalo rengti panašių programų, neturi tam lėšų, finansuojant Jungtinių Tautų plėtros programai, ji parengė ir išspausdino per 2 tūkst. lankstinukų, skirtų bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams. Lankstinukas, kurį išplatinti paprašyta Švietimo ir mokslo ministerija, parengtas tikintis, kad jame pateikta informacija paskatins mokytojus susimąstyti apie lyčių lygybės principų įgyvendinimo mokymo programose svarbą.

Taip pat Tarnyba kreipėsi į Lietuvos televizijos direktorę Ritą Miliūtę su prašymu rasti galimybę nacionalinėje televizijoje kurti laidą, propaguojančią lyčių lygybės idėjas. Laidoje galėtų būti gvildenamos problemos, susijusios su stereotipiniu požiūriu į moters ir vyro socialinį vaidmenį.

Įstatymai gali gerokai lenkti visuomenės bei viešosios nuomonės sąmoningumo lygį bei supratimą apie įstatymų vaidmenį, lygiai kaip ir nuo jo atsilikti. Lietuvoje yra priimtas labai pažangus ir modernus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, kuris neabejotinai jau turi teigiamos reikšmės, tačiau ties “įstatymo kultūros” lygmeniu, t.y., kritinio, analitinio, aiškinamojo jo konteksto ir visuomenės nuomonės formavimu, dar reikės paplušėti. Nemaža visuomenės dalis dar nėra gerai pasirengusi suvokti šio įstatymo reikšmingumo savo “socialinei būčiai”.

Todėl tokia laida galėtų paliesti moterų ir vyrų konkurenciją darbo rinkoje, kurią sukelia ekonominiai pokyčiai. Ekonomikos liberalizavimas sukretė šeimos gyvenimą. Vyrų, ypač menko išsilavinimo, menkos kvalifikacijos, darbinės veiklos galimybes sumažėjo, staigiai sumenko ir jų ekonominis vaidmuo šeimoje. Sumažėjus vyrų uždarbiui, moterys priverstos labiau rūpintis šeimos narių išlaikymu. Ne mažiau, o neretai net daugiau nei vyrai. Moterų ekonominio vaidmens šeimoje didėjimas vyksta itin nepalankiomis sąlygomis, nes susiaurėjo darbų pasiūla, sumažėjo valstybės teikiama socialinė parama šeimoms.

Nelengviau ir vyrams, jie yra spaudžiami iš dviejų pusių. Iš vienos – jiems priekaištaujama už patriarchalinį dominavimą bei moteriškumo nuvertinimą, iš kitos – jaučiamas nusivylimas neatsakingais, dažnai savo nišos neatrandančiais vyrais.

Beje, Vakarų Europos šalyse vis labiau aktyvinamas vyrų indėlis įgyvendinant lyčių lygybę. O tai daroma ir informacinėmis priemonėmis. Aktuali tokios laidos tema būtų vyrų–tėvų vaidmuo šeimoje ir smurtas prieš moteris. Susivokti dviprasmiškoje šiandieninėje moterų ir vyrų padėtyje iš dalies padėtų ir televizijos laida apie lyčių lygybę, kurios rengėjams Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba mielai talkintų.

Egzistuojantį stereotipinį požiūrį į moters ir vyro socialinį vaidmenį parodė ir tyrimas dėl užrašo UAB "Omnitel" reklamoje.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gauti trys skundai (2002 m. sausio 17 ir 23 d.), kuriuose piktinamasi UAB "Omnitel" bendrovės išorinės reklamos plakatuose esančiu užrašu kviečiančiu atsakyti į klausimą "Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?". Reklamoje teigiama, kad teisingai atsakiusieji gali tikėtis prizo.

Viena iš pareiškėjų Seimo narė Birutė Vėsaitė, teigia, jog "šia akcija visuomenei peršamas blondinių – kaip beviltiškų idiočių įvaizdis, žmogus prilyginamas daiktui ir dar klausama, kuris iš jų geresnis".

Marijampolės apskrities Moters veiklos centro direktorė Adolfina Blauzdžiūnienė piktinasi, kad UAB "Omnitel" išorinė reklama autobusų stotelėse žemina ne tik blondinių orumą, bet silpnina visų moterų autoritetą tiek visuomenėje, tiek šeimoje, ypač vaikų bei jaunuolių atžvilgiu. "Kaip turi jaustis blondinė motina, stovėdama su vaikučiais autobusų stotelėje?", retoriškai klausia A. Blauzdžiūnienė. Vienos skundo autorės nuomone, šis UAB "Omnitel" šūkis panašus į "kas geresnis žmogaus draugas – šuo ar moteris?"

Seimo narė Birutė Vėsaitė reiškia pasipiktinimą šia akcija ir vertina ją kaip žmogaus garbės ir orumo pažeidimą. Anot jos, ši akcija orientuota į jaunimą, kuris "dar neturi susiformavusių gyvenimo nuostatų, jiems peršama nuomonė, jog moterys yra neabejotinai kvailesnės už vyrus".

Skundų autorių manymu, tokia reklama žeidžia moters orumą, formuoja moters – daikto įvaizdį visuomenėje. Pareiškėjos taip pat susirūpinusios, kad tokia reklama daro didžiulę moralinę žalą jaunimui, jos nerimauja, kad panašių pavyzdžių gali daugėti ir prašo imtis priemonių prieš tokios reklamos platintojus.

Vadovaudamasi Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 25 straipsnio 1 dalimi, UAB “Omnitel” buvo paprašyta paaiškinti, dėl kokių motyvų ir koku tikslu platinama išorinė reklama su užrašu “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?”.

2002 m. vasario 6 d. gautame UAB “Omnitel” prezidento Antano Zabulio rašte reiškiamas apgailėstavimas, “kad skundų autorės pažodžiui suvokė mūsų reklaminio stendo klausimo formuluotę ir neįžvelgė joje gilesnės prasmės”.

UAB “Omnitel” prezidentas teigia, jog “reklaminiame stende sugretinamas ne žmogus ir daiktas, kaip teigia skundų autorės, o simboliai. Blondinė – tai ne šviesiaplaukis asmuo, o simbolis, įkūnijantis žmogaus paikumą ir lengvabūdiškumą. Knyga – tai ne daiktas, o išminties ir rimtumo simbolis. Todėl toks sugretinimas, mūsų nuomone, nėra užgaulus ir nežemina asmens garbės bei orumo”.

A. Zabulis rašo, jog “gaila, kad skundų autorės sąvoką “žmogus” sutapatino tik su sąvoka “vyras”, teigdamos, kad reklaminiai stendai žemina moterų autoritetą visuomenėje. Mes žmogų suvokiame kaip vyrą ir moterį. Todėl “blondinė”, t.y. paikumo ir lengvabūdiškumo simbolis, gali būti taikomas tiek moterims, tiek vyrams”.

UAB “Omnitel” prezidento rašte pateikiama literatūroje, tautosakoje ir televizijoje sutinkamų pavyzdžių “personažų–simbolių, įkūnijančių tam tikrų žmogaus savybių visumą”. Anot A. Zabulio, pavyzdys galėtų būti “Dviračio žynių” laidos herojė, šių dienų “aukštuomenės dama Zita iš Mažeikių. Būtų klaidinga “Zitos” stereotipą prilyginti visoms zitoms, gyvenančioms Mažeikiuose, ar moterims, turinčioms turtingus vyrus, o visiems žinomą anekdotų herojų “Petriuką” – visiems vyrams Petro vardais”.

UAB “Omnitel” prezidentas A. Zabulis teigia, jog “šia reklama buvo siekiama užduoti juokingą ir intriguojantį klausimą, siekiant paskatinti reklamos žiūrovą pasinaudoti itin pigiu SMS žinučių siuntimo tarifu. Panašaus pobūdžio buvo ir kiti šioje reklamos kampanijoje naudoti klausimai – “Kas žmogui labiau kenkia – bloga muzika ar cukrus?”, “Kas greičiau laksto – krepšininkai ar policininkai?” ir pan.”.

“Verta pabrėžti, kad visi šios serijos klausimai siekė tik suintriguoti pasinaudoti SMS paslauga, o ne pateikti teisingą atsakymą. Diskusijos apie reklamą interneto puslapiuose liudija, kad jauni žmonės ne tik puikiai suvokė klausimo simboliką bei ironiją, bet ir suprato, kad visi šie klausimai “lygina” akivaizdžiai nesulyginamus dalykus ir nė į vieną iš jų neįmanoma pateikti prasmingo, t.y “teisingo” atsakymo”.

Atsakymus į paklausimus dėl UAB “Omnitel” reklamoje pateikto teksto taip pat atsiuntė Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba, Vilniaus m. savivaldybės Miesto plėtros departamentas, Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba.

Vilniaus m. savivaldybės Miesto plėtros departamento Bendrojo ir specialiojo planavimo poskyrio vyriausioji specialistė D.Rudytė 2002 m. kovo 7 d. gautame rašte paaiškino, kad “UAB “Omnitel” vaizdinės reklamos plakato “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?” projektas nederintas Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Miesto plėtros departamente”.

D.Rudytė taip pat atkreipė dėmesį, kad minėtos reklamos užrašas nepažeidžia nustatytų išorinės reklamos įrengimo taisyklių. Ji taip pat nurodė, kad “teisės aktais nenustatyta, kad Vilniaus miesto savivaldybės administracijos vykdomosios institucijos cenzūruotų išorinės vaizdinės reklamos turinį”.

2002 m. vasario 6 d. gautame Lietuvos Respublikos Konkurencijos tarybos pirmininko Rimanto Stanikūno rašte teigiama, jog “minėta reklama neturi draudžiamos klaidinančios arba neleidžiamos lyginamosios reklamos požymių”.

R. Stanikūno rašte sakoma, kad “UAB “Omnitel” reklama galėtų būti vertinama pagal Reklamos įstatymo 4 straipsnį, kuris nustato esminius reikalavimus reklamai, ir kurio priežiūrą vykdo Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba prie Teisingumo ministerijos”.

Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos pirmininkės Rositos Petrauskienės 2002 m. kovo 7 d. gautame atsakyme rašoma, kad “Tarybos nuomone, užrašo “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?” reklamoje nederėtų naudoti, nes jis kelia abejotinų asociacijų bei gali formuoti pašaipų požiūrį vienos lyties atžvilgiu”.

Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos pirmininkė teigia, kad “kadangi tekste nėra nuorodų į konkretų asmenį, abejotina, kad užrašas “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?” galėtų būti traktuojamas kaip konkretaus žmogaus garbės ir orumo žeminimas, be to negalime vienareikšmiškai vertinti, ar šis užrašas pažeidžia visuomenės moralės principus”.

Apibendrinant atsiųstus atsakymus pastebėtina, kad Vilniaus m. savivaldybė ir Konkurencijos taryba gan aiškiai nurodė, jog aptariama problema ne jų kompetencijoje.

Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos, kuriai tenka prižiūrėti kaip laikomasi Reklamos įstatymo 4 straipsnio reikalavimų, atsakymas gan konkretus: “užrašo “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė” reklamoje nederėtų naudoti, nes jis kelia abejotinų asociacijų bei gali formuoti pašaipų požiūrį vienos lyties atžvilgiu”.

UAB “Omnitel” atsakymas iškalbingas, o esmė viena ir labai aiški: UAB “Omnitel” nemano, kad ką nors pažeidė ar įžeidė tekstu reklamoje “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?”. Žodis “blondinė” atsakyme vadinamas paiko ir lengvabūdiško žmogaus simboliu, kuris taikytinas tiek vyrui, tiek moteriai.

Deja, tai labai dirbtina ir iki šiol negirdėta žodžio “blondinė” aiškinimo versija.

Kiekvienam lietuviškai kalbančiam aišku, kad vyras, tai blondinas, o blondinė, tai moteris. Taip, pastaruoju metu svarstymai ir anekdotai apie tai, kad blondinės kvailesnės nei tamsiaplaukės gan dažni. Dėl šio stereotipinio požiūrio yra proga ginčytis genetikams, psichologams ar anekdotų pasakotojams. Bet vertinant UAB “Omnitel” reklaminį tekstą nėra svarbu, ką apie blondines mano visuomenė, ir kokie anekdotai apie jas kuriami. Svarbu tai, kad žodis “blondinė” yra šviesiaplaukės moters apibūdinimas. Blondinė, tai moteris.

Būtent tai ir įžeidė pareiškėjas. Šaipymąsi iš blondinių, kaip dalies moterų, galima vertinti kaip mažiau ar daugiau pavykusį juoką. Žiniasklaidoje toks jumoras turi atskiras rubrikas ir yra lengvai atpažįstamas. Išorinėje vaizdo reklamoje sudėtinga perteikti potekstę. Čia naudojama mažai žodžių, todėl stengiamasi, kad jie būtų informatyvūs ir atpažįstami. Žodis blondinė lengvai atpažįstamas ir daugeliui vienareikšmiškai - tai moteris.

Knygos taip pat gali būti įvairios. Bet nepaisant to, kad daug knygų yra ir menkaverčių, žodis “knyga” lieka išminties simboliu.

Visuomenė dvilytė, todėl ir žmogų mes suvokiame kaip moterį arba vyrą. Šalia anekdotų apie blondines nesunkiai pastebėsime ir tokių, kuriuose žmogus - tai vyras. Panašu, kad UAB “Omnitel” reklamos kūrėjams tai ir tapo intrigos pavyzdžiu.

Pareiškėjų nusiskundimai, kad užrašas “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?” “silpnina visų moterų autoritetą tiek visuomenėje, tiek šeimoje, ypač vaikų bei jaunuolių atžvilgiu” ne be pagrindo. Ši frazė perša absurdišką abejonę ar šviesiaplaukė moteris yra žmogus. Blondinei lyg ir paliekama teisė tik konkuruoti su knyga dėl teisės būti žmogaus draugu. Tegu knyga būna ne daiktas, o išminties simbolis, vis tiek toks sugretinimas moteris sumenkina, pažemina.

UAB “Omnitel” atsakyme teigiama, kad klausimo ironiją suprato jauni žmonės. Tuo lyg ir patvirtinama, kad reklama buvo orientuota į jaunimą. Solidesniam klientui pigūs pokštai nesiūlomi.

Todėl suprantamas ir Seimo narės Birutės Vėsaitės teiginys, kad ši akcija orientuota į jaunimą, kuris “dar neturi susiformavusių gyvenimo nuostatų, jiems peršama nuomonė, jog moterys yra neabejotinai kvalesnės už vyrus”.

Šiandien Lietuvoje gan dažni stereotipiniai lyčių socialinių vaidmenų vertinimai. Ypač visuomenės nuomonės mitai negailestingi moterų atžvilgiu. Daugelyje veiklos sričių jos nepageidaujamos tik dėl to, kad taip buvo anksčiau. Socialinių lyčių vaidmenų suvokimą mes atsinešame iš vaikystės. Gal todėl taip sunku pakeisti vyresnio amžiaus moterų ir vyrų nuostatas. Rinkos ekonomika iš esmės įtakoja moters ir vyro statusą šeimoje ir visuomenėje. Jaunoji karta įgyja naujus įgūdžius ir kitą požiūrį į lyčių lygybę. Todėl būtina jaunam žmogui padėti atsikratyti praeities sąlygoto diskriminacinio požiūrio į moters ir vyro socialinį vaidmenį.

UAB “Omnitel” reklaminis užrašas “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?” neatitinka nei laiko dvasios, nei modernios įmonės įvaizdžio. Šalyse, kur moterys ir vyrai turi lygias teises, yra kur kas geresni ūkio rodikliai, jose žemesnis skurdo bei korupcijos lygis, palyginti su valstybėmis, kuriose moterys vis dar priklauso žemesniajai klasei. Vakarų Europoje ir JAV modernių, sėkmingo verslo įmonių neatsiejama įvaizdžio dalis – visuomenės skatinimas atsisakyti lyčių diskriminacijos.

UAB “Omnitel” vienas didžiausių reklamos užsakovų Lietuvoje. Tai susiję su resursais reikalingais šioms paslaugoms. Todėl finansiškai stipri įmonė pajėgi užsakyti kokybišką produktą. Be abejo, ir minimaliomis sąnaudomis pagaminta reklama privalo būti kokybiška, bet UAB “Omnitel” gali tapti pavydžiu, o ne būti kritikuojamas. Naujas, modernus požiūris į moters vaidmenį visuomenėje sulauktų didesnio pritarimo nei pigūs juokeliai, žeminantys vieną iš lyčių.

Žodis “blondinė” skirtas apibūdinti šviesiaplaukę moterį, todėl klausimas UAB “Omnitel” reklamoje “Kas geresnis žmogaus draugas – knyga ar blondinė?” prieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 2 daliai ir yra vertintinas kaip moterų pažeminimas.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 4 punktu, buvo nuspręsta siūlyti UAB “Omnitel” prezidentui Antanui Zabuliui nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus ir ateityje reklamoje nežeminti nei moterų, nei vyrų, nepropaguoti vienos lyties pranašumo prieš kitą.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 18 straipsnyje numatyta, kad kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva, jei lygių teisių pažeidimo požymius nustatė iš spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių ar kitokių šaltinių. Todėl stengiamasi peržvelgti kuo daugiau laikraščių ir žurnalų, televizijos ir radijo laidų.

2001 m. birželio 26 d. 20.10 val. per Baltijos televiziją buvo parodyta dokumentinė drama “Farai”, kurios metu rodytas šokiruojantis siužetas apie policijos nuovadoje nufilmuotą nuogą moterį. Paskambinusi moteris piktinosi, kad per televiziją buvo rodoma nuoga, jos nuomone, psichiškai nesveika moteris, iš kurios šaipėsi policininkai bei filmavimo grupės nariai. Pareiškėja buvo įsitikinusi, kad “nuogos, psichiškai nesveikos, moters rodymas per televiziją, vyrų pašaipus juokas yra moters žeminimas ir tyčiojimasis iš jos”.

Nustačius galimus Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo požymius, kai per Baltijos televiziją 2001 m. birželio 26 d. 20.10 val. transliuotą laidą “Farai” (laida buvo kartota 2001 m. birželio 27 d. 14.15 val.) buvo rodoma policijos nuovadoje nusirengusi moteris, girdintis vyrų juokui, replikoms, ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 18 straipsnio 3 dalimi, nutarta pradėti tyrimą kontrolierės iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 1 dalies pažeidimo, t.y. moters žeminimo.

Paaikškinti laidoje parodytos nuogos moters nufilmavimo aplinkybes paprašėme BTV vadovų. Baltijos televizijos generalinė direktorė Inga Baranauskienė informavo tarnybą, jog laidą “Farai” pagal 2001 m. balandžio 26 d. sutartį su BTV kuria bendrovė “J&G produkcija”.

Bendrovės “J&G produkcija” vadovo Justino Milušausko buvo paprašyta paaiškinti, koku tikslu policijos tarnybinėse patalpose buvo filmuojama nuoga moteris, ir kodėl šis siužetas buvo rodomas per Baltijos TV laidą “Farai”. Taip pat paprašėme informuoti, kokie policijos pareigūnai pakvietė BTV filmavimo grupę ir davė leidimą filmuoti tarnybinėse patalpose laikinai sulaikytą asmenį. J.Milušausko prašyta apibūdinti BTV laidoje parodytos nuogos moters nufilmavimo aplinkybes, nurodant BTV filmavimo grupės atvykimo į policijos tarnybinės patalpas ir filmavimo laiką bei atsakingą asmenį, kurio sprendimu buvo transliuota ši filmuota medžiaga per Baltijos televiziją.

UAB “J&G produkcija” direktoriaus pavaduotojo Gintaro Sabaliausko 2001 m. lapkričio 6 d. atsiųstame atsakyme teigiama, kad laidos “Farai” kūrybinė grupė nesiekė koku nors būdu diskredituoti bet kurios žmonių grupės nei socialiniu, nei lyties, nei rasės, nei tikėjimo, nei jokiais kitais pagrindais. Anot jo, laidoje nėra netgi komentarų, tik gryna dokumentinė filmuota medžiaga. G.Sabaliauskas aiškina, kad rodytas trumpas epizodas su girta nuoga moterim viešoje vietoje negalėtų to paneigti, nes jame nebuvo jokios netgi netiesioginės užuominos apie pažeminimą. Atsakyme rašoma, kad ekrane moteris buvo labai trumpai, nerodant intymių kūno vietų, pagrindinį dėmesį skiriant policininkui, kuris, pasak G.Sabaliausko, atliko savo pareigas ir nuvedė ją į nuovadą. “Tai buvo tiesiog vienas iš policininkų kasdieninio darbo epizodų, kurio nematėme prasmės cenzūruoti”, sakoma bendrovės “J&G produkcija” direktoriaus pavaduotojo rašte.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba paaiškinti filmuoto siužeto aplinkybes paprašė ir Policijos departamento generalinį komisarą Vytautą Grigaravičių.

2001 m. rugpjūčio 10 d. Tarnyba gavo Policijos departamento generalinio komisaro pavaduotojo Algirdo Stončaičio raštą ir Policijos departamento tarnybinio patikrinimo išvadą dėl Baltijos televizijos laidos “Farai” siužeto. Patikrinimo išvadose teigiama, kad 2001 m. birželio 11 d. 23.25 val. girta, iki pusės nuogai išsirengusi D.Stelmokienė Marijampolės VPPT patrulių buvo pristatyta į Marijampolės nuovadą, tačiau “dar nespėjus budėtojui įrašyti jos duomenis į pristatytų asmenų registracijos žurnalą, nuovados koridoriuje, D.Stelmokienei išsirengus nuogai, ji buvo nufilmuota atvykusios kūrybinės grupės”. Atsakyme teigiama, jog siužete girdimas šūksnis “o-lia-lia!” – tai operatoriaus reakcija į “išvystą nuogą moters kūną, o jokių įžeidžiančių replikų niekas nereiškė”.

Išvadose konstatuojama, kad Marijampolės nuovados budėtojas A.Remeikis neatliko pareigų, numatytų VRM 1992 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 418 patvirtintos policijos įstaigų budėtojų dalių laikinosios darbo instrukcijos, neužtikrino pristatyto asmens elgesio stebėjimo tam, kad jis savavališkai neišeitų iš policijos įstaigos patalpų. Policijos tarnybinio patikrinimo išvadose rašoma, jog UAB “J&G produkcija” vadovo Justino Milušausko teigimu, nuoga moteris iš nuovados į lauką išbėgo dėl kūrybinės grupės, kuri buvo užstojusi praėjimą kitiems pareigūnams, kaltės. Patikrinimo išvadose konstatuojama,

kad šio incidento buvo galima išvengti, jei su laidos kūrėjais būtų sudaryta bendradarbiavimo sutartis, numatanti Policijos departamento įgaliotų atstovų teisę peržiūrėti paruoštą filmuotą medžiagą ir tik jiems sutikus perduoti ją televizijai. Išvadose siūloma įpareigoti PD Valdymo organizavimo tarnybos vyr. komisarą V.Jankauską parengti tipinę tokio bendradarbiavimo sutartį, kurioje būtų aptartos abiejų šalių teisės ir pareigos.

Policijos tarnybinio patikrinimo išvadose rašoma, kad “girtos, asocialios ir nuogos moters viešoje vietoje filmavimas negali būti vertinamas kaip moters žeminimas, kadangi toks jos pačios elgesys įžeidžia kitų žmonių orumą ir visuomeninę dorovę”. Išvadų autoriai konstatuoja, jog “parodytą siužetą reikėtų vertinti kaip policijos pareigūnų kasdienybės fiksavimą”.

Susipažinus su gautais atsakymais ir Policijos tarnybinio patikrinimo išvadamis darytina išvada, kad tiek laidos autoriai, tiek policijos pareigūnai tikina nesiekę sąmoningai žeminti sulaikytosios moters. Įvykį jie pateikia kaip atsitiktinumą, kurį išprovokavo neblaivios sulaikytosios elgesys. Galima būtų sutikti su tuo, kad laikinai sulaikytoji elgėsi netinkamai, bet tai neturėjo būti argumentas demonstruoti jos bejėgiškumą per televiziją.

Tiek UAB “J&G produkcija” direktoriaus pavaduotojo Gintaro Sabaliausko rašte, tiek policijos tarnybinio patikrinimo išvadose TV siužetas su policijos patalpose besiblaškančia nuoga moterimi vadinamas policijos kasdienybės fiksavimu.

Bet laidos “Farai” nusiteikimas “rodyti gyvenimą tokį, koks jis yra iš tiesų” diskutuotinas ir reikalauja išsamesnės analizės. Policija kasdien susiduria su nusikaltimais ir nelaimingais įvykiais, apie kuriuos visuomenė, turėdama teisę žinoti, neprivalo visų jų matyti. Kai kurių televizijų laidų rengėjai tiesiog mėgaujasi ta “policijos kasdienybe” nesivargindami profesionaliesniu informacijos pateikimu, pamiršdami žurnalistinės etikos principus. Tokiose laidose ne tik balansuojama ties žmogaus orumo pažeidimo riba, bet dažnai propaguojamas ir smurtas. Jeigu erotinės laidos dar stumiamos į vėlesnę programų laiką, tai kraujo ir sudarkytų lavonų vaizdai tampa ne tik policijos, bet ir vaikų kasdienybe. Tenka pripažinti, kad visų televizijų kriminalinėse laidose nevengiama rodyti vaizdus apie kraupias žmogžudystes, išprievartavimus, kitus nusikaltimus. Gal taip norima patraukti žiūrovų dėmesį ir sulaukti populiarumo?

Policijos tarnybinio patikrinimo išvadose rašoma, kad reikėtų sutartyse su televizijų laidų rengėjais numatyti galimybę įtakoti filmuotų vaizdų rodymą televizijos eteryje. Tai geras siūlymas ir keista, kodėl apie tai nebuvo pagalvota iš anksto, nes ir “policijos kasdienybėje” gali būti nufilmuota konfidencialumo reikalaujanti operatyvinė informacija, kurios paviešinimas sutrukdytų nusikaltimų išaiškinimui.

Neretai policininkų veiksmai parodomi taip, lyg tai būtų pavyzdys netinkamo, neprofesionalaus pareigūnų elgesio. Taip atsitiko ir Marijampolės nuovadoje, kai budinčiam pareigūnui svarbiau atrodė

puikuotis prieš televizijos kamerą, o ne atlikti būtinus veiksmus susijusius su laikinai sulaikytosios moters asmens registravimu ir jos priežiūra. Gal tai galėtų būti pamoka kitiems pareigūnams, kaip nereikėtų elgtis. Tik, ar ne naudingiau tokius pavyzdžius aptarti uždaru instruktažų metu?

Marijampolės nuovados policininkai, neatlikdami jiems priklausančių pareigų, sudarė sąlygas televizijos laidos "Farai" operatoriui tarnybinėse policijos patalpose nufilmuoti nuogai išsirengusią moterį, ir tai buvo parodyta per Baltijos televiziją. Visi su šiuo įvykiu susiję asmenys neigia, kad turėjo tikslą pasijuokti iš keistai besielgiančiosios todėl, kad ji moteris. Todėl šiuo atveju nuogos, savo veiksmų nekontroliuojančios moters demonstravimas per televiziją turi asmens orumo pažeidimo, o ne diskriminacijos dėl lyties požymių.

Tai patvirtina ir 2001 m. gruodžio 28 d. gautas Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos pirmininko G.Songailos raštas. Jame teigiama, jog Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija 2001 m. gruodžio 10 d. posėdyje nagrinėjo Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos prašymą įvertinti 2001 m. birželio 26 d. Baltijos TV laidos "Farai" siužetą, kuriame buvo parodyta nuoga moteris ir nusprendė, kad Baltijos TV laidos "Farai" autoriai pažeidė Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 20 str. "Žurnalistas ir leidėjas negali pažeisti žmogaus teisių ir orumo" ir 21 str. "Žurnalistas negali žeminti ir šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, jo religinių įsitikinimų, amžiaus, lyties ar fizinių trūkumų net tada, kai tas žmogus yra nusikaltęs".

Apibendrinus tyrimo metu surinktą informaciją, nutarta siūlyti Policijos departamento generaliniam komisarui Vytautui Grigaravičiui imtis priemonių, kad policijos įstaigose būtų išvengta situacijų, dėl kurių laikinai sulaikyti asmenys galėtų patirti pažeminimą, užgaulų elgesį ar kitą diskriminaciją dėl jų lyties. UAB "J&G produkcija" vadovui Justinui Milušauskui pasiūlyta atsižvelgti į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2001 m. gruodžio 10 d. sprendimą.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra gavusi nusiskundimų dėl skirtingų kainų už įėjimą į kai kuriuos restoranus ir barus vyrams ir moterims. Šią problemą kėlė ir anoniminis straipsnio, skelbto 2001 m. spalio 29 d. "Delfi" svetainėje, autorius. Įsigilinus į problemos esmę, nutarta tyrimo dėl šio skundo dar neatlikti. Tam yra priežasčių. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas labai konkrečiai apibrėžia kontrolieriaus kompetencijos ribas. Skirtingų kainų už įėjimą į barus problema priskirtina

paslaugų sričiai, o lyčių lygybės įstatymo veikimo sritis yra ribota, įstatymo nuostatos nėra taikomos prekių ir paslaugų įsigijimo srityje. Įstatymo nuostatos taip pat neįpareigoja privačių ar valstybės įmonių vadovų įtvirtinti lygias moterų ir vyrų teises jų rengiamuose ir priimamuose lokaliuose teisės aktuose. Todėl skirtingų įėjimo į barus kainų nustatymas merginoms ir vaikinams šiuo atveju nepažeidžia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, nors vyrai dėl to ir nukenčia finansiškai.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba rengia įstatymo pataisas, kuriose siūloma išplėsti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo veikimo sferą taip, kad įstatymo nuostatos būtų plačiau taikomos privačių struktūrų vykdomoje veikloje. Jeigu toms pataisoms bus pritarta Seime, tada bus galima sugrįžti prie problemos sprendimo dėl skirtingų kainų už teikiamas paslaugas vyrams ir moterims.

Mokslo ir studijų institucijų kontrolė

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnis nustato švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų pareigą įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises. Pagal to paties straipsnio 1 d. 1 punktą “švietimo ir mokslo įstaigos privalo užtikrinti moterims ir vyrams vienodas sąlygas priimant į profesinio mokymo įstaigas, aukštesniąsias, aukštąsias mokyklas”.

Remiantis minėtu Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo straipsniu bei Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuostatų 3 straipsnio 1 punkte reglamentuojama tarnybos teise “tikrinti, kaip lygias moterų ir vyrų galimybes įgyvendina švietimo, mokslo ir studijų institucijos” bei “stebėtojų teisėmis dalyvauti egzaminų ar priėmimo į švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas metu”, tarnybos darbuotojai stebėjo asmenų priėmimą į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas.

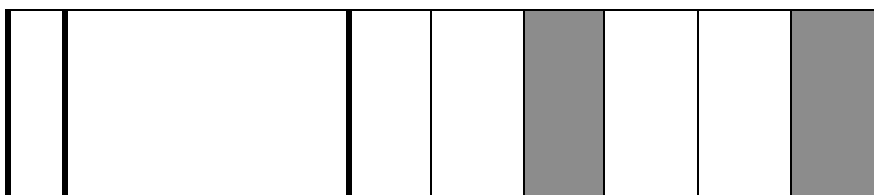
1 lentelė. Studentų priėmimas į aukštąsias mokyklas 2001/2002 m.

	Aukštosios mokyklos pavadinimas	2001 m.	
		Pateikta rašymų	Priimta studentų

		Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų
1.	Pedagoginis universitetas	16084	3863 24.01 %	12221 75.99 %	2876 17.88 %	763 26.52 %	2113 73.48 %
2.	Vilniaus universitetas	10872	3663 33.69 %	7209 66.30 %	4767 43.84 %	1788 37.50 %	2979 62.50 %
3.	Vilniaus Gedimino technikos universitetas	3537	2195 62.05 %	1342 37.95 %	2807 79.36 %	1820 64.83 %	987 35.17 %
4.	Lietuvos Teisės universitetas	17158	10466 60.99 %	6692 39.01 %	3290 19.17 %	1313 39.91 %	1977 60.09 %
5.	Kauno Technologijos universitetas	9179	4066 44.29 %	5113 55.71 %	4179 45.52 %	2260 54.07 %	1919 45.93 %
6.	Vytauto Didžiojo universitetas	2166	601 27.75 %	1565 72.25 %	1098 50.69 %	316 28.78 %	782 71.22 %
7.	Šiaulių universitetas	16274	6384 39.22 %	9890 60.78 %	2700 16.59 %	826 30.59 %	1874 69.41 %
8.	Klaipėdos universitetas	4031	1295 32.12 %	2736 67.88 %	2140 53.08 %	744 34.76 %	1396 65.24 %
9.	Veterinarijos akademija	309	112 36.24 %	197 63.76 %	291 94.17 %	105 36.08 %	186 63.92 %
10.	Lietuvos Muzikos akademija	565	185 32.74 %	380 67.26 %	330 58.40 %	123 37.27 %	210 63.63 %
11.	Kauno medicinos universitetas	3301	601 18.20 %	2700 81.80 %	340 10.29 %	53 15.58 %	287 84.42 %
12.	Lietuvos Žemės ūkio universitetas	12878	4867 37.79 %	8011 62.21 %	1704 13.23 %	891 52.28 %	813 47.72 %
13.	Gen. J.Žemaičio karo akademija	599	515 85.97 %	84 14.03 %	147 24.54 %	132 89.79 %	15 10.21 %

2 lentelė. Studentų priėmimas į aukštesniąsias mokyklas:

	Aukštesniosios mokyklos pavadinimas	2001 m.					
		Pateikta rašymų			Priimta studentų		
		Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų
1.	Vilniaus aukštesnioji medicinos mokykla	470	49 10.42 %	421 89.58 %	259 55.10 %	26 10.03 %	233 89.97 %
2.	Vilniaus aukštesnioji pedagogikos mokykla	248	21 8.46 %	227 91.54 %	33 13.30 %	3 9.09 %	30 90.91 %
3.	Vilniaus aukštesnioji lengvosios pramonės mokykla	273	28 10.25 %	245 89.75 %	120 43.95 %	18 15.00 %	102 85.00 %
4.	Vilniaus kolegija ekonomikos fakultetas	1054	-	-	240 22.77 %	46 19.16 %	194 80.84 %
5.	Vilniaus aukštesnioji technikos mokykla	683	639 93.55 %	44 6.44 %	377 55.19 %	344 91.24 %	33 8.76 %
6.	Kauno kolegijos medicinos ir socialinių mokslų studijų centras	900	120 13.33 %	780 86.37 %	333 37.00 %	48 14.41 %	285 85.59 %
7.	Šiaulių prekybos ir verslo mokykla	244	82 33.60 %	162 66.40 %	171 70.08 %	44 25.73 %	127 74.27 %
8.	Alytaus kolegija	638	296 46.39 %	342 54.61 %	380 59.56 %	183 48.15 %	197 51.85 %
9.	Elektrėnų energetikų mokykla	156	102 65.38 %	54 34.62 %	156 100 %	102 65.38 %	54 34.62 %
10.	Utenos regioninis profesinio mokymo centras	275	162 58.90 %	113 41.10 %	265 96.36 %	152 57.35 %	113 42.65 %
11.	Vilniaus aukštesnioji technologijos mokykla	190	31 16.31 %	159 83.69 %	133 70.00 %	27 20.31 %	106 79.69 %
12.	Vilniaus prekybos ir verslo mokykla	693	314 45.31 %	379 54.69 %	502 72.43 %	221 44.02 %	281 55.98 %

Visoms aukštosioms bei daugumai aukštesniųjų Lietuvos mokyklų buvo išsiųsti lygių galimybių kontrolierės prašymai raštu suteikti platesnę informaciją apie priėmimo į šias mokymo įstaigas tvarką.

Šiais metais kaip ir pernai daugumoje mokslo įstaigų nebuvo rengiami stojamieji egzaminai, t.y. stojantieji į pasirinktas studijų programas buvo atrenkami pagal konkursinį balą, kurį lemia tam tikri mokyklos baigimo pažymėjimo bei baigiamųjų egzaminų įvertinimai. Tokia tvarka jau savaime užkerta kelią diskriminacijai dėl lyties, kadangi nesudaro sąlygų subjektyviam stojančiųjų įvertinimui. Visiems stojantiesiems taikomi akivaizdžiai vienodi reikalavimai, sietini tik su jų bendrais sugebėjimais ir mokyklos baigimo rezultatais, bet ne lytimi.

Stebint studentų priėmimą nebuvo užfiksuota jokių Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų. Per ataskaitinį laikotarpį nebuvo gauta skundų dėl švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų moterų ir vyrų lygias galimybes pažeidžiančių veiksmų (moterims ir vyrams skirtingų reikalavimų ir sąlygų priimant mokytis ar studijuoti, vertinant žinias nustatymo).

Galima daryti išvadą, kad priėmimo į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas taisyklės nenumato jokių vieną ar kitą lytį diskriminuojančių lengvatų ir kvotų. Tik išlieka “moterišku” ir “vyrišku” specialybių problema.

Skatinant jaunimą rinktis netradicines profesijas būtinos tikslinės švietimo programos, visuomenės informavimo kampanijos, laikinos specialiosios švietimo, užimtumo ir politikos priemonės, skirtos moters ir vyro socialinio vaidmens stereotipams panaikinti.

Tarnybos dalyvavimas projektuose

Vilniaus ir Oslo bendradarbiavimo projektas

Projekto tikslas – Vilniui ir Oslui keistis patirtimi vadybos srityje, siekiant pagerinti valstybės tarnautojų vadovavimo įgūdžius. Didelis dėmesys skirtas moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimui. 2001 m. kovą Osle pareigūnų iš Lietuvos grupei organizuoti vadybos mokymai. Kelionės metu susipažinta su Norvegijos Karalystės lygybės srityje dirbančių institucijų veikla, taip pat mokytasi kaip užtikrinti lygias galimybes moterims ir vyrams valstybės tarnyboje.

Projekto dalyviai namų užduotis gaudavo internetu. Vilniuje Norvegijos lektorai surengė dar keturis mokymus, o baigiamieji organizuojami šių metų gegužės mėnesį Osle, kur bus pasidalinta įgyta patirtimi bei aptarti įgyvendinto projekto rezultatai.

“Lygios galimybės stojimo į Europos Sąjungą procese”

Moterų programos tinklas (Network Women’s Program) ir Atviros Rumunijos fondo iniciatyva 2001–2002 m. vykdomas projektas „Lygios galimybės stojimo į Europos Sąjungą procese“ (European Union Accession Process Equal Opportunities Project).

Projekto tikslas – pagelbėti šalims-kandidatėms pasiruošti perimti Europos Sąjungos nuostatas moterų ir vyrų lygių galimybių srityje; daryti įtaką Europos Sąjungos nuostatomis ir politikai moterų atžvilgiu. Projekte dalyvauja 8 dėl narystės Europos Sąjungoje besiderančios šalys.

Jau įvykdyti du pirmieji projekte numatyti etapai – šalių lygybės sritį reglamentuojančių įstatymų analizė, siekiant nustatyti, kaip jie atitinka dešimt Komisijos direktyvų, kurios įtvirtina lygias galimybes moterims ir vyrams. Vasaros pradžioje numatytas “monitoringo” išvadų pristatymas Lietuvos visuomenei.

Projektas su Švedijos ir Lietuvos savivaldybių asociacijomis

Jau atlikti paruošiamieji Lietuvos ir Švedijos partnerių projekto “Demokratijos gerinimas išvystytais metodais, siekiant lyčių lygybės sprendimų priėmimo procese ir Lietuvos savivaldoje” darbai. Tikimės, jog projektą finansiškai parems SIDA. Šio projekto partneriai iš Lietuvos yra Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Lietuvos savivaldybių asociacija, Švedijos

partneriai – Sala Ida (Švedijos savivaldybių asociacijos padalinys), Švedijos apskričių tarybų federacija.

Pagal projektą pilotinėse Palangos ir Šiaulių savivaldybėse bus atliekami tyrimai, padedantys formuoti lyčių lygybės politiką rajonuose, atkreipti dėmesį į svarbiausias problemas, kurias būtina spręsti, siekiant įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes moterims ir vyrams. Planuojama informaciją išplatinti visose Lietuvos savivaldybėse bei pradėti įgyvendinti reikalavimą įmonėms ir organizacijoms teikti lygybės planus. Projektas ne tik padėtų racionaliai pažvelgti į esamą situaciją, bet ir formuoti aktyvesnę valstybės lygybės politiką periferijoje.

Numatoma projekto trukmė – 20 mėn., o pradėtas įgyvendinti jis bus šių metų balandžio pabaigoje. Projekto sėkmė būtų svarbus žingsnis, kuriant demokratinę visuomenę Lietuvoje bei formuojant lyčių lygybės politiką, įgyvendinant ES standartus lyčių lygybės srityje.

Tarptautinis seminaras Lietuvoje

Lietuva yra pirmoji ir kol kas vienintelė Rytų ir Vidurio Europos valstybė, kurioje sukurtas lyčių lygybės užtikrinimo mechanizmas. Todėl būtent Vilniuje ir kilo idėja surengti tarptautinį renginį, kuriame būtų informuojama apie Lietuvos patirtį moterų ir vyrų lygių galimybių srityje.

Š.m. kovo 14-16 d. Vilniuje yra rengiamas seminaras, kuriame dalyvauja teisininkės iš Lenkijos, Slovakijos, Rumunijos, Bulgarijos, Jugoslavijos, Baltarusijos, Ukrainos, Bosnijos ir Hercegovinos bei JAV. Seminaro tikslas - pasidalinti patirtimi ir stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą moterų teisių apsaugos srityje ir užtikrinant lyčių lygybę.

Rengiamas susitikimas su Lietuvos moterų nevyriausybinėmis organizacijomis tema – “Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmas: NVO patirtis Rytų ir Vidurio Europos valstybėse”. Susitikimo tikslas – talkinti Lietuvos ir Rytų bei Vidurio Europos valstybių NVO bendradarbiauti, dirbant moterų teisių gynimo ir lyčių lygybės užtikrinimo srityje.

Seminaro rengėjai ir partneriai: Network of East West Women, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Moterų informacijos centras ir Atviros Lietuvos Fondo Moterų programa.

Planuojama projektinė veikla

Tarnyba pateikė paraiškas Jungtinių valstijų Valstybės departamento finansinei paramai gauti projekto Lietuvos savivaldybėse įgyvendinimui, kurio esmė – paskatinti moteris aktyviau naudotis turimomis pasyviaja bei aktyviaja rinkimų teisėmis savivaldybių rinkimų metu.

Tarnyba tikisi gauti finansinę paramą ir projektui, pateiktam UNESCO Nacionalinei tarybai. Pagal visose Lietuvos apskrityse būtų surengta 10 mokymų lyčių lygybės planavimo strategijų klausimais. Projekto tikslas – mokyti valstybės tarnautojus, kaip sudaryti tinkamas sąlygas moterims aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Projekto partneris Lietuvos pedagoginis universitetas atliks tyrimą “Moterų sėkmė karjeroje”. Bus tiriama, kodėl moterys renkasi karjerą, kokie faktoriai įtakoja jų sėkmę, ar jos jaučiasi laimingos.

Su Atviros Lietuvos fondu planuojama surengti seminarą Rytų Europos šalių atstovams, kad apžvelgti sėkmes ir nesėkmes lyčių lygių galimybių srityje, o taip pat pasikeisti patirtimi ir numatyti tolesnių veiksmų gaires. Svarbu skatinti bendradarbiavimą tarp minėtų šalių.

Per du pirmuosius savo darbo metus Jungtinių Tautų Vystymo programa Lietuvoje skyrė tarnybai ženklia finansinę paramą įgyvendinti įvairioms priemonėms, propaguojant lyčių lygybę. Šiuo metu svarstoma galimybė parengti dar vieną projektą su Jungtinių Tautų Vystymo programa, kurio pagrindinis tikslas – lyčių lygybės propagavimas Lietuvos visuomenėje. Tikimės projektą pradėti įgyvendinti jau šių metų antroje pusėje.

* * *

Netgi tiesiogiai nedalyvaudama projektuose ar programose tarnyba dažnai paremia įvairias iniciatyvas, kurių tikslas - gerinti moterų padėtį, įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes. Tai ne tik Lygių galimybių įstatymo nustatyta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareiga (3 str. 3 dalis: “Įstatymų nustatyta tvarka remti visuomeninių organizacijų, viešųjų, asociacijų ir labdaros fondų programas, kurios padeda įgyvendinti moterų ir vyrų lygias

galimybės”), bet ir objektyvus siekis skatinti visuomenės aktyvumą, propaguoti moterų ir vyrų lygybę.

* * *

Moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimas spartėja visame pasaulyje. Ir Suomijoje, ir Švedijoje, ir kitose Vakarų Europos valstybėse dar pasitaiko moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų, bet tų šalių pastangos šalinant šią diskriminaciją turi būti sektinos.

Lietuvos pasiryžimas lygiuotis į šitas valstybes, kuriose skiriamas didelis dėmesys žmogaus teisėms lyčių lygybės srityje, jau pastebėtas tarptautinės visuomenės ir yra vertinamas.

Dar daug žmonių Lietuvoje patiria pažeminimą, užgaulų elgesį ar neteisybę tik dėl to, kad yra vyrai arba moterys. Deja, dar daugelis nelaiko to diskriminacija.

Tarnyba bendrauja ir bendraus su visomis valstybinėmis institucijomis, verslininkais ir socialiniais partneriais ir, žinoma, su asmenimis, tiesiogiai patyrusiais nelygybę. Ir toliau bus siekiama, kad lygių galimybių skatinimas būtų paremtas darbu konferencijose, seminaruose, mokymo įstaigose ir tarptautiniu bendradarbiavimu.

Tiek vyrai, tiek moterys ne tik darbe, bet ir visuomenėje turi būti gerbiami ir vertinami vienodai. Lygios galimybės privalo tapti norma.

Šiais metais tarnyba tęsė bendradarbiavimą su užsienio šalių institucijomis bei dalyvavo renginiuose užsienyje. Buvo užmegzta nemažai naujų svarbių kontaktų lankantis užsienyje bei priimant užsienio svečius tarnyboje, tiek atstovaujančius savo šalių nevyriausybinės organizacijas, tiek valstybės institucijas.

Tarnybos darbuotojų vizitus į užsienį paprastai finansuoja renginį organizuojančios šalys ar Lietuvoje veikiančios programos (Atviros Lietuvos fondas, Šiaurės Ministrų tarybos Informacijos biuras Vilniuje).

Sėkmingas Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos bendradarbiavimas su užsienio valstybėmis yra ypatingai svarbus kuriant teigiamą Lietuvos įvaizdį, įgyjant reikalingos patirties ir žinių, be to, propaguojant moterų ir vyrų lygias galimybes Lietuvos visuomenėje. Iš mūsų, kaip pirmosios ir vis dar vienintelės tarnybos, įkurtos Centrinėje ir Rytų Europoje, patirtį perima Latvija bei Estija, o taipogi Baltarusija bei Ukraina. Šiuo metu ypač daug dirbama Rytų ir Centrinės Europos bendradarbiavimo lyčių lygybės klausimais srityje.

Konferencija Švedijoje

2001 m. kovo mėn. Švedijos Pramonės, darbo ir ryšių ministerijos kvietimu tarnybos darbuotojos Švedijos mieste Orebro dalyvavo ekspertų susitikime “Vyrai ir lyčių lygybė” bei seminare “Smurtas prieš moteris”.

Renginių metu buvo akcentuota būtinybė imtis ypatingų priemonių, kad į lyčių lygybės formavimo politiką būtų įtraukta kuo daugiau vyrų, nes jų dalyvavimas procese yra nepakankamas. Buvo aptartas psichologinės pagalbos smurtaujantiems bei tėvais tapsiantiems vyrams teikimas, prevencinių priemonių prieš smurtą prieš moteris ir vaikus įgyvendinimo galimybės. Susitikimo pabaigoje priimtas bendras dokumentas, kuriame atkreipiamas dėmesys į egzistuojančias problemas, visuomenėje vyraujančius stereotipus ir sunkumus lyčių lygybės srityje, ypač pabrėžiant akivaizdžiai blogesnę moterų padėtį darbe ir šeimoje. Pabrėžiama, kad vyrų įtraukimas į lyčių lygybės procesą yra viena problemos ašis. Tikimasi, kad Penktoji ES lygybės programa sudarys sąlygas vykdyti reikalingus projektus ES ir šalyse-kandidatėse bei bus įkurtas Europos lyčių institutas (European Gender Institute), kuris galėtų tapti tiltu tarp tyrinėtojų bei praktikų.

Tarnybos darbuotojos taip pat dalyvavo šalių-kandidačių atstovams skirtame seminare “Smurtas prieš moteris”, kurio metu susipažino su Švedijoje veikiančiu kovos prieš smurtą prieš moteris mechanizmu ir egzistuojančia praktika, priemonėmis, kurių imamasi, siekiant apginti nuo vyrų prievartos nukentėjusias moteris. Nors dėl sunkios ekonominės padėties Lietuvai būtų sunku tikėtis tokios pat technologinės bazės sukūrimo, vis tik būtina remtis švedų patirtimi organizuojant ir mobilizuojant policijos ar moterų prieglaudų pagalbą smurto aukoms.

Konferencija Ukrainoje

2001 m. balandžio mėn. lygių galimybių kontrolierė Švedijos Karalystės Vyriausybės kvietimu dalyvavo Kijeve (Ukraina) vykusioje konferencijoje “Lygios galimybės ir visuomenės pokyčiai”.

Konferencijoje kontrolierė skaitė paskaitą apie moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir tarnybos veiklą Lietuvoje. Kiti prelegentai: Švedijos Karalystės lyčių lygybės ombudsmenas Claes Borgstrom, Vyrų krizių centro vadovas Thomas Wettenberg, Europos komisijos Lygybės sekretoriato vadovas Dimitrios Kontizas, projekto “Shevolution” iš Didžiosios Britanijos vadovė Lesley Abdela. Ukrainos pusei atstovavo Žmogaus teisių įgaliotinė prie Prezidento Nina Karpačiova, UNDP atstovai Ukrainoje Larysa Kobelyanskaya, daug vyriausybių bei nevyriausybių institucijų darbuotojų.

Švedų lektoriai, Didžiosios Britanijos atstovė kategoriškai pasisakė už Lyčių lygybės įstatymo bei savarankiškos įstaigos būtinumą bei aktualumą. Šiuo klausimu sulauktą ir priešingų nuomonių. Tikėtina, kad tai sukelia Ukrainos valstybinės sandaros specifika bei stereotipinis mąstymas, jog valdžia turi būti vienoje rankose bei savotiškas “gigantizmas”, didelių institucijų sureikšminimas. Minėtai idėjai visų pirma prieštaravo UNDP atstovai bei nevyriausybinių organizacijų, nepriklausomi teisininkai.

Seminaras Budapešte

2001 m. gegužės mėn. vyr. patarėjas dalyvavo Budapešte vykusiame seminare, skirtame žmogaus teisių gynimo akcijų organizavimui, įtraukiant į šią veiklą ir žiniasklaidos atstovus. Seminaras kartu buvo ir Atviros visuomenės fondo projekto “Žiniasklaidos kampanija smurtui prieš moteris pažaboti” dalyvių iš Rytų Europos ir Centrinės Azijos šalių mokymas.

Profesionaliai organizuoto seminaro metu kompetentingi lektoriai teikė patarimus, kaip organizuoti žiniasklaidos kampanijas. Be to, buvo ypač naudingos pažintys su aktyviais nevyriausybinių organizacijų ir žiniasklaidos atstovais iš kitų šalių.

Konferencija Suomijoje

Suomijos Užsienio reikalų ministro kvietimu 2001 m. rugpjūčio mėn. lygių galimybių kontrolierė dalyvavo konferencijoje “Moterys vadovės valstybės tarnyboje”. Konferencijoje dalyvavo moterys vadovės iš Didžiosios Britanijos, Suomijos, Latvijos, Estijos ir Lietuvos. Plenarinėje sesijoje kontrolierė skaitė pranešimą apie moterų teises, įtvirtintas Lietuvos Respublikos teisės aktuose, bei Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos veiklą, po kurio buvo žiniasklaidos atstovų buvo paprašyta surengti spaudos konferenciją. Darbo grupėse diskutuota apie moterų galimybes tapti vadovėmis, darbo ir šeimos derinimo sudėtingumas.

Vasaros mokykla Rygoje

Tarnybos vyr. patarėjas 2001 m. rugpjūčio mėn. dalyvavo Latvijos universiteto Rygoje organizuotoje vasaros mokykloje “Žmogaus teisės ir jų įgyvendinimas: Europos ir Baltijos šalių patirtis”.

Užsienyje dirbantys Latvijos profesoriai bei ekspertai iš Suomijos ir Švedijos universitetų paskaitų metų nagrinėjo įvairius žmogaus teisių klausimus: žmogaus teisių sampratos istorinė raida bei vieta demokratinėje valstybėje, pilietinės ir politinės teisės, socialinės ir ekonominės teisės, jas reglamentuojantys JTO ir ET bei ES dokumentai, mažumų teisės, žmogaus teisės ESBO sistemoje ir kt. Programa apėmė ir praktines užduotis.

Kurso dalyviai turėjo galimybę apsilankyti žmogaus teisių srityje dirbančiose valstybinėse ir nevyriausybiniuose organizacijose, kaip antai Konstitucinis Teismas, Parlamentas, Užsienio reikalų ministerija, Žmogaus teisių biuras, Rygos teisės universitete, kt.

Tarptautinė mugė Kijeve

2001 m. spalio mėn. tarnybos vyr. patarėjas dalyvavo Kijeve SIDA programos rėmuose organizuotoje “Pirmojoje tarptautinėje moterų verslininkų ir lyčių lygybės projektų mugėje”.

Švedų remiamoje mugėje buvo aptariamose moterų dalyvavimo versle problemos, moterų ir vyrų partnerystės politikoje galimybės, besiformuojančios naujos vyrų rolės šeimoje. Didžiulis dėmesys skirtas švietimui lygybės klausimais, tam naudojant naujausias informacines technologijas. Diskutuota, kaip

kaimo moterims sudaryti galimybes naudotis informacinėmis technologijomis. Vienas iš muges pagrindinių aspektų buvo vyrų veikla kovoje su smurtu prieš moteris.

Pranešimus skaitė ir darbo grupėms vadovavo Švedijos organizacijos “Sprangbradan” atstovė Bonnie Bergstrom, Švedijos Parlamento pirmininko pavaduoja Eva Zetterberg, Vyrų tinklo Švedijoje atstovai Vidar Vetterfalk, Bjorn Hoffman, taip pat kiti lyčių lygybės ekspertai iš Švedijos, Rytų Europos bei Vidurinės Azijos šalių.

Konferencija Briuselyje

2001 m. rugsėjo mėn. Lygių galimybių kontrolierė Europos komisijos keitimu dalyvavo konferencijoje “Bendrijos lyčių lygybės strategija”.

Europos komisijos darbo ir socialinių reikalų komisarė Anna Diamantopoulou pabrėžė, kad “net ir teroro aktų Niujorke akivaizdoje, moterų ir vyrų lygių galimybių problemos pasilieka labai aktualios”. Aukšti Europos komisijos pareigūnai akcentavo įstatymų dėl moterų ir vyrų lygių galimybių priėmimo svarbą ir būtinybę sukurti valstybinius mechanizmus jų įgyvendinimui. Dalyvavę šalių-kandidačių – Slovakijos, Čekijos ir Lietuvos – atstovai išsakė problemas, su kuriomis susiduriama stojimo į Europos Sąjungą procese.

Buvo įvertintas Lietuvos progresas, sprendžiant moterų ir vyrų lygių teisių klausimus.

Konferencijos Estijoje

Tartu mieste 2001 m. lapkričio mėn. kontrolierė dalyvavo Estijos Socialinės apsaugos ir Teisingumo ministerijų organizuotoje konferencijoje “Ar reikia visuomenei lygių galimybių įstatymo ir lygių galimybių kontrolieriaus?”.

Pagrindinis renginio tikslas – įtikinti Estijos Vyriausybę Lygių galimybių įstatymo priėmimo ir jo įgyvendinimu besirūpinančios tarnybos įkūrimo būtinybe. Konferencijoje dalyvavo daug akademinės visuomenės atstovų iš Talino ir Tartu universitetų, Estijos parlamento nariai, Vyriausybės bei ministerijų atstovai. Ekspertais buvo pakviesti Suomijos lygybės ombudsmenė Pirrko Makinen, Švedijos lygybės ombudsmenas Claes Borgstrom bei Lietuvos lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė. Pranešimuose nagrinėti lygių galimybių moterims ir vyrams užtikrinimo sunkumai, diskutuota dėl įstatyminių nuostatų reglamentuojančių šiuos klausimus, aptarta jau įkurtų institucijų veikla. Akcentuotos šeimos ir karjeros suderinamumo, vienodo atlyginimo už vienodos vertės darbą problemos, lygių galimybių politikos prioritetai bei lygybės švietimo srityje.

2001 m. lapkričio mėn. kontrolierė taip pat dalyvavo Atviros visuomenės fondo Taline organizuotoje konferencijoje, skirtoje aptarti Fondo veiklą per praėjusius metus, numatyti finansuojamų projektų prioritetus. Ypač akcentuota būtinybė remti kuo daugiau projektų moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo srityje.

Konferencijoje dalyvavo atstovai iš Fondo regioninių biurų, JAV atsakingų institucijų, Europos Komisijos ir Europos Tarybos, taip pat nevyriausybiinių organizacijų. Kontrolierė skaitė pranešimą apie Lygių galimybių tarnybos veiklą Lietuvoje, skundų nagrinėjimo praktiką, ES direktyvų lyčių lygybės srityje įgyvendinimą Lietuvoje, tolesnes įstatymų ir institucinių mechanizmo tobulinimo gaires. Nemažai laiko skirta tarptautinei žiniasklaidos kampanijai “Pažabokime smurtą prieš moteris”, kurios įgyvendinimas Lietuvoje buvo puikiai įvertintas. Aptarti nevyriausybiinių kampanijų ir valstybės institucijų bendradarbiavimo sunkumai, taip pat vyrų dalyvavimo sprendžiant lyčių lygybės problemas skatinimas.

Abi aptartos konferencijos Estijoje sulaukė didelio žiniasklaidos dėmesio.

Stazuotės Islandijoje, Norvegijoje bei Švedijoje

Šiaurės Ministrų Tarybos informacijos biuro remiamos programos “Šiaurės stipendijos valstybės tarnautojams” (Nordic Scholarship Scheme for Civil Servants) rėmuose tarnybos darbuotojai turėjo galimybę išvykti į stazuotes Islandijoje bei Norvegijoje ir Danijoje.

Stazuotė Islandijoje vyko 2001 m. gegužės mėn. Reikjavike bei Akureiryje pagal Islandijos Socialinių reikalų ministerijos parengtą programą. Socialinių reikalų ministerijoje buvo pristatyti Tėvystės ir motinystės atostogų bei Lygių galimybių įstatymai, pateiktas Islandijos lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas. Vizitų į Islandijos darbdavių konfederaciją, Islandijos darbo federaciją, Reikjaviko centrą prievartą patyrusioms moterims, Reikjaviko savivaldybę aptarti lyčių lygybės įgyvendinimo klausimai. Teisingumo ministerijoje susipažinta su Baudžiamosios teisenos, Valstybės kompensacijų nusikaltimų aukoms įstatymais bei policijos struktūra bei funkcijomis, taip pat darbo teisės bylų specifika bei sunkumais, nagrinėjant šias bylas teismuose.

Nevyriausybines organizacijos - Moters teisių asociacija, Moterų prieglaudos organizacija ir Prievartos traumų tarnyba - supažindino su savo veikla, papasakojo apie būdus ir priemones, kuriomis padeda smurtą patyrusioms moterims. Institucijų veiklos klausimai taip pat aptarti lankantis Islandijos universitete, Moterų studijų centre, Islandijos Altinge.

Visų vizitų metu priimančių institucijų atstovai buvo supažindinti su Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, nevyriausybiinių organizacijų veikla, moterų programomis.

Vizitas ypač naudingas, nes pristatyti įstatymai yra parengti pagal Europos Sąjungos direktyvas, o tai ypač aktualu Lietuvai, ruošiantis stoti į Europos Sąjungą ir harmonizuojant visus teisės aktus su Europos Sąjungos teise. Nemažiau reikšmingas susipažinimas su Islandijos lyčių lygybės politika bei strategija, lygybės planais, kuriuos privalo įgyvendinti visų nuosavybės formų įmonės, valstybės įstaigos, kuriose dirba daugiau nei 25 žmonės, moterų aktyvaus dalyvavimo politiniame gyvenime bei sprendimų priėmimo užtikrinimo būdais, kaip, pavyzdžiui, tam tikro lyčių balanso nustatymas politinių partijų sąrašuose. Daugybė šių idėjų bei įstatymų nuostatų bus apsvarstytos ir tikimės, kad bent dalis jų bus pritaikyta Lietuvos teisės sistemoje.

Antra tarnybos darbuotojų kelionė, remiama Šiaurės Ministrų Tarybos, įvyko 2002 m. vasario mėn. Stazuočių Norvegijoje ir Danijoje metu jos susitiko su savivaldybių darbuotojais, atsakingais už lyčių lygybės įgyvendinimą vietiniu lygmeniu, Lygybės ministerijų atstovais bei aplankė kitas įstaigas, dirbančias lygių galimybių įgyvendinimo srityje. Vizitą Norvegijoje organizavo Norvegijos lyčių lygybės ombudsmenė Kristin Mile bei jos pavaduotojas Lars Christensen.

Kadangi tarnyba tiria skundus dėl diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo bei teikia rekomendacijas valstybės institucijoms dėl lyčių lygybės užtikrinimo teisės aktuose, informacijos bei patirties pasikeitimas su vizito šalių specialistais buvo ypač naudingas. Daugiausia dėmesio skirta aptarti įvairių įstaigų rengiamoms programoms, orientuotoms į stereotipų visuomenėje keitimą, taip pat bendradarbiavimui tarp privačių ir valstybinių institucijų, užtikrinant lygias galimybes moterims ir vyrams. Tarnybos darbuotojai nusprendė aptarti pakeitimų Lietuvos teisinėje sistemoje galimybę, inicijuojant lanksčių darbo valandų sistemos sukūrimą.

Lyčių studijų ir tyrimų problemos ir perspektyvos, vyraujančios vyriškumo ir moteriškumo sampratos buvo aptartos susitikime su Danijos Valstybinio tyrimų ir dokumentacijos centro atstovais metu. Bendradarbiavimo su Lietuvos lygių galimybių komisija patirtis bei perspektyvos, lyčių lygybės planavimo strategijos buvo pagrindinės susitikimo su “Athene” organizacija, dirbančia lyčių lygių galimybių ir moterų teisių srityje, temos.

Integracijos į Europos Sąjungą iššūkiai aptarti su parlamentarais bei Baltijos jūros valstybių tarybos komisare Helle Degn. Beje, ji, būdama Lietuvoje, 2001 m. lankėsi ir Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje. Vizito metu nuspręsta įvairiais klausimais bendradarbiauti su specialiomis Šiaurės šalių tarnybomis, pvz. užkertant kelią prekybai žmonėmis.

Vizitas Švedijoje

2002 m. vasario mėn. pabaigoje HURIST programos rėmuose Lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė, Teisingumo viceministras Paulius Koverovas, Seimo Žmogaus teisių komiteto pirmininko pavaduotojas Arminas Lydeka, Žmogaus teisių centro direktorė Toma Birmontienė ir Europos teisės komiteto vyr. ekspertė Danutė Jočienė lankėsi Švedijoje. Vizitą organizavo Švedijos instituto darbuotojai.

Vizito tikslas – susipažinti su Švedijoje parengtu Nacionaliniu žmogaus teisių apsaugos planu, kuris jau patvirtintas Vyriausybės ir pateiktas Riksdago Konstitucijos komitetui. Kadangi Lietuvos atstovai yra analogiško plano Lietuvoje rengimo grupės nariai, jiems buvo svarbu sužinoti, kokios apklausos vykdytos rengiant planą, kaip ir kokie prioritetai numatyti žmogaus teisių srityje, kaip bendradarbiauja nevyriausybines bei vyriausybines organizacijas, o taip pat, kaip laikomasi plane įtvirtintų tikslų, ar įgyvendinamos numatytos priemonės.

Lietuvos delegacija susitiko su Riksdago Konstitucijos komiteto nariais, generaliniu prokuroru Klas Bergenstrand, kelių Švedijos nevyriausybinių organizacijų atstovais, Teisingumo viceministre Britta Lejon, Seksualinės orientacijos ombudsmenu Hans Ytterberg, Riksdago kontrolieriais, o taip pat Lygių galimybių ombudsmenu Claes Borgstrom.

Seminaras Taline

2002 m. vasarį Taline ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro Lyčių lygybės padalinys organizavo susitikimą “Moterų vadovavimo raida”, kuriame Lygių galimybių tarnybai atstovavo vyr. patarėjas A.Meškauskas.

Šio susitikimo tikslas – vykdyti ilgalaikį bendradarbiavimo ir pasikeitimo patirtimi lyčių lygybės srityje tarp Baltijos šalių ir Kaukazo valstybių, Armėnijos, Azerbaidžano ir Gruzijos, projektą.

* * *

Siekdama plėsti savo veiklą lyčių lygybės srityje, Lietuva privalo naudotis, visų pirma, Šiaurės šalių teikiama parama šioje srityje. Jų patirtis ypač naudinga, stengiantis į lygybės politikos formavimą įtraukti kuo daugiau vyrų, tiek visuomeniniu, tiek valstybiniu lygmeniu. Spręsdami smurto prieš moteris problemas, galime kitų šalių patirtį adaptuoti Lietuvoje, be to, privalu išnaudoti galimybes gauti finansinę bei intelektualinę paramą.

Lygių galimybių įgyvendinimas – vienas iš ES prioritetų, todėl vykstant eurointegracijos procesams būtina spręsti moterų ir vyrų lygybės problemas. Tuo labiau, kai ES šalys savo ruožtu rodo suinteresuotumą ir pasiryžimą į lygių galimybių politikos formavimo procesą įtraukti ir šalis-kandidates.